

T.C
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KAMU ve ÖZEL HUKUK AÇISINDAN İSLAM HUKUKUNDA
İSTİHBARAT OLGUSU

Muhittin Furkan BENLİ
1930201105

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım SİPAHİ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk ATAN
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ömer DİLMEN

BURDUR - 2023

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum ***“Kamu ve Özel Hukuk Açısından İslam Hukukunda Açısından İstihbarat Olgusu”*** adlı tezin hazırlanması sürecinde akademik ve etik kuralları ihlal etmediğimi, tezimin özgün olduğunu, başvurduğum kaynakları metin içinde, dipnotlarda ve kaynakçada eksiksiz ve bilimsel kurallara uygun olarak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Muhittin Furkan BENLİ

Tarih ve İmza

ÖNSÖZ

İstihbarat kelimesinin yaygın olarak literatürde, bilgi ve haber olarak ifade edilir. Aslında her insan bir şekilde istihbarat faaliyetinde bulunmaktadır. Örneğin işe girmeden önce bilgi almak, evleneceği insan hakkında çevreye sormak, hatta toplumumuzda çok yaygın olan dedikodunun bile geniş çerçevede istihbarat ile ilgisi vardır. Her birisi bilinmeyen hakkında bize bilgiler vermektedir. Bu bilgilerin istihbarattan tek farkı doğrulanmamış olmalarıdır. Gerçek istihbarat faaliyetlerinde ise haberlerin doğrulanmasına ihtiyaç vardır. Gerçek haberlerin değerlendirilmesi sonucunda elde edilen bu bilgiler gerek kişi, gerekse üst düzey devlet yöneticilerine kadar çok geniş bir insan ağı için önemlidir.

İstihbarat ilk duyulduğunda olumsuz bir anlamı olan, toplumun özel hayatının dinlenildiği hatta takip edildiği bir kavram olarak düşünüldüğünden olsa gerek istihbarattan uzak durulması gereken bir faaliyetmiş gibi anlaşılmaktadır. İstihbaratla ilgili toplumda olumsuz düşüncelerin bir nedeni de istihbarat ve casusluğa dayanan filmlerin ciddi oranda izleyici kitlesine sahip olmasıdır.

Fransız ihtilali neticesinde siyasal açıdan ulus-devlet biçimlerinin belirmesiyle, istihbarat faaliyetleri de yeni ortaya çıkan devlet biçiminin meydana getirdiği sorunlara cevap verebilmek adına, istihbaratın metod ve stratejilerini geliştirmiş ve bu gelişme nihayetinde istihbaratla ilgili farklı anlayışların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle ulus-devlet yapılarının güç kazanması ile birlikte her devletin idari, siyasi ve hukukî fonksiyonlarda mutlak hakim konum kazanması istihbarat faaliyetleri üzerinde de bu irade ve egemenliğin hissedilmesini sağlamıştır.

İnsan ve devlet merkezli anlayış ve yaklaşımların değişmesi ve gelişmesiyle birlikte istihbarat faaliyetleri sürekli ilerleyerek yeni boyutlara ulaşmıştır. İnsan kaynaklı casusluktan modern uydulara dayanan fotoğraflama sistemlerine kadar uzanan istihbarat, mesafelerin daraldığı günümüz dünyasıyla iç içedir. Yürürken her yerde olan kameralar, elektronik beyne sahip araçlarımız ve en önemlisi kullandığımız akıllı telefonlar aslında birer istihbarat kaynağıdır. Kişilerin hayatlarının merkezinde olan bu telefonlar, yapay zeka ile desteklenmelerinin yanı sıra yüksek kapasiteleri ile çok fazla bilgiyi depolayıp kullanabilmektedirler. Bu bilgiler ışığında elde edilen veriler yürütülen çalışmalara bir sonuç katmakta büyük öneme sahiptir. Elde edilen bilgiler yeni bir

gerçeğin ortaya çıkmasına ve akıllarda oluşan soru işaretlerine bir nevi cevap olmaktadır.

Muhittin Furkan BENLİ

BURDUR, 2023

(BENLİ, Muhittin Furkan, “Kamu ve Özel Hukuk Açısından İslam Hukukunda İstihbarat Olgusu”, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2023)

ÖZET

Çalışma genel olarak istihbarat olgusu bağlamında istihbaratın İslam hukukundaki yeri temel alınarak özel ve kamu hukuku açısından istihbarat faaliyetlerinin incelenmesini ele almaktadır. Bu bağlamda istihbarat tanımı, tarihi ve türleri açıklanarak İslam kültürü etrafında istihbari faaliyetlere bakılarak tanımlamalara yer verilmiştir. Örneğin; tecessüs, zan, adalet ve cihat terimlerinin tanımları yapılarak istihbarat bağlamında değerlendirilmiştir. İstihbaratın kavramsal ve niteliksel yönleri ile ele almanın yanı sıra bu boyutlar düzleminde istihbarat kültürü kavramını açıklamak ve bu kavram ile İslam hukuku, kamu ve özel hukuku çerçevesinde istihbarat yapılanmasını ortaya koymaktır. Öncelikle konu gereği istihbarat tarihi kapsamında İslam hukukundan örnek istihbarat faaliyetlerine yer verilmiştir. Söz konusu yapılan araştırmaların ardından, kamu ve özel hukuk ele alınarak bu bağlamda istihbaratın yeri, rolü ortaya konulması amaçlanmıştır. Genel anlamda İslâmiyet öncesi ve sonrası olarak ele alınan çalışmada İslam öncesi istihbari faaliyetler ve İslam suç ve ceza hukukunda istihbaratın hukuksal boyutuna değinilmiştir. İstihbarat denildiğinde akla gelen terimlerden olan casusluk, ihanet, suikast gibi kavramlar ele alınarak İslam hukukundaki karşılıkları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Devamında çalışma sadece İslam hukuku, kamu ve özel hukuk alanlarıyla yetinmeyip çağımızın getirmiş olduğu teknolojinin bir eseri olan ve istihbarat açısından önemli bir yere sahip yapay zeka ve istihbarat ilişkisi de ele alınarak değerlendirmede bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, İslam Hukuku, Kamu Hukuku, Özel Hukuk, İstihbârat, Teccessüs, Casus.

(BENLİ, Muhittin Furkan, “The Case of Intelligence in Islamic Law in terms of Public and Private Law”, Master’s Thesis, Burdur, 2023)

ABSTRACT

In general, the study deals with the examination of intelligence activities in terms of private and public law, based on its place in Islamic Law in the context of intelligence. In this context, the definition of intelligence, its history and types are explained and the definitions are given by looking at the intelligence activities around the Islamic culture. For example; Definitions of the terms incarceration, suspicion, justice and jihad were made and evaluated in the context of intelligence. In addition to dealing with the conceptual and qualitative aspects of intelligence, to explain the concept of intelligence culture in these dimensions and to reveal the phenomenon of intelligence structuring within the framework of Islamic Law, Private Law and Public Law. First of all, exemplary intelligence activities in Islamic Law are included within the scope of the intelligence history due to the subject matter of intelligence. After the researches in question, Public and Private Law is discussed and the place and role of intelligence in this context and the concepts it has revealed are included in the study in detail. In the study, which is considered as pre-Islamic and post-Islamic, intelligence activities before Islam and the concepts of crime and punishment in the post-Islamic Islamic Law are mentioned. Concepts such as espionage, betrayal and assassination, which are terms that come to mind when intelligence is mentioned, have been discussed and tried to be explained with their equivalents in Islamic Law. Afterwards, the study was not only content with the terms and concepts of Islamic Law, Public and Private Law, but also discussed and evaluated the relationship between artificial intelligence and intelligence, which is a work of technology brought by our age and has an important place in terms of intelligence. For this purpose, an objective study has been put forward by following the literature review method in line with the determination and classification of the relevant sources.

Keywords: *Islam, Law, Islamic Law, Public Law, Private Law, Intelligence.*

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL AÇIDAN İSTİHBARAT VE İSTİHBARAT TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	8
1.1. İstihbarat Nedir?	8
1.2. İstihbarat Çarkı	11
1.3. İstihbarat Alanları.....	12
1.4. İstihbarat Toplama Yöntemleri	13
1.4.1. İnsan Kaynaklı İstihbarat.....	13
1.4.2. Teknik Cihazlar İle İstihbarat.....	14
1.4.3. Açık Kaynak İstihbaratı.....	15
1.5. Güvenlik Nedir?	16
1.6. Tecessüs ve Zan.....	17
1.7. İstihbaratın Gerekliliği ve İKK (İstihbarata Karşı Koyma).....	20
1.8. Düşman ve Casus Kimdir?	21
1.8.1. Düşman'ın Tanımı ve İstihbarata Göre Genel Olarak Düşman	21
1.8.2. Casusun Tanımı.....	22
1.8.3. Casusluk ve Tecessüs Arasındaki Fark	25

2. İSTİHBARAT TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ	26
2.1. İslâmiyet Öncesi Türk Devletlerinde İstihbarat	27
2.2. İslâmiyet'in Yayılmasından Önce Arap Yarımadasında İstihbarat Faaliyetleri ..	29
2.3. Hz. Peygamber (a.s) Dönemi İstihbarat Faaliyetleri	30
2.4. Emeviler ve Abbasiler Zamanında İstihbarat Faaliyetleri.....	32
2.5. İlk Türk İslam Devletlerinde İstihbarat	34
2.6. Selçuklularda İstihbarat	35
2.7. Osmanlı Devletinde İstihbarat.....	36
2.8. Türkiye Cumhuriyeti'nde İstihbarat	38

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKU'NDA KAMU DÜZENİ, İSTİHBARAT VE YAPAY ZEKA

1. İSLAM HUKUKUNDA İSTİHBARAT VE KAMU DÜZENİNİN SAĞLANMASI	44
1.1. Anahatlarıyla İslam'da Devlet Anlayışı.....	46
1.2. Kamu Düzeni	50
1.2.1. Kamu Düzeni Nedir?	51
1.2.2. Kamu Hukukunun İstihbarat İle İlgili Mevzuatı.....	53
1.2.3. Kamu Düzeninin Sağlanmasında Devletin ve İstihbaratın Rolü	58
1.3. Özel Hukuk ve İstihbarat	59
1.4. Allah Hakkı-Kul Hakkı Ayırımının İslam Hukuku Sistematiği ile İlgisi ve İstihbarat Olgusu Bağlantısı (Kamu ve Özel Hukuk Ayırımına Katkısı)	63
2. İSLAM HUKUKUNDA İSTİHBARAT İLKELERİ.....	65
2.1. Allah'ın Zâhir ve Bâtını Bilmesinin İstihbarattaki Yeri	66
2.2. Süda ve İstihbarat Olgusu ile Bağlantısı: İstihbarat Kuralsız ve İlkesiz Değildir ..	70
2.3. “Emr bi'l-Ma'ruf ve Nehy ani'l-Münker” İlkesi Yönünden İstihbarat.....	73
2.4. Cihad Düşüncesi ve İstihbarat	75

2.5. İslam Suç ve Ceza Hukukunda İstihbarat Olgusu.....	77
2.5.1. İslam Hukukunda İstihbaratın ve Casusluğun Hükümü	79
2.5.2. Müslüman Casus	80
2.5.3. Zimmî Casus	82
2.5.4. Harbî-Kâfir Casus	82
2.5.5. Müste'men Casus	82
2.5.6. Suikast.....	83
2.5.7. Vatana İhanet	84
2.6. Kadınların İstihbarat Elemanı Olarak Kullanılması.....	85
3. YAPAY ZEKA VE İSTİHBARAT	87
3.1. Yapay Zeka Nedir?	88
3.2. Yapay Zeka ve İstihbarat İlişkisi	92
SONUÇ	95
KAYNAKÇA.....	98
ÖZGEÇMİŞ	110

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CMK	: Ceza Muhakemeleri Kanunu
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
H.z.	: Hazreti
JGK	: Jandarma Genel Komutanlığı
JSGA	: Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
JTGY	: Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
PVSK	: Polis Vazife ve Salahiyetler Kanunu
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.a.s.	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	: Sayfalar arası
ss.	: Sayfalar Arası
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TİB	: Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

İstihbarat olgusunda ya da terminolojisinde haber, sadece işlenmemiş bilgiyi ifade etmektedir. İstihbarat ise devlet tarafından belirlenen ihtiyaçlara karşılık olarak çeşitli kaynaklardan derlenen haber, bilgi ve dokümanların işlenmesi sonucu elde edilen ürün olmaktadır. İstihbarat kesintisiz süren bir faaliyettir ve çarka benzetilir.

İstihbarat geleceği görebilmek, muhtemel sorunlar hakkında önceden bilgi edinmek, olayların arka arkasındaki gerçeklere ulaşabilmektir. Ancak bunların gerçekleşmesi sağlıklı bir istihbarat üretimi ile mümkündür. Ancak burada sorulması gereken önemli sorular vardır. İstihbaratın üretilebilmesi için sadece haberin, bilginin ve belgenin toplanması yeterli değildir. Elde edilen haberin, bilginin ve belgenin sistematik ve kurallara uygun olarak işlenmesi ve üretilmesi gerekir. Çünkü önemli bir haber, doğru bir şekilde değerlendirilmediği zaman sonuçları olumsuz olabilmektedir.

İnsan unsuruna dayalı istihbaratın yanında ayrıca yapay zeka çağında insan uygarlığının hoşnutsuzluklarının teknolojik çok ciddi dijital/sanal/siber sorunlarıyla karşı karşıyayız. Artık bilgisayar korsanı gibi yeni suç oluşumları ortaya çıkmış ve insanların mahremiyetini tehdit eder hale gelmiştir. Hızlı teknolojik gelişim gerçeklerin çarpıtılmasına ve yalan haberlerin hızla yayılmasına hizmet etmektedir. Yalan bir haberin gerçeğe dönüşebildiğinin deneyleri bile yapılmıştır. Bu nedenle istihbarat ihtiyaçlarının tespiti ve yönlendirilmesi, haberin toplanması, haberin işlenmesi (değerlendirilmesi) ve istihbaratın yayımı ve kullanılması anlamında istihbarat çarkı son derece önem arz etmektedir. Olmuş veya olması muhtemel bir olay, haber, bilgi ve belge hakkında toplanan ham bilginin, tasnif, kıymetlendirme, yorum ve yayım aşamalarından geçirilerek istihbarat dönüştürülmesi gerekmektedir.

Devletin istihbarat hizmetleri bir yönüyle kamu hukuk, diğer bir yönüyle de özel hukuk işlemlerine girmektedir. Kamu ve özel hukuk işlemleri, devletin yaptığı irade açıklamasıyla oluşan işlemlerdir. Burada söz konusu olan istihbarat işlemlerinde, devletin yasama, yürütme ve yargı organlarıyla birlikte iradesini toplum adına ortaya koyduğu kamu düzeninin sağlanmasıdır. Bu işlemler tek taraflı idari (bireysel, düzenleyici) ve iki taraflı idari işlemler (idare, özel kişi: iki irade, karşılıklı) şeklinde gerçekleştirilmektedir.

1. Araştırmanın Konusu

İstihbarat tarih, psikoloji, sosyoloji, kamu yönetimi ve daha bir çok alanın ilgilendiği konudur. Bu yönüyle çok geniş bir alana hitap etmektedir. İnsanların günlük yaşamlarına dair konular İslam hukukunun inceleme alanındadır. İstihbarat gibi devletin ve toplumun yönetim ve güvenlik temelini oluşturabilecek bir konunun İslam hukuku açısından ele alınması ve Müslümanın hayatında neye karşılık geldiğinin araştırılması gereken bir mevzudur.

Bu çalışmada İslam hukukunda istihbaratın ve casusluğun olup olmadığı, bu tür faaliyetler var ise nasıl yürütüldüğü, dinin temel kaynaklarında özellikle Hz. Peygamber'in hayatında bu konuya dair bilgiler ele alınmıştır. Ayrıca günümüzde teknolojik imkanların gelişmesi ile birlikte hayatın pek çok yerinde kendisine yer bulan yapay zeka ile istihbarat ilişkisini ortaya koymaya çalışarak konuyu günümüz devletin istihbarat hizmetleri ve yeni istihbarat anlayışıyla ilişkilendirilmiştir.

2. Araştırmanın Amacı

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte istihbarat olgusunun Müslüman milletlerin hukuku olan İslam hukukunda yeniden yorumlanmasına ve anlaşılmasına ihtiyaç vardır. Bu anlamda devletin istihbarat hizmetlerinde devletin vatandaşına sunduğu vatandaşın da özel alanlarına müdahale olarak anladığı yerlerin hukuk açısından mukayesesi, incelenmesi ve ortaya çıkarılmasıdır.

3. Araştırmanın Metodu

Çalışma, İslam hukukunun casusluk hakkında ortaya koyduğu hükümleri, istihbaratın geçmişle bağlantılı olarak günümüzde nasıl yürütüleceğine dair bir anlayışla ortaya konulmuştur. İslam hukuku ve istihbaratın ilişkisi üzerine yapılan modern çalışmalar azdır. Bu çalışmalar genelde belirli bir tarihî dönem üzerine yoğunlaşmaktadır. Ele alınan çalışma ise hem tarihî anlamda, hem de İslam hukukunda özel ve kamu hukuku açısından istihbarat olgusunu ayet ve hadislere dayanarak açıklayarak bir sonuca bağlamaktır.

Çalışma boyunca genel olarak devlete bakış düşüncesi ele alınmış, devlet ve devlet felsefesi konuları göz ardı edilerek konu tartışılmıştır. İstihbarat konusunda genel anlamda sosyolojik verilerden istifade edilmiş olsa da devletle ilgili millet, kavmi

(ulus/federal vb.) gibi devlet yapılarına girilmemiştir. Yine devletin dinle olan ilişkisinde literatürde var olan tartışmalara da değinilmemiş, genel ifadelerle yetinilmiştir. Bu amaçla ilgili kaynakların tespiti ve tasnifi doğrultusunda literatür taraması metodu izlenilerek nesnel bir çalışma ortaya konulmuştur. Klasik İslam fıkıhı kaynakları ile günümüz modern hukukun, özellikle devletin resmi mevzuâtının karşılaştırılması şeklinde mukayeseli bir çalışmadır.

4. Araştırmanın Kaynakları ve Sınırlılıkları

Araştırmada istihbaratın tanımı, türleri ve temel ilkeleri konusunda bize; Ümit Özdağ'ın *İstihbarat Teorisi*, devlet ve devletin egemenlik ile ilgili konularında Talip Türcan'ın *Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri* çalışmamızda en çok yardımcı olan eserlerdir. Bunların yanında M. Cevat Akşit'in *İslam Ceza Hukukunda İnsanî Esaslar Üzerine Bir Deneme*, Yıldız Demir ve Ahmet Muhammet Peşe'nin *İslam Hukuk Sistematiği ve Literatürü*, el-Gırnâti'nin *Kavênînü'l-Fıkhiyye*, el-Mâlikî'nin *el-Medhal ve ed-Dürrü's-Semîn ve'l-Mevridü'l-Muîn*, el-Mâverdi'nin *el-Ahkamu's Sultaniyye ve Edebü'd Dünyâ ve'd-Dîn*, en-Neseffî'nin *Medârikü't-Tenzîl ve Hâkâ'îku't-Te'vîl*, es-Suyûtî'nin *ed-Dürrü'l-Mensûr fî't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, el-Hâzin'in *Lübâbü't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl*, ez-Zemahşerî'nin *el-Keşşâf 'an Hâkâiki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, eş-Şilbiyyî'nin *Hâşiyetü's-Şilbiyye*, Nizâmülmülk'ün *Siyasetname*, Metin Yılmaz'ın *Hz. Peygamber (s.a.s) Döneminde İstihbarat*, Yıldırım Sipahi'nin *İstihsan Teorisi ve İslam Hukuku'nun Genel Teorisi Bağlamında İstihsan ve Yapay Zeka* adlı kitapları, İbn Manzûr'un *Lisânu'l-Arab*, Mütercim Asım Efendi'nin *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi)* isimli lügati, Türk Dil Kurumu online sayfası asıl kaynaklarımız olmuştur. Bahsi geçen asıl kaynaklarımızın yanında ikinci derecede istifade edilen yardımcı kaynaklarımız ise istihbarat üzerine yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri ve Diyanet İslam Ansiklopedisi'dir. Ayetlerin meal ve tercümelerinde mümkün mertebe Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin'in kaleme aldığı *Kur'ân-ı Kerim Meali* esas alınmıştır.

Klasik fıkıh kaynaklarında istihbarat olgusunun geçtiği yerler daha çok Kitabu'l-cihad, seriyye, nizamü'l-hukm gibi fıkıh bölümleridir. Bu kaynaklarda istihbarat olgusu, günümüz istihbarat anlayışından ziyade daha çok “darü'l-İslam ve darü'l-harp” anlayışı

temelinde işlenmiştir. Bu anlayışa göre devlet ön plana çıkmış istihbarat daha çok devlet aleyhine işlenen suçlar ve savaşlar üzerine yoğunlaşmıştır. İslam suç ve ceza hukukunda yol kesicilik (kat'ut-tarîk), bağı yani ihtilal, irtidat suçları konusunda istihbarat kullanılmıştır. Yapay zeka istihbarat ilişkisinde siber istihbarat kavramı ön plana çıkmıştır. Bu konuda bize Enes Gezgin'in "İstihbarat Olgusunun Ortaya Çıkışı Gelişimi: Elektronik İstihbarat Bağlamında Bir Değerlendirme" adlı yüksek lisans tezi rehberlik etmiştir.

5. Araştırmanın Sunulması

Çalışmamız toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kavramsal açıdan istihbaratın açıklanması, istihbarat türleri, İslam hukukunda istihbarat ile ilgili tecessüs ve zan konusu, güvenlik ve istihbarat karşı koyma, cihad, adalet düşüncesi ile istihbaratın ilişkisi, düşman, casus tanımı ve kısaca İslam tarihinde ve Türk İslam Devletlerinde istihbarat konuları incelenmiştir. Bu bölümde istihbaratın tanımı, neden gerekli olduğu ve aslında istihbarata benzeyen ama istihbarat olmayan tecessüs ve zan gibi konular ile istihbaratın farkı sorun edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda istihbarat tanımına bir açıklık getirerek nesnel bir bakışın ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, kamu-özel hukuk ve kamu düzeninin sağlanmasında istihbaratın rolünün açıklanması bir ihtiyaç olarak görülmüş ve bu duruma istinaden özel hukuk açısından istihbarat çalışmaları incelenerek açıklanmaya çalışılmıştır. Allah'ın zâhir ve bâtın'ı bilmesi istihbarat ilkesinin, tecessüs ve zan açısından istihbarat çalışmalarına etkisi ve bu olguyla bağlantılı İslam hukuku istihbarat anlayışının nasıl olacağı konusuna değinilmiştir. Son bölümde ise istihbarat ile ilişkili olan suikast, vatana ihânet, yalan söylenecek yerler, kadınların istihbarat elemanı olarak kullanılmasının nasıl olacağı sorunu ve istihbaratın yapay zeka ile ilişkisi incelenmiştir.

Çalışmanın dipnotlandırma ve kaynakça oluşturma şekli, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre düzenlenmiştir. Böyle bir çalışmayı yapmayı nasip eden Rabbime sonsuz şükürler olsun. Bu çalışmada araştırma konusunun seçiminden, araştırmanın sonuna kadar yardımlarını esirgemeyen kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım SİPAHİ'ye teşekkürlerimi sunarım.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL AÇIDAN İSTİHBARAT VE İSTİHBARAT TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Kavramsal açıdan istihbarat ve istihbaratın tarihini açıklamaya geçmeden önce istihbarat ve devletin istihbarat hizmetleri ile ilgili İslam hukukunda bağlayıcılık (teşrî) bakımından Hz. Peygamber'in tasarruflarının sınıflandırılmasının bilinmesi istihbarat olgusuna yaklaşımının kavranmasına katkı sağlayacaktır. Çünkü O'nun tasarruflarının sınıflandırılmasının tarihi seyri bize istihbaratın, İslam hukuk tarihi açısından önem arz etmektedir.¹

Hiz. Peygamber'in tasarrufları hukukun kaynağıdır ve bu kaynaklık içinde Hiz. Peygamber'in ictihâdı tartışmaları söz konusudur.² Bizim burada aradığımız ise teorik (usul) açısından Hiz. Peygamberin ictihâdının teorik boyutunun İslam hukuk tarihinin gelişim süreci bakımından istihbarat ve devletin istihbarat hizmetlerinin düşünsel arka planda yer alan istihbarat hukuk felsefesini elde etmektir. Bu açıdan baktığımızda Hiz. Peygamber'in tasarruflarının değerlendirilmesinde, dini ve hukukî meşruluk adına karşımıza vahy-i metlûv ve vahy-i gayr-ı metlûv açıdan, başlangıcı bizzat Hiz. Peygamber ve sahabe devrinden itibaren olan, bir tartışma içerisinde kendimizi buluruz. Çünkü bazı sahabelerin Hiz. Peygamber'e bu açıyı netleştirmek adına, O'nun bu tasarrufunun vahiy mi yoksa kendi görüşü mü olduğu sorusu bu tartışmayı haklı çıkartmaktadır.³ Tüm bu tartışmaların varlığını bilerek genel/ana başlıklar halinde Hiz. Peygamber'in tasarruflarını bağlayıcılık açısından sınıflandırdığımızda;

- Tebliğ'e dayalı (teşri nitelikli/norm) tasarrufları
- Fetva tasarrufları
- Kazaî tasarrufları
- Devlet başkanı olarak tasarrufları

¹ el-Cessas, Ebû Bekr Ahmed b Ali, er-Râzî (ö. 370/981) *el-Fusûl fi'l-usûl I-II*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmî, Beyrut 2010, C. 2, s. 94. es-Serahsi, Ebû bekr Muhammed b Ahmed b Ebî sehl (ö. 490/1090) *Usûlu's-Serahsi I-II*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmî, Beyrut, 2005, C. 1, s. 112. Ayrıca bkz. Murat Şimşek "İslam Hukukunda Bağlayıcılık Bakımından Hiz. Peygamber'in Tasarrufları." *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya, 2008, s. 17.

² Yıldırar Sipahi, *İstihsan Teorisi*, İstanbul, Yeni Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 2018, ss. 19-21.

³ Sipahi, *İstihsan Teorisi*, ss. 19-21.

gibi başlıklar karşımıza çıkmaktadır. Ancak Hz. Peygamber'in bütün tasarrufları konusunda bağlayıcılık söz konusu olduğunda, teşri ve normlaştırmanın orada bulunduğu unutulmamalıdır. Devletin istihbarat hizmetleri penceresinden ele alınan soruna yaklaştığımızda, Hz. Peygamber'in tasarruflarının devlet başkanı sıfatıyla ortaya koyduklarının istihbaratın 'devlet' nitelikli bir sorun olduğu ortaya çıkmaktadır. İslam devlet anlayışında yer alan “*Dâru'l-İslam*”⁴ ve “*Dâru'l-harb*”⁵ düşüncesinin istihbarat konusunda etkili olacağı ileri sürülmektedir. Müslümanların kusurlarını araştıranlara karşı “maruf ve münkerin bilinmesi” anlamında devletin istihbarat hukuk felsefesinde “cihad” düşüncesini öne çıkartmaktadır. Bu anlamda istihbaratın sosyolojik bir çalışma olduğu nitelemesinin herhangi bir sakıncası olmayacaktır. İstihbaratın genel ve özel amacı, gerek devletin gerekse toplum ve toplumdaki bireylerin, iç ve dıştaki güvenliğine karşı, tüm tehditlere karşı açık ve gizli bütün temel sosyal müesseselerdeki müşterek tesirlerinin olup-olmadığının araştırılmasıdır. Dinin, sosyal hayat arasındaki münasebeti düşünüldüğünde, dinin ferdî-sosyal tesir sahası, din-ahlak, din-hukuk, din-ekonomik gibi din ve sosyal müesseseler ilişkisi özellikle de din ve devlet ilişkisinde, devletin istihbarat hizmetlerinde hüküm vermek için Hz. Peygamber'in tasarruflarının bağlayıcılığı ve bu bağlayıcılığının sınıflandırılmasını zorunlu kılmaktadır.

İslam hukukunda istihbarat olgusu Hz. Peygamber'in uygulamaları ve tasarrufları etrafında şekillenmektedir. Ayrıca tarih sahnesinde yer almış Müslüman devletlerin de istihbaratsız kaldığı ya da istihbarata karşı kayıtsız kaldığı düşünülemeyeceğine göre istihbarat olgusunun en önemli boyutu devletse o zaman devlet;⁶

1. Siyasi bir teşkilatlanma mıdır?
2. İlkel, bulanık ve geçici bir devre yapısı mıdır?
3. İnsan üzerindeki ideolojik kudret midir?

⁴ Nüfusu Müslüman olsun, gayr-i müslim olsun İslam Hukuk sisteminin uygulandığı, Müslüman bir devlet başkanının hüküm ve sultanının söz sahibi olduğu, müslümanların hâkimiyeti altında bulunan beldeye verilen isimdir. Bu kavramın ortaya çıkışı Peygamber Efendimiz'in Medine dönemine rastlar ki; devlet teşkilatı Mekke'de ilk dönemde oluşmamıştır. Dolayısıyla ilk *Dâru'l-İslam* Medinedir. Geniş bilgi için bkz. Ahmet Özel, “*Dârülİslam*”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, C. 8., ss. 541-543; Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Dârulislâm-Dârulharb*, İklim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 109-202.

⁵ Kâfirlerin veya küfür yönetiminin hâkimiyeti altında bulunan beldeye verilen isimdir. Geniş bilgi için bkz. Ahmet Özel, “*Dârülİslam*”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, C. 8., ss. 536-537; Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Dârulislâm-Dârulharb*, İklim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 109-202.

⁶ Yünni Sezen. *Sosyoloji Açısından Din*, 3. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 219-220.

4. Toplumunu, iç ve dış saldırılara karşı ortak çıkarlarını korumak için bir organizma mıdır?
5. Toplumun sınıflara bölünmesine bağlı, iktisadi bir zaruret midir?
6. Toplumun iş bölümünü organize eden ve insana benzeyen bir canlı mıdır?
7. Zıtlıkları uzlaştıran bir sonuç mudur?
8. Toplumun gelişmesinde ortaya çıkan, onun üstünde yer alan ve git gide topluma yabancılaşan bir kuvvet midir?
9. Her idare şekline göre kanunları kendi çıkarı için koyan güçlüler sınıfı mıdır?
10. Toplumun psikolojik temellerine dayanan (sığınma, güvenme, işlerinin başkalarına gördürme, idare etme ve idare edilme ihtiyacını karşılama, irade tahakkümü, uzlaşma veya uzlaşmama gibi) en temelinde tabiata ait tabii/fitrî bir olgu mudur?
11. Psikolojik etkiyle ortaya çıkan hak ve adalet ihtiyacını gerçekleştiren ve bu ihtiyacın ortaya çıkardığı otoriteye verilen bir isim midir?
12. Fert ve toplum çatışmasının ahenge kavuşması, ferdin menfeatlariyle toplumun mefaatleri ile ferdin ihtiyaları ile toplumun ihtiyaçlarını, fert şuuru ile cemiyet şuurunu dengeleyen, bütün sosyal birimlerin birbiriyle ve bütünle olan münasebet ve işlemlerini bir senteze ulaştıran ve bunu kamu otoritesini kullanarak yapan bir canlı organizma mıdır?
13. Devlet, fertlerin, sınıf veya zümrelerin yapılarından gelen ve buna bağlı ortaya çıkan temayüllerinden gelen ayrıca devletlerarası istikametleri düzen sokan en üst irade midir?
14. Devlet, ikilik ve dağınıklığı kabul etmeyen, sosyal bir yapı mıdır? İki otoritenin çatışması halinde, insan şahsiyyeti ve devlet otoritesi yönünden ortaya çıkacak tehlike bir sorundur. Devlet geniş bir sosyal organizasyondur devlet müessesesinde maddî ve manevî bütün işlerin organizasyon söz konusudur. Otorite hem “gerçek”te hem “gaye”de birlik etrafında olacaktır ve tek yetkili devlet olacaktır.

Sosyolojiye göre devlet, ilk toplumlarca başlayan ve önceki yaygın olan bir otoritenin ya da egemen gücün gittikçe organlaşması gerçeğidir. Buna göre, tüm bu devletle ilgili soru tarzında da olsa verilen açıklamaların, devletin sosyal bir müessese haline gelmesinde aile kurumunun gelişimi, “baba” otoritesinin menfî bir seyir izlemesi,

ailenin küçülmesi, kan davası yerine kanun fikrinde ortaya çıkan tekamül yani şahsî intikam yerine “devlet cezası” düşüncesi, kültür farklılıklarının iyice gün yüzüne çıkması ve farklılaşması, topluluklar arasında meydana gelen münasebetler ve müşterek sorumluluklar yerine şahsî sorumluluğun gelişmesi önemli etkenlerdir ve devlet düşüncesine ve yaklaşımına etki etmiştir, halen de etki etmektedir.⁷

Din, dil, ahlak, hukuk sosyal bir gerçeklik ise, siyasi olgu da aynı şekilde bir gerçekliktir. Sosyal şuur ve baskının müesseseseleşmesi, devleti meydana getirmiştir. Sosyal gerçekleğin içinde siyasi olgu, diğerleri gibi sosyal bir determinizme tabidir ve bundan sıyrılmaz, ayrılamaz. O zaman fertleri aşan bir esas oldukça devletin var olacağı gerçeğinden kimse kaçamayacaktır. Bu açıklamalara göre sosyal bünyenin mahiyet ve yapısından ortaya çıkan üstün kuvvete, sosyolojik manada amme kudreti yahut sosyal otoriteye, yahut da hukuk diliyle hakimiyete/egemenliğe devlet denilmektedir. Böyle bir güç ve kudret ortaya koymuş ve bir hükümet teşkilatı kurulmuş devlet, insan birliğidir. Devlet, nicelik ve nitelik bakımında en önemli sosyal teşkilat olmaktadır.⁸ Devletin ilk belirgin özelliği hakimiyettir. Hakimiyet (egemenlik), bir irade iktidarındır. Hakimiyetin zıttı tâbi olmaktır ve hâkimiyet (metbû) ve tâbi olmak birbirine karşılıklı bağlıdır. Bu durum devletin hâkimiyet özelliğine iki maddi özellik katar: ülke ve insan topluluğu.⁹ Peki bu hâkimiyet/egemenlik nasıl sağlanacaktır?

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İstihbarat ve istihbarata ait ıstılahların ve kavramların açıklanması istihbarat hukuk felsefesinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1.1. İstihbarat Nedir?

Son iki yüzyıl teknolojik gelişmelerin altın çağı olmuştur. Bireysel ve toplumsal bağlamda hayatı kolaylaştıran teknoloji insan yaşamını derinden etkilemiştir. Bu yönüyle teknoloji devlet politikalarının da şekillenmesine etki etmiştir. Bir devletin iç

⁷ Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, s. 221.

⁸ Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, s. 221.

⁹ Talip Türcan, *Devletin Egemenlik unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri*, Ankara Okulu Yayınevi, Ankara, 2001, s. 34, 35, 49, 50, 51; Talip Türcan, “Anayasa Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, Grafiker Yayınları, Ankara, 2021, s. 479, 480, 481; Kemal Gözler, *Hukuka Giriş*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2011, s. 73, 74, 75; Thomas W. Arnold, *Hilafet*, çev. Muhammed İkbâl Saylık, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2021, s. 19, 35; Şahin Uçar, *Tarih Felsefesi Açısından İslam’da Mülk ve Hilafet*, İz Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 55, 113.

güvenliğinin ve bekâsının devamı için hayatî öneme sahip olan istihbarat kavramı da bu teknolojik gelişmelerden ciddi anlamda etkilenmiştir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak sınırların kalmadığı günümüz dünyasında istihbaratın önemi her geçen gün daha da artmaktadır.¹⁰

İstihbarat için tek tip tanım vermek oldukça zordur. Çünkü her devletin ve milletin tarihin farklı dönemlerinde tehdit unsuru olarak gördükleri şeyler değişim göstermektedir. Devletlerin istihbarat faaliyetleri ‘tehdit unsur’larının üzerine yoğunlaşmaktadır. Ayrıca devletlerin kültürel ve ekonomik durumu da istihbaratın tanımını ve uygulanmasını derinden etkilemektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri stratejik istihbarat anlayışına sahipken İran daha çok rejimi ve devleti korumaya yönelik bir istihbarat anlayışına sahiptir. Kısacası devletin ihtiyaçları, sosyal ve ekonomik durumu istihbarat tanımını ve politikasını etkilemektedir. Ortak tanımların büyük kısmı istihbarat çarkı denilen ve istihbaratın toplanması ve analiz edilip kullanılması sürecinin tanımlandığı yere dayanmaktadır.¹¹

İstihbarat denildiğinde herkesin aklına ilk olarak gelen; “askeri anlamda bilgi toplamak ve toplanan bilgilerle karşı tarafa üstünlük kurmak” veya filmlerde görülen, romanlarda yazılan farklı şekillerdeki “suikastlar” gelmektedir. Bu tarif nisbeten doğru olsa da istihbaratı tam olarak tanımlamamaktadır. Arapça tekili istihbâr (إستخبار) çoğulu (إستخبارات) istihbârât olan kavram ha-be-ra (خبر) kelimesinden türemiştir. Haber vermek, sorulan bir haber hakkında bir yerden bilgi alma anlamında kullanılmıştır.¹² Türk Dil Kurumu sözlüğünde istihbarat kelimesi “öğrenilen bilgiler, yeni haberler, duyumlar, bilgi toplama, haber alma” anlamlarında kullanılmıştır.¹³ Milli İstihbarat Teşkilatı tanımında, İngilizce ve Fransızca’da ‘intelligence’ kelimesi ile ifade edilen ve anlamı “akıl, zeka” olan istihbarat kelimesinin anlamı ‘haber alma’dır. Ancak istihbarat terminolojisinde daha önce ifade edildiği gibi haber işlenmemiş olan bilgiyi ifade eder. İstihbarat ise devlet tarafından belirlenen ihtiyaçlara karşılık olarak çeşitli kaynaklardan derlenen haber, bilgi ve dokümanların işlenmesi sonucu elde edilen üründür.” diye

¹⁰ Ozan Kavıracı ve Mehmet Demirtaş, “İstihbarat Faaliyetlerinin Devlet güvenliği Açısından İncelenmesi”, *Anadolu Strateji Dergisi*, 2020, C. 2, S. 1, s. 50.

¹¹ Kavıracı ve Demirtaş, “İstihbarat Faaliyetlerinin Devlet Güvenliği Açısından İncelenmesi”, s. 50; Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, Kripto Yayınevi, Ankara, 2020, s. 29; https://www.mit.gov.tr/tarih_index.html, erişim: 12.08.2022

¹² İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö.711/1562), *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1990, C. 4, s. 227.

¹³ <https://www.tdk.gov.tr/> erişim 13.08.2022

tanımlanmaktadır.¹⁴ Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Başkanlığı'nda istihbarat; “çok farklı şekilde tanımlanan istihbarat, kısaca, ihtiyaç duyulan alanlarda, çeşitli imkan ve vasıtalarla, elde edilen bilgilerin işlenmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanarak bunlardan bir sonuç çıkartılması,” şeklindedir. İstihbarat teşkilatı ise “bağımsız bir ülkenin, toplumun güvenliği ve menfaatlerinin korunması ile ilgili en temel taşlarından biri.” olarak ifade edilmiştir.¹⁵

İstihbaratın içeriğinden hareketle bir tanımlama yapılırsa istihbarat, bir devletin veya kurumun tehditlerden veya fırsatlardan daha önce haberdar olabilmesi için siyasi, politik, coğrafi, stratejik vb. alanlarda bilgi toplama, farklı alanlarda toplanılan bu bilgileri karşılaştırma ve bu sonuçlara göre gelecek planları yapmak demektir.¹⁶

Bir diğer istihbarat; “herhangi bir konuda sağlıklı bir karar vermek için bilmek ve öngörebilmek gerekir. Sağlıklı bir şekilde öngörüp karar verebilmek için sadece bilginin toplanıp işlenmesi yeterli değildir. Bu bilginin kullanılabilir hale gelmesi için çerçevesi belli bir sistem gerekmektedir. Kullanılacak sistem dış etkenlerden etkilenebilir olsa da kullanışlı bir sistemden söz etmemiz gerekir. İşte istihbarat bilgiye dayansa da aslında istihbarat bilginin değerlendirilmesidir.” şeklindeki tanım da bilginin değerlendirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır.¹⁷

İstihbaratın bütün tanımlamalarında ortak nokta bilgidir. İstihbarat için ham bilginin işlenmesi gerekir. İstihbarat, çeşitli yöntemlerle gerekli bilginin toplanması ve bu bilginin işlendikten sonra gerekli kurumlar tarafından kullanılmasıdır. Bu yönüyle de istihbarat bilginin toplanması, işlenmesi ve gerekli mercilere ulaştırılmasını gerektiren bir süreci kapsamaktadır.¹⁸

Yapılan tanımlarda görüldüğü gibi istihbarat sadece askeri alanla ilgili değildir. Bir devletin çıkarları sadece askeri alanla sınırlı değildir. Politik, ekonomik ve sosyolojik yönleri de mevcuttur. Bu yönden bakıldığında istihbarat bilgi toplamak ve toplanan bilgiyle karşı tarafa üstünlük kurmak anlamında değil, bazen istihbarî bilgi sayesinde devletin çıkarlarının gereği gibi yönlendirme veya propaganda da yapılabilir. Propagandanın amacı devletin kendi vatandaşları yönlendirmek

¹⁴ <https://www.mit.gov.tr/> erişim 13.08.2022

¹⁵ <https://www.egm.gov.tr/> erişim 13.08.2022

¹⁶ Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, Kripto Yayınevi, Ankara, 2020, s. 30.

¹⁷ Çağatay Balcı, *İstihbarat Kültürü*, Hitabevi Yayınları, Ankara, 2018, s. 25.

¹⁸ Kavsıracı, “İstihbarat Süreci ve İnsan Kaynaklı İstihbaratın Analizi”, s. 705, 706.

olabileceği gibi düşman veya tehdit olarak algılanan kişi veya kurumlara yönelikte olabilmektedir.¹⁹

Soğuk savaşın bitmesi ve son yirmi yıl içerisinde gerçekleşen teknolojik gelişmeler ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşması açık kaynak istihbaratı gibi farklı kavramlarında ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bundan dolayı günümüz devletleri arasında silahlanma yarışı olduğu gibi istihbarat alanında da bir rekabet vardır ve devletler istihbarat alanına ciddi yatırımlar yapmaktadır.²⁰

1.2. İstihbarat Çarkı

İstihbarat nedir sorusunun cevabında bilinmesi gereken en önemli husus istihbaratın kesintisiz, devam etmesi gereken bir faaliyet olduğudur. Geleceği görebilmek, muhtemel sorunlar hakkında bilgi sahibi olmak, bölücü ve yıkıcı faaliyetleri önceden tespit edebilmek ancak sağlıklı bir istihbarat çalışması ile mümkündür. Toplanan her haber istihbarat başlığı altında değerlendirilmemektedir. Bundan dolayı gelen haberlerin işlenip istihbarata dönüşeceği bir sisteme ihtiyaç duyulmaktadır. İstihbarat çarkı denilen bu sistem bütün istihbarat birimlerinde ihtiyaçlara göre şekillenmektedir.²¹

İstihbarat genel olarak sonucu ifade etmektedir. Çünkü istihbarat ancak sonuç ile anlam bulur. Başlangıçtaki veri olarak adlandırılan ham bilgi ancak işlendikten sonra istihbarat haline dönüşmektedir. Diğer bir deyişle istihbarat işlenmiş bilgidir. İstihbarat çarkı ise bir süreç ve sistemi ifade etmektedir. Bu yönüyle uygulanan veya önerilen istihbarat çarkının teorik olarak güçlü ve zayıf yönlerinin neler olduğunun ve kullanıcılara ne gibi fırsat veya riskler sunduğunun incelenmesi önemlidir. Başlangıçta dört safhalı olarak ele alınan istihbarat çarkının değişen ihtiyaçlar ve gelişen teknoloji ile yeni yaklaşımları karşımıza çıkardığı söylenebilir.²²

Geleneksel yaklaşımda istihbarat çarkı dört aşamadan oluşmaktadır. İstihbarat çarkının ilk aşaması, istihbarat sonucunda elde edilen verilerin politikaya

¹⁹ Gökhan Bayraktar, “Harbin 5. Boyutunun Yeni Gereksinimi Siber İstihbarat”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2010, C.10, S. 20, s.121.

²⁰ Kavıracı, “İstihbarat Süreci ve İnsan Kaynaklı İstihbaratın Analizi”, s. 713.

²¹ <https://www.mit.gov.tr/t-cark.html>

²² Mehmet Burak Berk ve Gökhan Sarı, “İstihbarat Çarklarının SWOT Analizi Çerçevesinde İncelenmesi”, *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 2022, C. 4, S. 2, s. 67.

dönüştürülmesinde istek ve talebin açık bir şekilde bildirilmesidir. Yani istihbaratın hangi alanlarda toplanacağı ve tehdit unsurlarının ne olduğunun belli olmasıdır. İkinci aşama istihbarat için gereken verilerin hangi kaynaklardan nasıl toplanacağı belirlenmesidir. Üçüncü aşama hedef kaynaklardan bilgi toplanmasıdır. Dördüncü aşama ise toplanan verilerin tasnif edilip işlenmesidir. Bu aşamaların her birinde teknik vasıtaların hepsi kullanılmaktadır.²³

1.3. İstihbarat Alanları

İstihbaratın, tarihi seyir boyunca metodları ve alanları çok farklı olmasa da, günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle birlikte metod ve alan bakımından hayatın her alanına nüfuz etmiştir. İnsan kaynaklı ve askeri odaklı anlayıştan siber istihbarata doğru bir değişim söz konusudur. Bilgi teknolojilerindeki inanılmaz ilerleme istihbarat alanlarını genişlettiği gibi toplama ve işleme yöntemlerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Günümüz istihbarat faaliyetlerinde ise devletin ihtiyaç duyduğu bilgilere ulaşmak için çok çeşitli istihbarat türleri kullanılmaktadır. Modern istihbarat anlayışında istihbarat seviyelerine göre istihbarat yani istihbaratın kullanılacağı alan ve alanlarına göre istihbarat yani istihbaratın toplanacağı alanlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.²⁴ Ancak her devletin içinde bulunduğu jeopolitik, siyasi ve ekonomik durum farklıdır. Bundan dolayı istihbarat anlayışı da bu etkenler üzerinden gelişmektedir. Bundan dolayı genel geçer kanunlar koymak oldukça zordur.²⁵

Seviyelerine göre istihbarat, ölçeklerine göre istihbarat olarak da adlandırılmaktadır. Türleri ise; stratejik, operasyonel ve taktik istihbarattır. Stratejik istihbarat devletin karar verici unsurlarının bir strateji belirleyebilmeleri için politik, coğrafi, demografik yapı vb. konular üzerine detaylı bilgiler sunulmasıdır. Operasyonel istihbarat ise bir hareket için önceden düşman ile ilgili her türlü bilginin hareket unsurlarına ulaştırılmasıdır. Taktik istihbarat ise halihazırda devam eden bir operasyona katkı sağlamak için toplanan bilgilerdir.²⁶

²³ Kavıracı, “İstihbarat Süreci ve İnsan Kaynaklı İstihbaratın Analizi”, s. 707.

²⁴ Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, s. 55.

²⁵ Enes Gezgin, “İstihbarat Olgusunun Ortaya Çıkışı Gelişimi: Elektronik İstihbarat Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Isparta, 2021, s. 19, 20, 21, 22.

²⁶ Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, s. 131.

Alanlarına göre istihbaratın türleri, seviyelerine göre istihbaratın çeşitlerinden daha fazladır.²⁷ Bazen bu gruptaki istihbarat alanları operasyonel veya stratejik istihbarat içerisinde değerlendirilmektedir. Ancak bunun ne tür bir istihbarat olduğunu belirleyen istihbaratın kapsamıdır. Kısaca alanlarına göre istihbarat; askeri, coğrafi, biyografik, ekonomik, siyasal, bilişim, ulaşım ve siber istihbarattır.²⁸

1.4. İstihbarat Toplama Yöntemleri

İstihbarat çarkı ve alanlarıyla bağlantılı istihbaratın bilgiye dönüştürülmesinde başlıca üç toplama yönteminden bahsedebiliriz: İnsan kaynaklı, teknik cihazlar istihbaratı ve bir de açık kaynak istihbaratıdır.²⁹

1.4.1. İnsan Kaynaklı İstihbarat

Klasik istihbarat anlayışında insan kavramı öne çıkmaktadır. Teknolojik alt yapının olmadığı dönemlerde istihbaratın ilk kaynağı insandır. Seyyah, tüccar, din adamı vb. kisve altında olan istihbarat birimlerinin elemanları karşı devlet veya toplum hakkında bilgiler toplamaya çalışırdı. Teknolojik gelişmeyle birlikte insan kaynaklı istihbarat türü ikinci plana düşmüş olsa da hala önemini korumaktadır.³⁰

Adından anlaşıldığı üzere istihbaratın ana ögesi insandır. İstihbaratın toplanmasında, aktarımında ve değerlendirilmesi aşamasında yetkili olan insandır. Bu istihbarat türünde askeri bilgileri çalmak, karşı tarafın ordusunu yanıltmak, gerektiği durumlarda suikast yapmak gibi görevler vardır. Mali bilgiler veya toplumsal yapının içeriği hakkında bilgi toplama amacı olsa da çoğunlukla askeri hedeflere odaklı bir anlayış hakimdir.³¹

İnsan kaynaklı istihbaratın önemi teknik kaynaklarla toplanan bilgilerin yetersiz kaldığı durumlarda ortaya çıkar. Her ne kadar teknik cihazlar ciddi bilgi sağlasa da bu bilgileri sahadan dönüt alarak doğrulanması gerekir. Teknik cihazlar avantajı kadar

²⁷ Gezgini “İstihbarat Olgusunun Ortaya Çıkışı Gelişimi: Elektronik İstihbarat Bağlamında Bir Değerlendirme”, ss. 19-22.

²⁸ Bayraktar, “Harbin 5. Boyutunun Yeni Gereksinimi Siber İstihbarat”, s. 122; Gezgini, “İstihbarat Olgusunun Ortaya Çıkışı Gelişimi: Elektronik İstihbarat Bağlamında Bir Değerlendirme”, ss. 19-22.

²⁹ Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, s. 115.

³⁰ Kavıracı ve Demirtaş, “İstihbarat Faaliyetlerinin Devlet Güvenliği Açısından İncelenmesi”, s. 54, 55.

³¹ Kavıracı ve Demirtaş, “İstihbarat Faaliyetlerinin Devlet Güvenliği Açısından İncelenmesi”, s. 54, 55.

dezavantajı da bünyesinde barındırır. Toplanan bilgilere sızılabilir, elektrik veya sinyal kaynaklarından uzaklaşıldığında bilgi toplamak ve toplanan bilgiyi aktarmak mümkün olmayabilir. Teknik cihazlarla toplanan bilginin daha sağlıklı değerlendirilebilmesi için sosyolojik ve psikolojik bilgilerden faydalanılması gerekir. Bu bilgileri toplayacak en iyi kaynakta yine insanın kendisidir. İnsan kaynaklı istihbarat açıktan devletlerin atadığı büyükelçiler ve konsoloslar vasıtasıyla ve gizli olarak ise devşirme veya casusluk faaliyetleriyle yapılmaktadır.³²

İnsan kaynaklı istihbarat içinde mevcut casusların tespiti, devşirilip karşı tarafa geçmesi, denetlenmelerinin zor olup sıkı takip edilmesinin gerekliliği, kendi aralarındaki iletişimin ve bilgi alışverişinin kısıtlı olması gibi birçok zorluğu barındırır. Ayrıca gözlemlerine veya aktardıkları bilgilere öznel yorumlar katabilir, iki taraflı da çalışabilirler. Bunca zorluğuna ve asimetrik savaşın koşullarına rağmen insan kaynaklı istihbarat önemini korumaktadır. Şu ana kadar meydana gelen terör saldırılarında, teknik cihazlar ne kadar gelişse de saldırıyı önceden haber almak veya saldırı sonrası failleri yakalamak konusunda insan kaynaklı istihbarat daha iyi sonuçlar verdiği görülmektedir. Her ne kadar teknik cihazlar ile fotoğraflar çekip bilgiler toplansa bile bazen bu bilgilerin öznel değerlendirmeye ihtiyacı olup bu değerlendirme ancak bir insan tarafından yapılabilir.³³

1.4.2. Teknik Cihazlar İle İstihbarat

En temel üç istihbarat toplama yönteminin ikincisi teknik cihazlarla sağlanan istihbarattır. Geleneksel savaş metodu ile silahlarının önemini yitirmeye başladığı ve uçak, tank, telsiz gibi modern silahların ortaya çıktığı 20. yy. başlarında adından söz ettirmeye başlamış olan teknik cihazlar ile istihbarat, soğuk savaşla birlikte adı sıkça anılır bir istihbarat türü olmaya başlamıştır. İlk başlarda sadece düşman haberleşmesini dinlemekle başlayan teknik istihbarat teknolojinin gelişmesiyle birlikte istihbaratın her alanına müdahale eder hale gelmiştir. Basit dinleme cihazlarından gelişmiş casus uydular ile çekilen fotoğraflara kadar uzanan geniş bir yelpazeye sahiptir. Bundan

³² Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, s. 117, 118.

³³ Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, s. 117.

dolayı insan kaynaklı istihbarat ile karşılaştırıldığında sağlamış olduğu veriler inanılmaz boyutlardadır.³⁴

20. yy sonu ile 21. yy başında devletlerarası ufak çaplı çatışmalarda konveksiyonel silahlar yerine yapay zekayla desteklenen siber-elektronik silahlar yaygınlaşmaya başlamıştır. Savaş sırasında yapılan siber-elektronik atakların amacı karşı tarafın savaşma kabiliyetini bitirmektir. Devletlerin normal ilişkilere sahip iken bile bu tür çalışmaları yaparak daha savaş başlamadan savaşı kazanmayı amaçladığı görülmektedir. Teknik istihbaratta bu alanda ciddi anlamda kullanılmaktadır. Teknik istihbarat kendi içerisinde, sinyal, fotoğraf, uydu, nükleer, radar, akustik, elektronik, elektronik manyetik ve tıbbi istihbarat şeklinde alt kollara ayrılmaktadır. Teknik istihbaratın alt kolları devletin bulunduğu durumdan etkilenmektedir ve devletler teknik istihbaratı kendi ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmektedir. Bundan dolayı teknik istihbarat her zaman yerinde duran bir alan değildir. Sürekli kendini yenileyen ve yeni teknolojiler doğrultusunda genişleyen bir alandır.³⁵

1.4.3. Açık Kaynak İstihbaratı

En temel üç istihbarat toplama yönteminin sonuncusu açık kaynak istihbaratıdır. Açık kaynak istihbaratı, ilk olarak gazete, dergi vb. haberlerinin incelemesi olarak başlamıştır. Özellikle akıllı telefonların toplumun neredeyse tamamına yayıldığı günümüzde önemi artmıştır. Kısaca açık kaynak istihbaratı herkesin ulaşabildiği kaynaklarda yer alan haberlerin incelenmesi, bu haberler doğrultusunda toplumun nabzının ölçülmesi ve bu doğrultuda istihbarat üretilmesidir. Önemsiz gibi görünse de aslında istihbarat üretimi için en önemli kaynaklardan biridir. Ulaşılabilir olması, çok çeşitli ve yönlü olması, maliyetinin düşük olması, toplumun nabzını ölçmek gibi kolaylıklar sağlaması onun önemini artırmaktadır.³⁶

Günümüzde katlanarak artan sosyal medya kullanımı açık kaynak istihbaratının alanını genişletmekte ve insanların kişisel bilgilerinin çalınma ihtimalini artırmaktadır. Siber saldırıların önlenmesi için internet formları, arkadaşlık siteleri, bloglar vs. yerlerde yazılabilecek yazıların incelenerek açık kaynak istihbaratının çıkartılması

³⁴ Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, s. 121.

³⁵ Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, s. 121, 129.

³⁶ Balcı, *İstihbarat Kültürü*, s. 41.

gerekmektedir. Bu yönden açık kaynak istihbaratı olası bir siber saldırının önlenmesi veya kötü niyetli bir grubun tespiti için bir karşı istihbaratta olabilmektedir. Ancak onlarca kaynak içerisinde işe yaracak bilgileri toplamak için otomatik analiz yapabilen sistemlere ve toplanan bu bilgilerin daha sonra yorumlanması için alanında uzman kişilere ihtiyaç duyulmaktadır.³⁷

1.5. Güvenlik Nedir?

İnsan doğumundan itibaren bir bilme ve keşfetme isteği içerisinde. Bu isteğini yerine getirmek için bazen meşru bazen de gayri meşru yollara başvurabilmektedir. İstihbarat olgusu, insanların önceden bilme ve güvenlik ihtiyacı sonucu ortaya çıkmıştır. Güvenlik kısaca insanların tehlikeden uzak olma, zarardan ve korkudan emin olma durumunu ifade eder. Dar anlamda güvenlik sadece milli savunmayı ifade ederken geniş anlamda bir milletin veya devletin başına gelebilecek her türlü tehlikeyi kapsar. TDK’da güvenlik “toplum düzeninde yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” şeklinde tanımlanmıştır.³⁸ Güvenlik kelimesi eski Türkçe’de ‘küven’ kelimesinden türemiş, küven kelimesi “böbürlenmek, büyüklük taslamak” anlamlarında kullanılmıştır. Aslında güvenlik kelimesi 1800’lere kadar olumsuz anlama sahipti. Onun yerine “aman” kelimesinden türeyen “emniyet, felah” gibi kelimeler güvenlik anlamında kullanılmıştır.³⁹

Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde fiziksel ihtiyaçların giderilmesinden sonra ikinci sırada güvenlik gelmektedir. Yani insanın açlık ve susuzluk gibi ihtiyaçlarından sonra güvenlik ihtiyacı gelmektedir. Güvenliğin sağlanabilmesi için ilk olarak sistemli bir devlet kurumu, devletin devamının sağlanabilmesi için ordu, ordunun rahat ve doğru hareket edebilmesi için ise istihbarat olgusu ortaya çıkmıştır. Güvenlik kelimesi, emniyet anlamına gelse de aynı istihbarat gibi güvenliğin tanımını da ihtiyaçlar ve imkanlar etkilemiştir. Güvenlik kavramı iç ve dış güvenlik olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. İç güvenlik bir devletin iç işlerinde sükûnet sağlanıp bir karmaşanın olmamasıdır. Dış güvenlik ise bir devletin işgale uğramaması ve yapmış olduğu

³⁷ Ali Ekşim ve İrem Civelek, “Twitter Tweetleri Üzerinden Açık Kaynak İstihbaratı Tabanlı Yarı Otomatik Siber Güvenlik Modeli”, *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2019, C. 7, S. 1, ss. 827-836.

³⁸ <https://sozluk.gov.tr/> erişim 05/09/2022.

³⁹ Sevan Nişanyan, *Sözlerin Soyacağı; Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, Adam Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 320.

işlemlerde tam bağımsız olmasını ifade etmektedir. Kimi devlet için bir işgalin olmaması yeterliyken kimi devlet içinde tehdit unsurlarının yok edilmesi veya bastırılması bile güvenlik için yeterli olmamaktadır.⁴⁰

1.6. Tecessüs ve Zan

Kur'an-ı Kerim'in üzerinde çokça durduğu ve müslüman toplumlarda yasakladığı “*tecassüs*”⁴¹ olgusu kısaca gizli şeylerin araştırılması demektir. Tecessüsün, araştırmak yönüyle istihbarat ile ilgisi bulunsa da istihbarat toplamak değildir. İstihbarat devletin en önemli mekanizmalarından biri iken tecessüs ise bilinmemesi gereken gizli bir şeyi ortaya çıkarıp dedikodu malzemesi yapmaktır.

“*Zan*”⁴² ise, bir kişi hakkında emin olmadan, herhangi bir kaynağa dayanmadan tahmine dayanarak iyi veya kötü düşünce beslemektir. Her iki davranışta Kur'an-ı Kerim'de yasaklanmıştır. Müslüman toplumunun ahlaken eğitimi ve terbiyesi açısından büyük öneme sahip olan Hucûrât Sûresi'nin 12. ayetinde tecessüs ve zan ile ilgili; “*Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.*”⁴³ buyrulmaktadır. Yani Allah Teâlâ burada Müslümanlara zannın çoğundan kaçınmalarını emretmektedir. Çünkü zannın bir kısmı şeytanın vesvesesi ile olduğundan gelen vesvese ile oluşan bu zannın arkasından gitmek Allah'ın emirlerine karşı gelmektir ve günahtır. Bu ayette de bu tip bir zannın günah olduğu; “.....Çünkü zannın bir kısmı günahtır.....” cümlesiyle ifade edilmiştir.⁴⁴

⁴⁰ Metin Keskin, “Güvenlik Yönetimi ve Açık Kaynak İstihbaratının Önemi”, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Sivas, 2020, s. 8, 9.

⁴¹ Arapçada (جسس) kökünden türeyip, kişinin bilgisi dışında, gizlice özelini araştırıp öğrenmektir. Geniş bilgi için bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. 6, s. 38; Mustafa Çağrı, “Tecessüs”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, C. 40, ss. 246-247.

⁴² Arapça kökenli (ظن) kavramı, kuşku duymak, kesin olmadan itham etmek aynı zamanda da kat'î bilgiye ulaşmak anlamlarına gelmektedir. Geniş bilgi için bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. 13, ss. 272-275; Mütercim Âsım Efendi (1755-1820), *el-Okyânusu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi)*, ed. Mustafa Koç, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2014, C. 6, ss. 5428-5429; Mustafa Çağrı, “Zan”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, C. 44, ss. 120-122.

⁴³ el-Hucûrât 49/12.

⁴⁴ Konyalı Mehmet Vehbi, *Hulâsatu'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1969, C. 13-14, s. 5502.

Bununla beraber fasık bir kimse günahını apaçık ortaya koyarsa o kimse için zanda bulunmakta herhangi bir beis yoktur. Fakat gizlerse Allah Teâlâ da o kimsenin günahını, tevbe eder ümidiyle gizler ve örter.⁴⁵

Bu ayette bulunan ve doğrudan konumuzla ilgili olan “.....*Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın.....*” cümlesi ile ilgili müfessirler; “Kimsenin eksikliğinin, yoksunluğunun araştırılmaması ve bilinen bir eksiklik varsa kimseye bahsedilmemesi,” şeklinde yorumlamışlardır. Bir kimsenin namusuna ve şerefine gölge düşürecek bir takım şeyleri zanna yenik düşerek araştırmamak ve Allah’ın örttüğü ve örtülü kalmasını istediği şeyleri araştırıp ortaya çıkarmaya çalışmayın demektir.⁴⁶ Bu manayı destekleyen bir hadisinde Allah’ın Rasûlü “*Müslümanların ayıplarını, gizlilerini araştırmayın. Zira müminlerin ayıplarını araştıranları evinin içinde bile olsa Allah rezil edinceye kadar onların ayıplarına tabi olur.(yani açığa çıkarır.)*”⁴⁷ Kısaca başkalarının ayıbını ortaya çıkarmaya çalışan kişinin kendi ayıpları açığa çıkar buyrulmaktadır. Klasik fıkıhta da tecessüs kavramı zan ile yana kullanılmış ve zan sonucu insanların birbirilerinin ayıplarını ortaya çıkarması şeklinde tanımlanmıştır. Özellikle çarşı, pazar gibi kalabalık yerlerde müslümanların kusurlarının gözetlenmesinin ve bunun başka evlere veya art niyetli insanlara götürülmesi şeklinde olduğu ifade edilmiştir.⁴⁸

Hucûrât suresi 12. ayette bulunan; “.....*Birbirinizin gıybetini yapmayın.....*” cümlesiyle zanna dayanarak birbirinizin arkasından konuşmayın buyrulmaktadır. Zan ve tecessüs gibi gıybetinde doğrudan istihbarat ile ilgisi olmasa da gıybette yanlış bir bilginin yayılması ve insanların yanlış düşünmeye sevketmesiyle düşman istihbarat ağının işini kolaylaştırmaktadır. Müslüman diğer bir Müslüman hakkında kesin bir bilgisi yoksa iyi düşünmek zorundadır. Gıybet ise bu iyi düşüncenin yok edilerek her türlü düşüncenin önünü açmaktadır. Bu ayette bu durum yasaklanmaktadır. Allah Müslümanları gıybetin ne kadar kötü bir şey olduğunu göstermek için onu ölmüş

⁴⁵ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî (ö. 538/1144), *el-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, 3. Baskı, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1430/2009, s. 1040.

⁴⁶ Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin el-Bağdâdî, *Tefsîru'l-Hâzin/Lübâbü't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzil*, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1425/2004, C. 4, s. 182.

⁴⁷ Tirmizî, Birr 85/2032; Ebû Dâvud, Edep 35/4880.

⁴⁸ Muhammed b. Ahmet Meyyara el-Mâliki, *ed-Dürrü's-Semîn vel Mevridül-Muîn*, Thk. Abdullah Münşevi, Dâru'l Hadîs, Kahire, 2008, C. 1, s. 564, 565; Konyalı Mehmet Vehbi, *Hulâsatu'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, C. 13-14, s. 5502.

kardeşinin etini yemeye benzetmiştir. Allah Rasûlüne gıybet nedir diye sorulduğunda “*Gıybet mümin kardeşinin sevmediği bir şeyi arkasından söylemendir. Eğer bu söylediğin şey onda varsa gıybet etmiş olursun. Eğer yoksa iftira etmiş olursun.*”⁴⁹ buyurmaktadır. Gıybetin tek caiz olacağı yer ise bir fâsıkın günahlarının açıklanması ile Müslümanların bu günahlara düşmemesi içindir. Yani günahı önlemek için bir fâsıkın günahının açıklanması gıybet kapsamına girmemektedir.⁵⁰

Bir Müslüman sadece kötü zanla değil bir başka Müslümanın evini, işini, ailesini gözetleyerekte bu ayette geçen ölmüş kardeşinin etini yemek durumuna düşer. Hatta evini değil banka hesabı gibi gizli evraklarını da incelemesinde bu duruma dahil edilmiştir. Bu ayetteki zan kelimesi kişinin hayatının her alanındaki özelini kapsar ve normal hayatta gerekli olmadıkça bir kimsenin hayatının araştırılmamasını emreder. Zan ile kişi bu alanlarda hukukî olmayan yollardan bilgi edinir. Kur’ân-ı Kerim’de “*Yemin edip duran, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günaha dadanmış, kaba saba; bütün bunların ötesinde bir de soysuz olan kimseye mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme.*”⁵¹ denilerek haksız yere iki kavmin arasını açmak maksadıyla yalancı ve hakir kişiler tarafından söz taşımanın⁵² haram olduğunu bize bildirmektedir. Günümüzde Müslüman toplumlarda ciddi anlamda var olan dedikodu ve tecessüs Kur’ân-ı Kerim tarafından yasaklanmış insanların huzur içinde yaşaması için kurallar koymuştur. Ayrıca özel hayatın anlatılmasını da yasaklamıştır. Yani insanları bunu araştırmaya teşvik etmekte yasaklanmıştır.⁵³

Tecessüs dışında İslam Dini’nde kişilerin suçlarının gizli tutulması da emredilmiştir. Yani bir kişi İslam hukuku’na aykırı bir suç işlediğinde örneğin içki içtiğinde bunu kimseye anlatmaması ve çokça tevbe etmesi emredilmiştir. Suçunu gizleyerek bu suçun toplumda yayılmasını ve kötü niyetli insanların zan etmesini önlemelidir. Hatta bir kişi bir suça şahit olduğunda eğer suçtan ağır bir zarar gören veya haksızlığa uğrayan yoksa şahitliğini gizleyerek suçun örtülmesine yardımcı olmalıdır.

⁴⁹ el-Hâzin *Tefsîru’l-Hâzin/Lübâbü’t-Te’vîl fî Me’âni’t-Tenzîl*, C. 4, s. 183; Müslim, Birr 70/2589.

⁵⁰ Sabri Erturhan, “Kişisel Boyutlu Suçların Gizlenmesinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi,” *Cumhuriye Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, C. 5, S. 2, ss. 263-265.

⁵¹ Kalem, 68/11.

⁵² el-Hâzin *Tefsîru’l-Hâzin/Lübâbü’t-Te’vîl fî Me’âni’t-Tenzîl*, C. 4, s. 325; en-Neseî, *Tefsîru’n-Neseî/Medârikü’t-Tenzîl ve Haqâ’iku’t-Te’vîl*, C. 3, s. 520.

⁵³ Servet Armağan, “İslam Hukuku’nda Özel Hayatın Gizliliği”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 1976, C. 6, S. 4, s. 146.

Kişi suçunu gizleme ihtimalinden dolayı cezanın tatbiki için ayrı ayrı itiraf gerekmektedir. Bundan dolayı İslam hukukunda şüphenin varlığı cezayı düşürmektedir.⁵⁴ Cinayet gibi ağır bir suçta şahit yoksa suçun aydınlatılmasında veya bir evden yardım çılgılığının gelmesiyle yardım için eve izinsiz girilmesi tecessüs başlığı altında değerlendirilmemektedir.⁵⁵

1.7. İstihbaratın Gerekliliği ve İKK (İstihbarata Karşı Koyma)

Her insan bilinçli veya bilinçsiz istihbarat olgusunun içerisinde, daha önceden bir şeyleri bilmek ister. Bu öğrendikleri doğrultusunda planlar yapıp başarılar elde etmeye çalışır. Devlette tıpkı bu birey gibidir. Daha önceden bazı bilgiler öğrenerek ve muhtemel tehlikelerin önüne geçerek varlığını devam ettirmeye çalışır. İstihbarat bir devletin hayatta kalması için en önemli gereksinimlerinden birisidir. Varlığını devam ettirebilmek için gerekli bilgileri sağlayan yegane kaynaklardan birisi istihbarattır.

İstihbarat sayesinde devlet, zararlı oluşumlardan haberdar olur veya zararlı oluşumların verdiği tahribatlar karşısında nasıl reaksiyon vereceğine karar verir. Her ne kadar zararı önlemek önemli olsa da zarar gördükten sonra ayağa kalkıp devam etmekte önemlidir. Tarih boyunca var olan bütün devletler kendilerine siyasi, dini, toplumsal veya kültürel anlamda rakip olarak gördükleri diğer devletlerin faaliyetlerinden her zaman haberdar olmak istemiştir. Bununla birlikte kendi bünyesinde var olan grupların faaliyetlerinden veya kendi atamış olduğu devlet görevlilerinin görevlerini yerine getirip getirmediğinden de haberdar olmak istemişlerdir. Bu doğrultuda haberleşme ve buna bağlı olarak istihbarat kurumları ortaya çıkmıştır.⁵⁶

Kur'ân-ı Kerîm'e baktığımızda Müslümanların toplu bir şekilde yaşamaları, birbirlerine düşmemeleri ve düşmana karşı hazırlık yapmaları, devletin tehlikeye düşmemesi için gerekli tedbirlerin alınması emredilir. Bu emir Kur'ân-ı Kerîm'de; "*Ey iman edenler! (Düşmana karşı) tedbirinizi alıp, küçük birlikler hâlinde, yahut topluca*

⁵⁴ Muhammed Ebu Zehra (1394/1974), *el-Cerîme*, Daru'l-Fikri'l-Arabi, Kahire, ts., s. 69; Mustafa Cevat Akşit, *İslam Ceza Hukukunda İnsani Esaslar Üzerine Bir Deneme*, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Erzurum, 1975, s. 130.

⁵⁵ el-Mâlikî, *ed- Dürri's-Semîn ve'l-Mevridü'l-Muîn*, C. 1, s. 564, 565; Sabri Erturhan, "Kişisel Boyutlu Suçların Gizlenmesinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Cumhuriye Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, C. 5, S. 2, ss.263-265.

⁵⁶ Orçun Küçükylmaz, "Ulusal Güvenlik Bağlamında İstihbarata Karşı Koymanın Önemi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2019, C.6, S.8, s. 95, 96.

savaşa gidin”⁵⁷ şeklinde geçmektedir. Bu ayete baktığımızda istihbarat faaliyetleri için de bir emir olarak algılanabilir. Çünkü düşmanla savaşmak sadece silahla değildir. Salt silah gücü bir savaşta zaferi kesin bir şekilde getirmemektedir. Düşman hakkında bilgi toplanılması eldeki silahların toplanan bilgilere göre yeniden düzenlenmesi gerekir. Bu yönden bakıldığında ayetteki “.....(*Düşmana karşı*) *tedbirinizi alıp,.....*” cümlesinde istihbarat faaliyetleri için casus yetiştirilmesinin emredildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu ayette gerektiği durumlarda hızlı bir şekilde düşmana cevap vermesi için daimi olarak bir askeri birliğin bulundurulması emredilmektedir. Yani Müslümanlara, can ve mal güvenliğini sağlayabilmek için savaş izni vermektedir. Bir Müslümanın bunu yapabilmesi için de düşmandan daha önce haber alıp ona göre hazırlık yapması gerekmektedir. Bu ancak istihbarat ile mümkün olmaktadır.⁵⁸

Bir devletin ve milletin bekâsı için gizlilik içerisinde yürütülen bir istihbarat faaliyeti gerekir. Bir istihbarat kurumunun görevi sadece istihbarat toplamak değil kendisi hakkında da istihbarat toplanmasına engel olmaktır. Bu duruma istihbarata karşı koyma veya kontrespiyonaj denilir ve istihbarat kadar önemli bir kavramdır.⁵⁹ İstihbarata karşı koymak (İKK) bir devletin kendisinin ve vatandaşlarının güvenliği için propagandalara, suikastlara veya terörist eylemlere karşı istihbarat faaliyetlerinde bulunmasını ifade eder. İstihbaratın tek tip tanımının olmasının yanı sıra istihbarata karşı koymanın da tek tip bir tanımı bulunmamaktadır. İstihbarat bir devlet için ne kadar önemliyse istihbarata karşı koymakta o kadar önemlidir.⁶⁰

1.8. Düşman ve Casus Kimdir?

1.8.1. Düşman’ın Tanımı ve İstihbarata Göre Genel Olarak Düşman

Düşman kelimesi Farsça “başkasına karşı kötü niyet besleyen, kötü kalpli kimse” anlamına gelen “düşmen” kelimesinden gelmektedir.⁶¹ Düşman kavramı çıkar çatışması yaşayan ve bu çatışma sonucunda çeşitli mücadelelere girecek olan kişileri veya grupları ifade eden bir kavramdır. Bazen belirli bir dini, etnik, kültürel vb. grupları

⁵⁷ en-Nisâ, 4/71

⁵⁸ Konyalı Mehmet Vehbi, *Hulâsatü’l-Beyân fî Tefsiri’l-Kur’ân*, C. 3-4, s. 972.

⁵⁹ Recep Güven, “Kavramsal Açıdan İstihbarat ve Yardımcı İstihbarat Elemanının Önemi”, *T. C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2011, s. 9.

⁶⁰ Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, s.143, 144.

⁶¹ Mustafa Çağrıcı, “Düşmanlık”, *DİA*, TDV yayınları, İstanbul, 1994, C. 7, s. 51.

propaganda amacı ile damgalamak için de kullanılır. Çoğunluğa göre düşman olan şey gruplaşma sonucunda ötekileşen şeydir. Genelin karşısında durur ve insanlara göre bastırılması veya yok edilmesi gereken şeydir. Bu olgu da tıpkı istihbarat gibi toplumun psikolojik ve sosyolojik temellerinden etkilenmektedir. Devletin istihbarat hizmetlerine göre düşman, devletin ve milletin çıkarına tehditte bulunan her şeyi kapsamaktadır. İstihbaratın hedefinde olabilecek her şey potansiyel düşmandır. İstihbaratın hedefi potansiyel düşman ve tehditlerin asgariye indirilmesidir. Casusların hedefi düşman unsurlarıdır. Bu unsurlar karşı istihbarat biriminin elemanı olabileceği gibi elektronik alt yapı veya halkın kendisi de olabilir. Düşmanın bertaraf edilmesi için propaganda, psikolojik ve sosyolojik hileler vb. kullanılır.⁶²

1.8.2. Casusun Tanımı

Arapça’da casus (جاس/cesse) kökünden türeyen, “araştıran, gözetleyen” anlamında kullanılan bir kelimedir. Kur’ân-ı Kerîm’de geçen ayıpları araştıran anlamındaki tecessüs kelimesiyle aynı kökten gelmektedir.⁶³ Bundan dolayı toplum arasında anlamı bazen olumsuz anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Türkler İslâmiyet’in kabulünden sonra casus kelimesinin yanına bu işi yapan olarak “ayn” ve “münhî” kelimelerini de kullanmışlardır.⁶⁴

Casusluğun önemi hakkında Sun Tzu “Savaş Sanatı” adlı kitabında şöyle der “Bilge hükümdarla, iyi bir komutanın normal askerlere oranla kolaylıkla savaş kazanıp, zafere ulaşması istihbarata bağlıdır. Bu istihbarat ruh çağırarak gelmez. Tecrübe ya da hesaplama ile de üretilmez. Düşmanın durumu ancak başka insanlardan öğrenilebilir.”⁶⁵ Bu cümleden anlaşılacağı üzere casusluk ve istihbarat olmadan zafer kazanmak mümkün değildir.

Casusluğunda hem içe hemde dışa dönük bir yapısı vardır. Casus kendi ülkesinde de casusluk faaliyetlerinde bulunabilir. Hatta bölücü örgütlerin veya beşinci kol gibi yapılanmaların önlenmesi için casusluk yapılması gerekmektedir. Beşinci

⁶² Kai Ambos, “Düşman Ceza Hukuku”, çev. Serkan Oğuz, *Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi*, 2017, C. 7, S. 22, s. 82. Kaan Kutlu Ataç, “İstihbarat, Casusluk, Karşı Casusluk, Örtülü Operasyonlar ve Güvenlik”, *Uluslararası İlişkiler Konseyi Güvenlik Yazıları Serisi*, S.45, s. 2, 3, 4.

⁶³ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, C. 2, s. 21; Cengiz Kallek, “Casus”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, C. 7, s. 166.

⁶⁴ Kallek, “Casus”, *DİA*, C. 7, s. 166.

⁶⁵ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, çev. Adil Demir, Kastaş Yayınevi, 2008, s. 103.

kol uygulaması yabancı bir istihbarat servisinin toplum içersinde sosyal kontrolü sağlayabilmek adına yapmış olduğu çalışmalardır.⁶⁶ Propaganda beşinci kol faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. Propagandanın amacı, benimsetilmek istenen düşüncelerin sürekli tekrar yoluyla karşı tarafta kabul görmesini sağlamaktır. Yani cebir olmadan bir düşüncenin başka vasıtalarla (işaret, vecize vb.) ihtilaflı bir konuda toplumun düşüncelerini yönlendirmektir. Kısaca organize ikna faaliyeti denilebilir. Sürekli aynı şeye maruz kalmak bir zamandan sonra maruz kalınan şeyin doğru olduğuna veya onun kabullenilmesine neden olmaktadır. Devletin, iktidarını kazanmak ve devam ettirebilmek açısından sunduğu imkanlarla siyasi bir çehresi de vardır.⁶⁷ Düşman istihbarat servislerinin ülkede yapmış oldukları propaganda faaliyetleri bu doğrultuda değerlendirilmektedir. Günümüzde bu istihbarat türü, beşinci kol ismi ile anılmayıp daha çok psikolojik harp olarak isimlendirilmektedir.⁶⁸

Klasik İslam hukuku kaynaklarında casus kavramı göz kavramıyla eş değer kullanılmaktadır. İyi veya kötü anlamda casus kavramıyla göz bir tutulmuştur. Görmek, gözetlemek ve takip etmek amacıyla izleme anlamındadır. Casus olan kişinin çalıştığı efendisinin gözü olduğu ve arkasından yapılanları, ona muhalif olan veya olmayan kişiler hakkında bilgi toplamasından dolayı bu kelimeyle ifade edilmiştir. Bundan dolayı casusluğun kötü anlamda yapılmasından ortaya tecessüs kavramı çıkmış kötü anlamdaki casusluğu nitelemiştir. Tecessüs kelimesi dışında ‘nemime’ kelimesi de kötü anlamda casusluğu anlatmak için deyimlenmiştir. Genel çerçevede İslam hukuku, devletin istihbarat hizmetlerinde casusluğu bir gerek olarak gördüğü ileri sürülebilir. Ancak casusluğun kötü tarafına “nemime” ismini vererek din ve devlet için yapılan casusluk ile halkın sırf merak sebebiyle ayıpları ortaya çıkartmak için yaptığı nemime türü istihbarat faaliyetlerini ayrı tutmuştur. Bundan dolayı nemime veya tecessüsü haram kılınmış, din ve devlet için olan casusluğu helal kılmıştır.⁶⁹

⁶⁶ Murat Başarır, “Beşinci Kola Karşı Halkla İlişkiler: Nadi ve Sertel’in Beşinci Kola Dair Kaleme Aldıkları Köşe Yazılarının Kamuoyunu Bilgilendirme Ekseninde Analizi”, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C. 18, S. 41, s.3656.

⁶⁷ Başarır, “Beşinci Kola Karşı Halkla İlişkiler: Nadi ve Sertel’in Beşinci Kola Dair Kaleme Aldıkları Köşe Yazılarının Kamuoyunu Bilgilendirme Ekseninde Analizi”, s. 3657, 3658.

⁶⁸ Başarır, “Beşinci Kola Karşı Halkla İlişkiler: Nadi ve Sertel’in Beşinci Kola Dair Kaleme Aldıkları Köşe Yazılarının Kamuoyunu Bilgilendirme Ekseninde Analizi”, s. 3659, 3660.

⁶⁹ Şihâbüddin İsmail b. Yunus eş-Şilbiyyi, *Hâşiyetü’ş-Şilbiye*, Dâru’l-Kitab, Kahire, 1313/1895, C. 3, s. 368; Muhammed b. Feramuz, *Dürerül Hükkam*, C. 1, s. 293; Molla Hüsrev, *Dürerül Hükkam*, Darul Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, C.1, s.293.

Klasik fıkıh casusu, Müslüman devletin lehine çalışan kişi olarak alır. Bu casuslar Müslüman ordusu için bilgi toplayan insanları ifade etmektedir. Ancak bazı durumlarda tam tersi de olabilmekteydi. Özellikle Müslüman ordusu hakkında düşmana bilgi veren casuslar da mevcuttu ve ilk dönem klasik fıkıh kaynaklarında casusluk kavramı daha çok içerideki casusların bertaraf edilmesi ve hükümlerinin ne olacağı üzerine yoğunlaşmıştır. Düşman içerisine casus yerleştirilmesi konusunda hüküm birliği vardır. İlk dönem İslam devletlerinde casuslar mali ve askeri anlamda müslümanların ne halde olduğunu düşmana aktarıyordu. Hatta bazı durumlarda ‘beytül-mal’ gibi devletin merkez bankası sayılan yerlere girip bilgi toplayarak düşmana aktarmaktaydılar. Bazen savaş müslümanlar tarafından kazanılmış olsa bile ganimet taksiminde fitne çıkartabiliyorlardı. Bu tür olaylardan dolayı ilk dönem fıkıh kaynaklarının çoğu, düşman içine sızan casustan ziyade Müslümanların içerisine sızan casuslar hakkında bilgiler vermektedir.⁷⁰

Casus yetiştirilmesinde farklı dersler vardı. Özellikle dil ile ilgili dersler önemliydi. Öncelikli olarak gittiği toplumun dilini ve kültürünü öğrenmesi gerekiyordu. Herhangi bir haber getirdiğinde kısa ve öz olmalı ve Allah’ın adını ve Peygamber Efendimiz’e salat ve selamı unutmamalıydı. Çünkü lisan kalbin anahtarıdır. Eğer dil Allah’ı unutursa zamanla kalpte Allah’ı unutulabilir. Bunun için casus yetiştirilirken dil ve kalp için gerekenler ve yasak olan şeyler öğretilirdi. Özellikle Müslüman olmayan bir ülkeye giden Müslüman casus için kalbini kapalı tutması çok önemliydi. Bu konuda ilk olarak Allah korkusunu kalbinde sıkıca tutması öğretilirdi. Görevinin önemi ve eğer günaha dalarsa Allah’ın azabının şiddetli olacağını unutmaması öğretilirdi. Fıkıh hükümlerini unutmaması ve ona göre bilgi toplayıp aktarması casustan beklenirdi. Net bir şekilde “şunları öğretin!” emri olmasa da casus olacak kişiye ciddi bir fıkıh ve lisan eğitimi verildiği bilinmektedir.⁷¹

Casusluk ve istihbarat yakın ilişkili iki kavramdır. Casus bilgi ve haber toplamak ile görevlidir. Ancak bu haber toplam işlemi muhabirin haber toplaması gibi değildir. Casusluk haberin veya bilginin iç yüzünü de öğrenmeye çalışır ve bu durum casusluğun amacını da teşkil eder. Bu yönüyle casusluğun temel hedefi hedefteki olgunun iç

⁷⁰ Şilbiyyi, *Hâşiyetü’ş-Şilbiye*, C.3, s.368.

⁷¹ Ebu’l-Kâsım Muhammed b. Abdullah el Gırnatî, *Kavânînü’l-Fikhiyye*, Daru İbn Hazm, Lübnan, 2013, s.281, 282, 283; Kallek, “Casus”, *DİA*, C. 7, s. 166-169

yüzünü görmektir. Günümüz teknolojisinin ilerlemesiyle meşru ve gayri meşru istihbarat arasında sınırlar kalkmıştır. Yani açık ve gizli istihbarat birbirine karışmıştır. İstihbaratın konusu önceden daha askeri odaklıyken günümüzde artık hudut tanımaz hale gelmiştir. İstihbarat ile beraber düşünülen casusluk istihbarat toplanmanın meşru olmayan zeminini ifade eder hale gelmiştir.⁷²

1.8.3. Casusluk ve Tecessüs Arasındaki Fark

Tecessüs kelimesi lügat anlamı olarak gizli şeylerin araştırılması demektir. Bu yönüyle istihbarat ve casuslukla ilgili bir konudur. Ancak tecessüs ve casusluk arasında fark vardır. Casuslukla toplanan bilgiler sadece devletin görevlileri tarafından kullanılırken tecessüste bu bilgiler herkese yayılabilmektedir. Casusluğun amacı haberin iç yüzünü öğrenmektir. Bundan dolayı yapmış olduğu takibin amacı olayın iç yüzüne vakıf olmaktır. Tecessüste de takip olsa da olayın iç yüzünü tetkik etmek yoktur. Bundan dolayı tecessüsün amacı art niyet veya laf taşımak gibi kötü emeller olmaktadır. Casuslukta bilgiler delille toplanırken, tecessüs zanna dayanmaktadır. Zan ise insanı yanıltmaktadır.

Kur’ân-ı Kerim’de, “*Ey iman edenler! Size bir fâsık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın*”⁷³ buyrulmaktadır. Sosyal ve hukukî hayatın düzenlenmesi için bu ayet çok önemlidir. Ayetteki “*fâsık*” dinin emirlerine uymayan kişiyi ifade eder. Vereceği yanlış bilgi haksız birinin haklı çıkmasına, haklının haksız duruma düşmesine neden olabilir. Müfessirler bu ayette bulunan “*fâsık*” kelimesini her fâsıktan gelen her haber⁷⁴ olarak yorumlamışlardır. Yani fâsıklığını gördüğümüz her kimsenin her haberine doğrulama ile yaklaşmamız gerekmektedir. Bu ayet Müslümanları ahlaken uyarmaktadır. Ayette ilk olarak yalan söyleyen kimseyi fâsık olarak nitelendirmiştir.

⁷² Mehmet Yayla, “Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara, 2010, s. 37.

⁷³ el-Hucûrât 49/6.

⁷⁴ Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî (ö. 710/1310), *Tefsîru'n-Nesefî/Medârikü't-Tenzîl ve Hâkâ'ıku't-Te'vîl*, 1. Baskı, Thk. Yûsuf Ali Bedîvî, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut, 1419/1998, C. 3, s. 350.

Yani yalan söylemenin büyük bir günah olduğunu beyan etmiştir. İkinci olarak bir haberin doğrulanmadan hareket edilmesini yasaklamıştır.⁷⁵

Tecessüs (fitne temelli), eğer engellenilmezse, toplumun iç huzuru bozmaktadır. Aynı zamanda karşılıklı güveni bozduğu için toplumsal dayanışmayı çökertmektedir. Fesadın, asılsız haberlerin, insanların gözetlenmesiyle ortaya çıkan sen böyle yapmışın bu dine uygun mu gibi cümlelerin yayılmasına nedep olmaktadır. Günümüzde Fetö, tarihte ise Haşhâşiler gibi dini isitismar eden terör örgütlerinin en çok kullandığı ortam bu tür ortamlardır. Asılsız bir olguyu süsleyerek sanki çok üstün bir şey gibi gösterip satmalarına neden olmaktadır. Bu durum Kur’ânı Kerim’de de yer bulmuştur. Nitekim Furkan Suresi’nde; *“Onlar, yalana şahitlik etmeyen, faydasız boş bir şeyle karşılaştıkları zaman, vakar ve hoşgörü ile geçip gidenlerdir.”*⁷⁶ İbn Mesud radiyallahu anh (ö. 32/652-53) buyurdu ki: *“الزُّورُ/Zûr’un aslı, kendisinde olmadığı halde birşeyin güzelliğinin hakikatini ortaya koymaktır, batıl olanı kamufle edip doğru olmadığı halde doğru gibi göstermektir.”*⁷⁷ Yalancı şahitlik, gerçeği çarpıtmak anlamlarında kullanılmıştır. Tecessüs ve zannın hüküm sürdüğü yerlerde gerçeklere ulaşmak zor olmaktadır. Bundan dolayı İslam fıkhi tecessüs ve kötü zannı yasaklamıştır. Ayet ve hadislerde ciddi tehditlerle sakındırılmıştır. Kimsenin evine izinsiz girilmemesi ve özel hayatının araştırılmaması emredilmiştir. İstihbarat adı altında herkesin gözetlenmesi yasaklanmıştır. Bir insan kapısını kapattıysa kapısının ardını sadece işin ehli olacak insanların gereken şartlar oluştuğunda açmasına izin verilmiştir. Devletin izinsiz şekilde bir kişinin evinin izlenmesine engel olması için de ayrıca istihbarat faaliyetlerinde bulunması gerekmektedir.⁷⁸

2. İSTİHBARAT TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

İstihbaratın tanımı, çarkı ve alanları ile ilgili devletin istihbarat hizmetlerine değindikten sonra ana hatlarıyla istihbarat tarihine bir göz atmak yerinde ve faydalı olacaktır. İstihbarat tarihine bakmak düşman tanımıyla da ilgili bize tamamlayıcı bilgiler sunacaktır. Çünkü güvenlik, her devletin en önemli kamu hizmetidir. Bu kamu

⁷⁵ el-Mâliki, *ed-Dürrü’s-Semîn ve’l-Mevridü’l-Muîn*, C. 1, s. 564, 565; Muhammed Râkân ed-Dağmi, *et-Tecessüsü ve ahkâmuhû fî şeriatil-İslâmî*, Dâru-s Selam, Riyad, 1988, s. 21; Konyalı Mehmet Vehbi, *Hulâsatu’l-beyân fî tefsiri’l-kur’ân*, C. 5-6, s. 1928, 1929.

⁷⁶ Furkân 25/72.

⁷⁷ el-Hâzin, *Tefsîru’l-Hâzin/Lübâbü’t-Te’vîl fî Me’âni’t-Tenzîl*, C. 3, s. 319-320

⁷⁸ Dağmi, *et-Tecessüsü ve Ahkâmuhû fî Şeriatil-İslâmî*, s. 21, 22, 23.

hizmetinin, kamu düzeni ve bu düzeni ihlal eden düşmanla çok yakından ilgilidir. İstihbarat tarihine genel bir bakış, devlet ve toplum düşmanı ile ilgili istihbarat toplamada istihbarat yönteminin de sınırlarının çizilmesine yardımcı olacaktır.

2.1. İslâmiyet Öncesi Türk Devletlerinde İstihbarat

İslâmiyet öncesi Türk devletlerinde istihbarat faaliyetleri daha çok etkileşimde bulundukları Çinliler üzerine yoğunlaşmıştır. Çinliler tüccar veya özellikle daha dokunulmaz oldukları için din adamlarını casus olarak kullanmışlardır. Çinliler kendilerinden olan veya Türkler içerisinde devşirdikleri bu casuslarla Türk yurdu hakkında bilgi toplar, gerektiğinde propaganda yaparlardı. Doğuda Çinliler bu faaliyetleri yürütürken batıda İranlı Sasaniler ve hatta bazen Bizanslılar da bu tip faaliyetleri yürütmüşlerdir. İstihbaratın çoğunluğu askeri amaçlı olmakla birlikte bazen de ipek böceği yetiştiriciliği gibi konuların öğrenilmesi amacıyla ekonomik yönde de olduğu görüldü.⁷⁹

İslâmiyet öncesi Türklerde postacılar ve habercilere “tırag” denilirdi. İslâmiyet sonrası ise tırag kelimesinin yerini “ulak” veya “yam” kelimesi almıştır. Hatta ulak yaygınlaşıp diğer İslam devletlerinde aynı anlamda kullanılan Berîd kelimesinin yerini almıştır. İslâmiyet öncesi Türklerde gelen elçilere genelde dokunulmaz ancak casusluk yaptıklarından şüphelenilirse sınır dışı edilirlerdi. Çinli seyyahlar veya din adamları Türk toplumu içerisine sızarak kendi dinlerini yayarak devleti sarsmanın yolunu aramışlardır. Çinli kaynaklarda Türkleri zayıflatmak için bu tip faaliyetlerde bulunduğu geçmektedir. Batıda Roma İmparatorluğunun da Avrupa Hun devletine karşı din adamlarını kullanarak istihbarat faaliyetlerinde bulunduğu bilinmektedir.⁸⁰

440-710 yılları arasında hüküm süren Akhunlar’da istihbarat Çin, Sasani ve Bizans devletine karşı yapılmıyordu. Bizans Devleti Sasani ve Akhun sınırlarında yaşayan Nesturi Hristiyanlarını kullanarak dönemin en önemli kaynaklarından biri olan ipek böceği kozasını Bizans topraklarına getirmeye çalışmış, bu yolla Akhunları ekonomik olarak zayıflatmayı amaçlamıştır.

⁷⁹ Altungök, “Ortaçağ Türk Dünyasında Haberleşme Kurumları Casusluk ve Postacılık Faaliyetleri”, s. 174.

⁸⁰ İsmail Hakkı Demircioğlu, Onur Güven ve Yağmur Hınız, “İslamiyet’in Kabulünden Sonra Türklerde İstihbarat Felsefesi”, *JSGA Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2. Uluslararası Güvenlik Kongresi Özel Sayısı, 2021, s. 20, 21.

552-744 yılları arasında yaşayan Göktürkler’de “bitigci, ılımga ve tamgacı” adıyla ülkenin dış işlerine ve casusluk faaliyetlerine bakan görevliler bulunuyordu. Ülkeye gelen elçileri ve kendi göndermiş oldukları elçileri casusluk yapıp yapmadıkları yönünden araştırırlardı. Yalvaç adında diğer ülkelerde casusluk faaliyetlerinde bulunan başka görevliler de vardı. Göktürkleri diğer devletlerden ayıran temel özelliklerden biri istihbarat, casusluk faaliyetlerini postacılık faaliyetlerinden ayrı tutmuş olmalarıdır. Ayrıca sınırlarda kargu adı verilen gözetleme kuleleri de mevcuttu.⁸¹

Göktürkler içerisinde yaşayan Soğdlular ticaretle gelişerek tüccar kılığı altında Sasani ve Çinliler içerisinde casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Ama Zerdüştlük dinine inanan Soğdlular ise Göktürkler aleyhine Sasaniler için çalışmışlardır. Göktürk sınırları içerisinde yaşayan Hristiyanlar ise Bizans adına casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Göktürkler zamanında casuslar suikast yapmak içinde kullanılırlardı. Özellikle taht mücadelelerinin olduğu dönemlerde diğer devletlere sığınan kişilerin öldürülmesinde kullanılırlardı. Suikast dışında adam kaçırmakta casusların görevleri arasındaydı. Bazen önemli devlet adamlarının kaçırılması şeklinde olsa da bazen de iki elçi heyetinin buluşmaması için yapıldığı da olmuştur. Çinli casuslar Göktürkler zamanında saraya kadar nüfuz edip ciddi olaylara neden olmuşlardır. Göktürklerin zaaflarından faydalanan Çinliler saraya casus sızdırabilmişlerdir. Bu casuslar devlet görevlilerini birbirine düşürüp devletin zayıflamasına ve isyanların çıkmasına neden olmuşlardır. Göktürklerde Çin ordusu içine casus sızdırmışlar ve bu casuslar sayesinde zaferler kazanmışlardır.⁸²

744-847 yılları arasında hüküm süren Uygurlar döneminde Çinliler hem kendi ülkelerindeki hem de Uygur ülkesinde yaşayan Uygurlara karşı Soğdluları casus olarak kullanmışlardır. Soğdluların seçilmesinin nedeni Uygurlarla benzer bir dil ve kültüre sahip olmalarıdır. Zamanla Soğdlular Uygurların Maniheizm dinini de benimsemeleriyle birlikte Uygurlara iyice karışmışlardır. Soğdlular Uygurlar adına da casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Ayrıca bölgeye akın düzenleyen Müslümanlar

⁸¹ Altungök, “Ortaçağ Türk Dünyasında Haberleşme Kurumları Casusluk ve Postacılık Faaliyetleri”, s. 181, 182.

⁸² Altungök, “Ortaçağ Türk Dünyasında Haberleşme Kurumları Casusluk ve Postacılık Faaliyetleri”, s. 187.

adına da casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Uygurlarda casusluk işleriyle ilgilenen kişilere “arkış” denilirdi ve bu kişiler yemin ederek göreve başlarlardı.⁸³

2.2. İslâmiyet'in Yayılmasından Önce Arap Yarımadasında İstihbarat Faaliyetleri

İslâmiyet öncesi Arap yarımadasında câhiliye toplumu adı verilen birlikten uzak, kendi kurallarının geçerli olduğu, sürekli savaşların hakim olduğu bir yapıdır. Câhiliye kelimesi “cehl” kökünden türeyip “bilgisizlik, ilimden yoksun olma” gibi anlamlarına gelir.⁸⁴ Bu kelime İslâmîyet sonrasında ortaya çıkmış olup İslâmiyet öncesi Arap toplumunun genel tutumlarını ifade eder. Sahabelerin Peygamber Efendimiz döneminden önce yaptıklarıyla ilgili olarak soru sorduklarında o dönemi ifade etmek için bu kelimeyi kullanmalarıyla kelimenin kullanımı yaygınlaşmıştır. Câhiliye dönemindeki Arap toplumunun yapısı ise savaşların hüküm sürdüğü, puta tapılan, kibir ve taassubun var olduğu bir yapıydı. İslam ile bu yapı kısa sürede yerini asr-ı saâdet toplumuna bıraktı.⁸⁵

İslam öncesinde savaşların hakim olduğu toplumda ilkel düzeyde olsa da casusluk faaliyetleri yapıyordu. Bir kabile başka bir kabile ile savaşa girmeden önce o kabile hakkında düşman sayısı, silahı, savaş yapılacak uygun mevki hakkında bilgi toplamak için casusluk faaliyetlerinde bulunurdu. Casusların vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda ani baskınlar düzenliyorlardı. Casuslar kendilerinin haberi iletme imkanı olmadığı zamanlarda şifreli mesajlar kullanarak iletme istedikleri haberi göndermişlerdir. Bu şifreler şiir içerisine gizlenebileceği gibi, toprak veya kırık diken gibi nesnelerle de olabiliyordu. Sadece Arapların içerisinde casusluk faaliyetleri yoktu. Bölgeyi kontrol altına almaya çalışan Bizans gibi dış güçlerinde ticaret merkezlerinde casuslar bulundurduğu bilinmektedir.⁸⁶

Ticaret kervanlarının korunması içinde casuslar kullanılmaktaydı. Arabistan ticaretine hakim olan Kureyş başta olmak üzere bütün Arap kabileleri temel mal

⁸³ Altungök, “Ortaçağ Türk Dünyasında Haberleşme Kurumları Casusluk ve Postacılık Faaliyetleri”, s. 189.

⁸⁴ <https://sozluk.gov.tr/> erişim 13/09/2022; İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, C. 11, s. 129; Mustafa Fayda, “Câhiliye”, *DİA*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1993, C. 7, s.17-19

⁸⁵ Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Gable'l-İslam*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, Beyrut, 1968, C. 5, s.273; Fayda, “Cahiliye”, *DİA*, C. 7, s.17-19.

⁸⁶ Yılmaz, *Hz. Peygamber (s.a.s) Döneminde İstihbarat*, s. 41, 42.

varlıkları olan ticaret kervanlarına yönelik her türlü saldırıyı önlemek için casusluk faaliyetleri yürütmüşlerdir. İslam'ın gelmesinden sonra düşman olarak ilan edilen Müslümanlara karşı ticaret kervanlarının korunması için casusluk faaliyetleri yapılmıştır. Bunun en belirgin örneklerinden biri, Ebû Süfyân'ın liderliğinde Suriye'den gelen Kureyş kervanının aldığı istihbarat sayesinde Müslüman ordusunu atlatarak Mekke'ye ulaşmasıdır. Mekke'nin merkezinde bulunan Dâru'n-Nedve gibi sosyal ittifaklarda istihbarat bilgileri değerlendirilmiş, iç güvenliğin sağlanması için önlemler alınmıştır.⁸⁷

2.3. Hz. Peygamber (a.s) Dönemi İstihbarat Faaliyetleri

Hz. Peygamber, İslam devletinin başkanı olarak savaş zamanında olduğu gibi barış zamanında da düşmana üstünlük sağlayabilmek adına istihbarat faaliyetlerine büyük önem vermiştir. Hicretten önce ve sonrasında birçok sahabeyi casusluk faaliyetleri için kullanmıştır. Hicretten önce istihbarat faaliyetleri daha çok câhiliye döneminde yapıldığına benzetilebilir. Hicretten sonra artık sadece belirli bir grubun değil bir şehrin güvenliğini sağlamak gerektiği için istihbarat faaliyetleri bu dönemde daha sistemli hale gelmiştir. Bu dönemden itibaren sadece dış güvenlik değil iç güvenliğin sağlanması içinde çeşitli istihbarat önlemleri alınmıştır. Örneğin Hz. Peygamber, Hendek muharebesi sırasında Beni Kurayza Yahudilerinin durumunu öğrenmek için Zübeyir b. Avvam'ı görevlendirmiştir.⁸⁸

Peygamber Efendimiz bir yere gitmeden önce orası hakkında bilgi toplaması için birilerini görevlendirirdi. Hicretten bir yıl önce Musab b. Umeyr'i Medine'ye göndererek orası hakkında ön bilgiye sahip olmuştur. Bundan dolayı doğrudan Medine'ye girmemiş üç kilometre uzaklıkta bulunan Kuba'ya gitmiştir. Bunun sebebi, her ne kadar Medine halkı Peygamber Efendimiz'i istiyor olsa da içlerinde hainlik ve düşmanlık edeceklere karşı bir tedbir düşünülmüş olmalıdır. Mekkeli müşrikler ile işbirliği yapan Medineli müşrikler, yeni bir liderin doğmasından rahatsız olan güç sahipleri ve ticarete etkin olan Yahudilerin bu üstünlüklerinin kırılmasından dolayı rahatsız olmaları muhtemeldir. Bu tip sıkıntıların önüne geçebilmek için önceden planlama yapılması gerekmektedir. Zaten Peygamber Efendimiz'den üç gün sonra yola

⁸⁷ Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Gable'l-İslam*, C.5, s.273; Kallek, "Casus", *DİA*, C. 7, ss. 166-169; Yılmaz, *Hz. Peygamber (s.a.s) Döneminde İstihbarat*, s. 43, 44.

⁸⁸ Kallek, "Casus", *DİA*, C. 7, ss. 166-169.

çıkan Hz. Ali'nin Peygamber Efendimiz'e Kuba'da yetişmiş olması bütün bunların daha önceden planlanmış olduğunu göstermektedir.⁸⁹

Medine şehir devletinin kurulmasıyla birlikte müşriklerin düşmanlığı iyice artmıştı. Mekke döneminde Müslümanlara sabır tavsiye edilmişti. Ancak Medine döneminde savaşa izin verildi. İlk olarak küçük çapta seriyyeler düzenlendi. Bu seriyyeler vasıtasıyla düşman hakkında bilgi toplanmış ve gözdağı verilmiştir. Hz. Peygamber yola çıkardığı bu küçük birliklere bazen açık bazen gizli emirler verirdi. Kan dökülmemesini ister, bilgi toplanması konusunda hassas olunmasını ve bu yönde hareket edilmemesini istemiştir. Genelde, talimat yazılarının bir veya iki gün sonra belirlenen yere varılınca açıp okunmasını isterdi. Bu şekilde haberin etrafa yayılmasının önüne geçilir ve daha dakik olunması sağlanırdı. Seriyeye birliklerinin sayısının az olması ve çatışmadan kaçınılmasının istenilmesi gizlilik için yapıldığının göstergesidir.⁹⁰

Müslümanların ilk büyük savaşı olan Bedir'de istihbarat faaliyetleri olduğunu görülmektedir. Bin develik büyük bir kervanın yola çıktığı haberini alan Hz. Peygamber bu kervanın hangi güzergahtan gideceğini öğrenmek için casuslar görevlendirmiştir. Hz. Peygamber, bazı konular hakkında tek bir kişiyi görevlendirmez, birbirinden habersiz iki ayrı kişiyi görevlendirerek bilginin doğruluğunu teyit etmiştir. Bedir Savaşı öncesinde Müslümanların kervandan haberdar olduğunu öğrenen Ebû Süfyân durumu Mekke'ye haber verince Mekke'den bir ordu yola çıktı. Bu ordu hakkında bilgi almak için Peygamber Efendimiz casuslar görevlendirdiği gibi kendisi de bizzat bilgi toplamak için yoldan geçenlere kimliğini gizleyerek soru sorduğu bilinmektedir. Bedir'e yakın bir yere ulaşıldığında Peygamber Efendimiz keşif gezisine çıkmış, yolda yaşlı bir adamla karşılaştıklarında düşman ordusu hakkında bilgiler almıştır. Peygamber Efendimiz'in bu faaliyetleri kişinin hayatını riske atacak kadar ileri düzeyde olmamıştır.⁹¹

Bedir Savaşı ve diğer savaşlarda, düşman ordusunun da Müslüman ordusuna karşı istihbarat faaliyetleri olmuştur. Ebû Süfyân gibi tecrübeli kişilerin yapmış olduğu istihbarat çalışmaları da vardır. Ebu Süfyan kiralık casuslar kullanmış, bu casuslar vasıtasıyla haber almış ve ayrıca Bedir kuyularının yanına giderek orada bulunanları

⁸⁹ Yılmaz, Hz. Peygamber (s.a.s) Döneminde İstihbarat, s. 67, 68.

⁹⁰ Bürhan Mustafa Büyükarıslan, "Hz. Muhammed'in İstihbaratı Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme", *İstanbul Sabahaddin Zaim Üniversitesi Çekmece Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, C. 8, S. 17, s. 106.

⁹¹ Yılmaz, Hz. Peygamber (s.a.s) Döneminde İstihbarat, s.78, 79.

tehdit veya ödül yoluyla konuşturup Müslümanlar hakkında bilgi almıştır. Ayrıca bu bilgiyi teyit etmek için bölgede bulunan deve dışkılarını incelemiş, dışkı içerisinde bulunan hurma çekirdeklerden, bu hurmaların Medine'ye ait olduğunu tespit edip bu yolla Müslümanların o bölgeye kendisinden daha önce geldiği sonucuna varmıştır.⁹²

Peygamber Efendimiz zamanında casusluğu meslek haline getiren insanlar mevcuttur. Bu özellikleri ön plana çıkan kişiler casus seçilir, savaşmasalar bile ganimetten pay alırlardı. Ayrıca bu kişilerde bazı özellikler aranırdı. Casuslarda aranan en temel özellikler; ölümü göze alacak kadar emirlere bağlı, samimi ve doğru, hile kurmakta mahir olmaları, görev yapacağı yeri ve o yerin dilini iyi bilmeleri, işkenceye karşı dayanıklı olmaları, şifreli konuşmayı bilmeleri ve cesur olmalarıdır. Tabi ki bunlar dışında çobanlar, kervan yolcuları, savaş esirleri, iz sürücüler gibi daha vasıfsız olan insanlar da ayrıca casus olarak kullanılmıştır.⁹³

2.4. Emeviler ve Abbasiler Zamanında İstihbarat Faaliyetleri

Peygamber Efendimiz zamanında geceleri günümüzdeki bekçilere benzeyen 'ases' birimi oluşturulmuştur. Dört Halife ve Emeviler zamanında devletin sınırları genişledikçe asesler, 'şurta' teşkilatı içerisine dahil edilmeye başlanmıştır. Hz Ali zamanında şurta kelimesi resmileşmiştir. Şurta işaret anlamına gelir ve bu işi ifa edenlerin tanınması için kullanılan bazı işaretlerden dolayı bu isim verilmiştir. Şurta teşkilatının başındaki kişiye, günümüzdeki emniyet müdürüne denk gelen 'sâhibü's-şurta' denilmekteydi.⁹⁴

Emeviler zamanında Bizans ve İran'da olan gelişmeler takip edilerek yeni birimler daha oluşturulmuştur. Şurta teşkilatına ve diğer birimlerde yapılan bu değişiklikler sayesinde muhtemel sıkıntıların önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Emeviler zamanında halife valiyi tayin eder, devlet işinde geri kalan atamalara karışmazdı. Bundan dolayı başkent dışındaki şehirlerde şurta teşkilatının başındaki kişiye vali atamıştır. Şurta kadıya bağlıydı ve genellikle şehrin güçlü insanları arasından seçilirdi. Teşkilata seçilen kişilerin tarafsız ve güvenilir olması gerekmektedir. Bazı cezaların

⁹² Kallek, "Casus", *DİA*, C.7, s. 166-169.

⁹³ Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Gable'l-İslam*, C.5, s. 273; Yılmaz, *Hiz. Peygamber (s.a.s) Döneminde İstihbarat*, s. 201.

⁹⁴ Yaşar Çelikkol, "Emeviler Dönemi Şurta (Polis) Teşkilatı Birimi Olarak Berid Teşkilatı", *New World Sciences Academy*, 2011, Volume (C) 6, S. 2, s. 323, 324.

tatbikinde teşkilata bağlı olduğu için fıkıh bilgisi ve içtihatlarından bilgileri olmak zorundaydı. Bu yönleriyle sadece polislik değil hakimlik görevi de üstlendikleri olmuştur. Hişam bin Abdülmelik zamanında şurta teşkilatının yargı yetkisi alınarak teşkilatın sadece suçun önlenmesi alanında uzmanlaşmasını istemiştir. Bu görevleri yerine getirecek olan kişilerin uyanık ve çalışkan olması, teşkilattaki kişilerden beklenenler arasındaydı.⁹⁵

Şurta teşkilatı Emeviler zamanında istihbarat faaliyetlerinde bulunmuş olsa da asıl istihbarat teşkilatını ‘berîd teşkilatı’ oluşturmuştur. Dört halife döneminde var olan berîd teşkilatının sistemli hale gelmesi Emeviler zamanında olmuştur. İstihbarat merkezleri kurulmuş ve bu merkezlerde haberin hızlı bir şekilde ulaştırılması için besili atlar hazır bulundurulmuştur. Çıkması muhtemel isyanların önlenmesi için farklı gruplar takip edilmiş, yüksek devlet erkanının hareketleri hakkında bilgi toplanılmıştır. Merkezler arasındaki güzergahlara çeşitli yol işaretleri konulmuş hem istihbarat görevlileri hem de kervanların yolunu kaybetmesi önlenmiştir.⁹⁶

Emeviler’in yıkılmasıyla birlikte hüküm sürdükleri topraklarda Abbasî devleti kurulmuştur. Abbasiler döneminde genel hatlarıyla Emeviler zamanındaki sistem takip edilmiştir. İstihbarat merkezleri kurulmuş hızlı ulaşım için rotalar oluşturulmuştur. Her 12-24 km arasında bir menzil kurulmuş ve teşkilat genişletilmiştir. Bu menzillerden geçen haberciler geriye dönerken hayvanı aynı yere bırakır eğer haberci geri dönmeyecek olursa son menzil hayvana el koyardı. Bu menzillerde çalışan kişiler ulufe alırlardı. Bu menzillerden geçen ulaklar sadece haber götürmez halife veya bir devlet görevlisine ait özel eşyaları da götürdükleri olurdu.⁹⁷ Şehirlerin asayışı Emevilerde olduğu gibi şurta teşkilatı ile sağlanmış, başındaki kişiye sâhibü’ş-şurta denilmiştir. Ayrıca bu teşkilat dışında şehirlerin güvenliğini sağlamak için her şehirde ayrı birer birlik bulunurdu ve sâhibü’ş-şurta veya ayrı bir kumandana bağlı olurlardı. Sahibu’ş-şurtaların belirli özelliklere sahip olması istenir ve başkentte halife diğer şehirlerde valiler tarafından atanırlardı.

⁹⁵ Çelikkol, “Emeviler Dönemi Şurta (Polis) Teşkilatı Birimi Olarak Berid Teşkilatı”, s. 325, 326.

⁹⁶ İsmail Yiğit, “Emeviler”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, C. 11, ss. 87-104.

⁹⁷ İbrahim Harekat, “Berîd”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, C. 5, ss. 498-501; Mustafa Dağ, “Erken Dönem İslam Dünyasında Berid Teşkilatı ve İstihbarat”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Elazığ, 2012, s. 61.

Abbasilerde, devletin istihbarat hizmetlerinde ayrıca halifeyi veya önemli devlet adamlarını suikastlardan korumak için haciblik kurumu oluşturulmuştur. Bu kurum halifenin nerede, ne zaman, nasıl görüşeceği hakkında halifeye bilgi vermiştir. Ayrıca haciblik kurumu halifenin halkın boş işleriyle uğraşmaması içinde tedbirler aldığı gibi bir de günümüzdeki sekreterlik görevini üstlenmiştir.⁹⁸

2.5. İlk Türk İslam Devletlerinde İstihbarat

Devlet olgusu ve devlet kurumları açısından Türkler kadim bir geçmişe sahiptir. Bu kadim geçmiş Türklerin devlet kurumlarının oluşması ve işlevsellik kazanması açısından büyük bir deneyime sahip olmasını sağlamıştır. İslâmiyet'in kabulü Türk Tarihi açısından dönüm noktalarından birisidir. İslâmîyet'in kabulünden sonra eski Türk devlet gelenekleri ile İran ve ilk İslam devletlerinin gelenekleriyle yoğrulan yeni bir devlet anlayışı ortaya çıkmış ve istihbarat geleneği bu değişimden etkilenmiştir.⁹⁹

Türk İslam devletleri denilince akla gelen ilk devlet Karahanlılardır. İstihbarat alanında genellikle askeri birimler oluşturmuşlardır. Tıpkı Osmanlılardaki akıncılara benzer öncü birlikler oluşturulmuş ve bu birlikler sayesinde muhtemel pusular bertaraf edilmiş, düşman hakkında bilgi toplanılmaya çalışılmıştır. Ayrıca sınır hatlarında gözetleme birlikleri görevlendirilmiş bu birlikler sayesinde ani düşman baskınları önlenmek istenmiş ve bu birlikler yüksek noktalara inşa ettikleri yapılarda ateş yakarak birbirleri arasında daha hızlı bir iletişim amaçlamışlardır. İstihbarat görevlileri hızlı atlar kullanır ve gerektiğinde dilenci, seyyah vb. kılıklara girebilirlerdi. Kadınlarında bu dönemde istihbarat faaliyetlerinde kullanıldığı bilinmektedir. Bu dönemin önemli olaylarından biride Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i yazmasıdır. Türk tarihinin en önemli eserlerinden biri olan Kutadgu Bilig'de düşmanla fazla yakınlaşmamayı ve onu küçük görmemeyi öğütlenmiştir.¹⁰⁰

Bir diğer Türk-İslam devletlerinden olan Gazneliler'de istihbarat faaliyetleri postacılık teşkilatı etrafında şekillenmiştir. Ayrıca Emevi ve Abbasilerde olduğu gibi Berîd teşkilatı da mevcuttu. Bu teşkilatın başındaki kişiye Sâhibü'l-berîd denilirdi. Tıpkı daha önceki devletlerde olduğu gibi Sâhibü'l -berîd makamı için bazı özel

⁹⁸ Hakkı Dursun Yıldız, "Abbasiler", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, C. 1, ss.31-48.

⁹⁹ Demircioğlu vd., "İslamiyet'in Kabulünden Sonra Türklerde İstihbarat Felsefesi", s. 18, 19.

¹⁰⁰ Demircioğlu vd., "İslamiyet'in Kabulünden Sonra Türklerde İstihbarat Felsefesi", s. 23, 24.

nitelikler aranmıştır. Ülkenin her yerinde faaliyet göstermiş ve aldıkları haberleri sultana iletmışlerdir. Hatta sultan tarafından görevlendirilen bazı görevliler saray içerisinden istihbarat toplayıp sultana iletmışlerdir. Gazneliler en büyük istihbarat faaliyetini Selçuklulara karşı yürütmüşlerdir. Selçukluların yükselişini durdurmaya çalışmışlar ama başarısız olmuşlardır.¹⁰¹

2.6. Selçuklularda İstihbarat

Türk Tarihinin en önemli devletlerinden olan Büyük Selçuklu ve devamı sayılabilecek Anadolu Selçuklu Devleti'nde istihbarat faaliyetleri en ileri düzeyde yapılmıştır. Büyük Selçuklu Devletinin en ünlü veziri Nizamülmülk kaleme aldığı *Siyasetnamede* istihbarat alanının önemine değinmiştir. O İslâmiyet öncesi ve İslâmiyet sonrası bütün devletlerde istihbaratın önemli olduğu ve bir hükümdarın şehirde olup bitenden haberdar olması gerektiğini söylemiştir. Bu konuda kitabında şöyle bahseder: “Yanı başımda yahut uzağımda kalmış ordu ve raiyyetin durumlarını araştırıp onlardan haberdar olmak padişahlığın gereklerindendir. Hükümdar böyle yapmaz ise bu durum şanına noksan gelir ve halk bunu onun gafil, ihmalkar ve gaddar biri olduğuna yorarak onun için: “Memlekette yolsuzluk, bozgunculuğun alıp başını gitmesi padişahın umurunda değil!” der.”¹⁰² Ayrıca böyle bir durumda olan hükümdar içinde zulümden haberdar olmazsa o zulme ortak olacağını söylemiştir. O, hükümdarın ülkesinde zulüm olmasa bile halkın durumundan haberdar olmaması onun tembel olduğunu tembelliğin ise iyi haslet olmadığını bundan dolayı bir haberciye ihtiyacı olduğunu belirtmiştir.¹⁰³

Büyük Selçuklu Devletinde istihbarat elemanının iyi hasletlere sahip olmasına dikkat edilirdi. İstihbaratta çalışan kişiler güvenilir ve zeki olmalıydı. Ata iyi binmeli ve iyi sır saklamalıydı. Büyük Selçuklular, posta teşkilatı kurmuş ve buna bağlı olarak Berîd teşkilatı oluşturmuştur. Aynı şekilde başındaki kişiye Sâhibu'l-berîd denilmiş ve bizzat hükümdar tarafından atanmıştır. Taşra yönetiminin tutumları ve muhtemel

¹⁰¹ Demircioğlu vd., “İslamiyet’in Kabulünden Sonra Türklerde İstihbarat Felsefesi”, s. 25, 26.

¹⁰² Nizamülmülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Taha Ayar, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s. 21.

¹⁰³ Aziz Başdin ve Erol Topçu, “Ortaçağda İhtiyat Bağlamında Hükümdarın Asli Bir Vazifesi: İstihbarat (Yusuf Has Hacib ve Nizamü'l Mülk Evreninde)”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, C. 5, S. 10, s. 564, 565.

isyanların önlenmesi için istihbarat görevlileri atanmıştır. Sıkıntı çıkarması muhtemel tüm dini veya kültürel tüm akımlar takip edilmiştir.¹⁰⁴

Büyük Selçuklu Devleti dönemine damga vuran ve o dönemin önemini artıran tüm dünyanın tanıdığı Haşhâşîlerdir. Batı’da ‘Assesini’ olarak bilinen Haşhâşîler İslam dünyasının en çok konuşulan konularından biri olmuştur. Hasan Sabbah tarafından kurulan bu örgüt Büyük Selçuklu Devleti başta olmak üzere o dönemde yaşayan tüm devletlere musallat olmuştur. Çeşitli yollarla kandırılan ve iyi şekilde eğitilen fedailerin suikastleri sonucu başta Nizamülmülk olmak üzere yetişmiş devlet adamları hayatını kaybetmiştir. Haşhâşîler kendi başına incelenmesi gereken bir konudur ancak kısaca değinecek olursak sistemli bir şekilde ideolojik olarak eğitilen bu insanların kendini feda ederek amaca bağlı görevi yerine getirme ve ulaşma arzusu Hasan Sabbah’ın eğitim metodunun başarısıdır. İsmailî öğretiyi sahip olan bu örgüt davetçi olarak adlandırdıkları dâilerini kendilerinden olmayan grupların içerisine başarılı bir şekilde sızdırmışlardır.

Selçuklu Devleti Haşhâşîlerin merkezi olan Alamut kalesini defalarca kuşatmasına rağmen onlar hakkında yeteri kadar bilgi toplayamadığı için başarılı olamamıştır. İnsan doğrudan kendini feda edecek kadar fanatik olarak bir şeye bağlanmaz. İlk olarak ilgi duyar, sonradan araştırır, daha sonra savunmaya ve en sonda savunduğu şey için ölüme kadar gider. Haşhâşîler bu süreci çok iyi bir şekilde yönetmiştir. Özellikle Melikşah’ın ölümünden sonra güçleri iyice artmış büyük şehirlerde dahi propaganda yapar hale gelmişlerdir. Hasan Sabbah öldükten sonra arkasında erkek evlat bırakmamıştır. Başkaları tarafından yönetilen grup kendi içerisinde ayrılıklar yaşayınca gücünü kaybetmiş ve İlhanlı lideri Hülagu’nun Alamut kalesini yok etmesiyle birlikte korkulan bir yapı olmaktan çıkmışlardır.¹⁰⁵

2.7. Osmanlı Devletinde İstihbarat

Türk tarihinin en büyük devleti sayılabilecek Osmanlı Devleti’nde istihbarat önceki Türk Devletlerinden gelen birikimle birlikte en üst düzeye çıkmıştır. Kuruluş

¹⁰⁴ Nurullah Aydın, *Osmanlı İmparatorluğunda İstihbarat*, Parola Yayınları, İstanbul, 2018, s. 55, 56; Yavuz Delibalta, “Selçuklularda İstihbarat Faaliyetleri”, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2016, s. 44.

¹⁰⁵ Ümit Çalışkan, “Haşhâşîler Gizli bir Örgütün Tarihi”, *Tarih Kritik Dergisi*, 2021, C. 7, S. 2, ss. 134-137.

döneminde Selçuklu Devletini andırsa da bunu daha sistemli ve disiplinli yapmışlardır. Osman Gazi döneminden itibaren casuslar bizzat kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Bizans'ın sınır boylarındaki tekfurlara söz geçirememesi bölgede casusların daha rahat hareket etmesini sağlamıştır. Her ne kadar Osmanlı lehine çalışan casuslar olsa da Osmanlının aleyhine çalışan casuslarda olmuştur. Sultan Bayezid zamanında Bizans kökenli bir casus Osmanlı'nın Macaristan üzerine sefere çıkacağını Macar kralına önceden haber verdiği bilinmektedir.¹⁰⁶

Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren İstanbul'un fethiyle birlikte gayrimüslimlerin yoğun yaşadığı yerlerde artık yabancı kökenli casusların kullanılmaya başlanmıştır. Bunun nedeni Avrupa içlerine doğru ilerledikçe Türk unsurunun fark edilme oranı veya tehlikesinin artmasıdır. Bu tehlikenin önüne geçmek için İstanbul'da yaşayan gayrimüslim tebaadan faydalanılma yoluna gidilmiştir çünkü mizaç, görünüm ve yabancı dili konuşma bakımından daha iyi sonuçlar vermekteydiler. Ayrıca casusluğu yapması için bazen ulufe ödenmiştir.¹⁰⁷

19. yy. de Batı'da artan sanayileşmeyle birlikte Osmanlı ekonomisi dışa bağımlı hale getirmiş; savaşlar ve bunun getirdiği mali külfetten dolayı artan vergilerle iç huzursuzluklar baş göstermiştir. Artık eski bürokratik sistem buna cevap veremez hale gelince ve ayrıca bunun farkında olan 2. Mahmut durumu düzeltmek için nazırlıkları yani günümüz bakanlıklar sistemini getirdi. Kendi başına bir nazırlık şeklinde olmasa da istihbarat bu yapıya göre şekil değiştirmiştir. Dış istihbarat için elçilikler daha etkin şekilde kullanılmış ve iç isyanların önlenmesi için mevcut toprakların tamamında casuslar görevlendirilmiştir.¹⁰⁸

Aslında Osmanlı denildiğinde akla ilk gelen istihbarat birimi Teşkilat-ı Mahsûsadır. Teşkilat-ı Mahsûsa'nın Abdülhamit Han tarafından kurdurulduğuna dair yanlış bir kanaat vardır. Abdülhamit Han Yıldız İstihbarat teşkilatını kurmuştur. Teşkilat-ı Mahsûsa 1913 ve 1918 yılları arasında faaliyet göstermiş ve dayandıkları fikir 'pantürkizm'dir. Birinci Dünya Savaşı zamanında Osmanlı Devleti aleyhine ciddi bir

¹⁰⁶ Aydın, *Osmanlı İmparatorluğunda İstihbarat*, s. 73, 74.

¹⁰⁷ Haldun Eroğlu, "Klasik Dönem Osmanlı İmparatorluğunda İstihbarat Stratejileri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2003, C. 22, S. 34, 2003, s. 19.

¹⁰⁸ Aydın, *Osmanlı İmparatorluğunda İstihbarat*, s. 92; Ahmet Yüksel, "2. Mahmut Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda İstihbarat Faaliyetleri", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Sivas, 2012, s. 44, 45.

casusluk faaliyeti yapılmıştır. Teşkilatı Mahsusayı kuran kadro; bu yapının, harbiye nezareti yani günümüz genelkurmay başkanlığı bünyesinde askeri bir yapıyla iç isyanların bastırılmasında ve düşman orduları hakkında bilgi toplanılması açısından etkili olacağını düşünmüş olmalıydılar. Güçlendikleri dönem ise 20.yy başından Mondros mütakeresine kadar olan dönemdir. Teşkilât-ı Mahsusa'nın önemi Kurtuluş Savaşı zamanı ve Türkiye Cumhuriyetinin ilk döneminin istihbarat anlayışına derin etkilerinin olmasıdır.¹⁰⁹

2.8. Türkiye Cumhuriyeti'nde İstihbarat

Türkiye Cumhuriyetinin ilk dönemlerinde istihbarat ordu içerisinde bazı birimler tarafından yürütülmüştür. İlk zamanlarda ordu eksenli bir istihbarat şekli hakim olmuştur. Daha sonra 1927 yılında Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti adı altında Türk istihbarat teşkilatının temelleri atılmıştır. 6 Temmuz 1965 tarihinde 644 sayılı Milli İstihbarat Teşkilatı kanunuyla Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) kurulmuştur. 1984 yılında çıkan “Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı” kanunuyla yetkileri genişletilmiştir. 2014 yılında 6532 sayılı “Devlet İstihbarat Hizmetleri ve MİT Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” kabul edilmiştir. Yeni kabul edilen bu kanunla MİT'e diğer kurumlarla koordinasyon, bilgilere ulaşma, altyapı kullanma, en önemli yetki sayılabilecek operasyon yapabilme yetkisi verilmiştir. Kurulduğu dönemdeki hükümet modeline bağlı olarak başbakana bağlıyken 2017 yılındaki yeni hükümet modeliyle cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır. Türkiye Cumhuriyetinin başta terör olmak üzere varlığını tehdit eden iç ve dış bütün tehlikelere karşı çalışmalar yapmaktadır.¹¹⁰

¹⁰⁹ Gönül Güneş, “Teşkilat-ı Mahsusa ve Birinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2013, C. 29, S. 85, s.103, 104.

¹¹⁰ Erdal İlter, *Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihi Milli Emniyet Hizmetleri Riyâseti (M.E.H./MAH) (1927/1965)*, MİT Basımevi, Ankara, 2002, s. 17, 18; <https://www.mit.gov.tr/emuze/tarihboyunca.html> erişim 26.09.2022.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKU'NDA KAMU DÜZENİ, İSTİHBARAT VE YAPAY ZEKA

Devletin İstihbarat Hizmetleri ile ilgili hukukun anlaşılması ve mukayese edilmesinde İslam hukukunun kamu ve özel hukuk anlayışının nasıl ifade edileceği önemlidir. Bunun için İslam hukukunun sistematığına ve literatürüne kısaca göz atmak yerinde olacaktır. Sistematik ve literatürün yanında İslam'ın genel prensipleri, istihbarat olgusuna bakışımıza ışık tutacak ve yol gösterecektir.

Fıkıh kitaplarının ele aldığı konu ve bölümler genel bir sınıflama ile üç alana ayrılır. Bilindiği üzere bunlar; ibâdât, muâmelât ve ukûbât alanlarıdır. Bu bölümlerin her biri Kitâb başlığı altında belirli üst başlıklar altında tasnife tabi tutulmadan birbirinden adeta müstakil birer bölüm gibi görünmektedir. Ancak klasik fıkıh kitaplarını bizzat okumaya başladığımızda “kitâb” denilen bu bölümlerin aslında belirli üst konu başlıkları etrafında toplanmıştır. Fürû-i fıkıh eserlerinde bu üç ana başlık açıkça belirtilmemiş ve her bir ana başlığa ait konular diğer ana başlığın konularından ayrı, topluca ele alınmadığı da söylenmelidir. Bunun yerine konular “kitâb” denilen bölümlerle, çoğunlukla “bâb” ve “fasıl” denilen alt bölümler halinde, üç ana başlıktan hangisine girdiğine sıkı sıkıya bağlı olmadan artarda sıralanmış olsa da bu sıralamanın kendi içinde bir mantığı vardır.¹¹¹

Fürû-i fıkıh eserlerinde ibadetler alanıyla ilgili belli başlı konular ele alındıktan sonra bu eserlerinin en geniş bölümünü oluşturan muâmelât alanına geçilir. Muâmelât kelimesi klasik bir tanıma göre “şahısların yaşamlarındaki normal ihtiyaçlarını gideren ve onlara fayda temin eden ilişkileri düzenleyen hükümler” olarak tanımlanır. Başka bir ifadeyle tekrarlırsak, muâmelât, şahısların normal medeni ilişkilerini ve hukukî işlemlerini ifade eder. Muâmelât kavramının alanı fıkıhın ibadetler ve ukûbât alanı dışındaki tüm fikhî konularıdır denilebilir. Bu konular modern hukuk açısından medeni hukuk ya da özel hukuk alanlarına karşılık gelir. Burada kapsam ve mahiyet bakımından muâmelât kavramının daha iyi anlaşılması ve İslam hukuku ile modern hukuk

¹¹¹ Yıldız Demir-Ahmet M. Peşe, “İslam Hukuk Sistematığı ve Literatürü”, *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türkan, Grafiker Yayınları, Ankara, 2019, s. 107.

konularının karşılaştırılması açısından modern hukukun hangi temel kollara ayrıldığını ele almakta yarar vardır.

Modern hukuk, özel hukuk ve kamu hukuku olarak iki ana kola ayrılır. Bu ayırım temelinin ne olduğu ve hangi esasa göre yapıldığı ile ilgili tartışmalar olmakla birlikte bir hukukî ilişkide taraflardan biri üstün kamu iradesini kullanan devlet ise bu ilişkinin kamu hukuku alanında ele alınacağı; böyle olmayıp da iradeleri birbirine eşit seviyede olan şahıslar arasındaki normal medeni ilişkilerin ise özel hukuk alanında ele alınacaktır.

Kamu hukuk alanında kamu iradesini kullanan devletin, istihbarat hizmetlerinde de yetkili tek merci olduğu anlamına gelmektedir. Kamu hukuku, anayasa, idare, ceza hukuku ve ceza yargılama hukuku, mâlî, devletler umumî ve iş hukuku dallarına ayrılır. Dolayısıyla devlet'in istihbarat hizmetlerinin bu hukuklarla bağlantısı olacaktır. Özel hukuk daha çok şahıs hakları alanıdır denilebilir. Özel hukuk alanları ise medeni, ticaret, devletlerarası özel hukuk, fikri hukuk gibi dallara ayrılmakta olup Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyetler Kanunu gibi Kanun'larını göz önüne getirdiğimizde kişiler hukuku ile tüzel kişi ve kişilikler istihbaratın görev alanlarına girmektedir. Medeni hukuk dalları ise şahsın hukuku, eşya, borçlar, aile ve miras hukukunu içermektedir. Aslında medenî hukuk, özel hukukun özünü oluşturmaktadır. Nedeni ise özel hukukun, medeni hukuk dışındaki dallarının zaman içinde aslında medeni hukuktan türeyen ve sonrasında medeni hukuktan ayrı, müstakil bir hukuk branşı haline gelmiş olmasıdır.¹¹²

İslam hukukunda günümüz pozitif kamu ve özel hukuk branşlarıyla bağlantı kurulabilecek hukuk anlayışını, yaygın anlamıyla muâmelât alanı ele alındığında muâmelâtın gerek mahiyet ve gerekse kapsam açısından medeni hukuk ve hatta özel hukukla büyük ölçüde örtüştüğü ve burada aranabileceği ileri sürülebilir. Mahiyet açısından konuya yaklaştığımızda gerek muâmelât ve gerekse medeni hukuk ya da özel hukuk dallarının, insanların normal yaşantılarında ihtiyaç duydukları hukukî ilişki ve işlemleri düzenlediği ve bu ilişkilerdeki tarafların iradelerinin birbirine eşit seviyede bulunduğu görülür. Nitekim muâmelât terimi, özel hukukla olan bu benzerliği sebebiyle,

¹¹² Recep Özdemir, "Özel Hukuk-Kamu Hukuku ve Şahsî Hak-Aynî Hak Ayırımına Göre İslam Hukuku'nun Sistematiğinin Değerlendirilmesi", *International Journal of Social Science*, 2016, S. 44, ss. 387, 388.

ceza hukuku başta olmak üzere kamu hukuku dallarıyla ilgili bir alan değildir. Gerçekten de ceza hukuku, şahıslar arasında medeni ilişkilerin dışında olan, insanların normal yaşamları içinde ihtiyaç duydukları hukukî ilişki ve işlemleri düzenlemekten çok şahıslar arasındaki ceza ilişkileriyle ilgili bir alandır. Kapsam açısından baktığımızda ise muâmelât teriminin alanı, medeni hukukun alanıyla büyük bir benzerlik içindedir. Hanefî hukukçular başta olmak üzere İslam hukukçuları muâmelât teriminin kapsamına giren konuları belirli başlıklar altında toplamışlardır: Münekehât, mâlî muamelât, muhâsemât ve terikât. Batı hukuklarındaki kanunlaştırma hareketinin de tesiriyle özellikle aile hukuku, miras hukuku ve biraz da velayet ve vesayet gibi şahsın hukuku konuları, Ahvâl-i Şahsiyye¹¹³ adıyla muâmelât alanı içerisinde ayrı bir ana branş haline gelmiştir. Ahvâl-i Şahsiyye doğum, ölüm, ehliyet, velayet, evlenme, boşanma, nesep ve miras gibi daha çok kişilerin doğrudan şahsıyla ilgili hukukî hükümleri ele almaktadır.¹¹⁴

İstihbarat olgusunun değerlendirilebileceği diğer hukuk alanı ise ceza hukukudur. İslam hukukunda ceza hukukunu karşılayan sistematik klasik fıkıh alanı ukubât¹¹⁵ alanıdır. Klasik fıkıh kitaplarının genellikle son kısımlarında yer alan bölümler ukûbât ana başlığına dâhildir. Ukûbât kelimesi, ceza anlamına gelen *ukûbe* kelimesinin çoğuludur. Bu alanı ifade için bazen ‘caydırıcı cezalar’ anlamına gelen “*mezâcir*” kelimesi de kullanılır. Bu sebeple bu ana bölüm öncelikli olarak ceza hukuku alanına giren konuları, yani İslam hukuku açısından suç kabul edilen fiilleri, bunlara verilecek cezaları ve bu cezaların nasıl uygulanacağını ele alır. Ayrıca ukûbât alanı içinde ceza yargılamasıyla ilgili konular da bu başlıktaki bölümler içinde açılan alt başlıklar altında incelenmiştir.

Ukûbât bölümleri, muâmelât konularından farklı olarak devletin üstün kamu hakimiyetini açıkça kullandığı bir alandır. Devlet bu otoriteyi kullanarak hukukun suç kabul ettiği fiilleri işleyenleri cezalandırır. Devletin istihbarat hizmetleri devlet otoritesinin devamını sağladığı ve suçluların cezalandırılmasında etkin rol oynadığı için devlet, istihbarat hizmetlerini tıpkı cezalandırma da olduğu gibi tek taraflı olarak yürütür. İslam hukuku’nda genel ilke suçların kamu hukukunu ilgilendiren bir alan

¹¹³ Bkz. Mehmet Akif Aydın, “Ahvâl-i Şahsiyye”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, C. 2, s. 192.

¹¹⁴ Demir-Peşe, “İslam Hukuk Sistematiği ve Literatürü”, *İslam Hukuku El Kitabı*, s. 110, 111 vd.

¹¹⁵ İslâm Hukuku’nda şer’î olarak belirlenmiş yahut yetkililerin takdirine bırakılmış bütün cezaları ve ibâdât ile muâmelâtla birlikte fûrû-i fikhın temel üç bölümünden birini ifade eden terim.

olmasıdır. Ancak bazı suçlara verilecek cezalarda suçun mağduru ya da mağdurun velisinin suç işleyen kişiye hukukun belirlediği standart cezanın uygulanıp uygulanmaması konusunda bir takım yetkileri söz konusudur. Kısas cezaları dediğimiz bu alanda, mağdur ya da velisi, faili belirli şartlarda affedebilir; ceza, mağdurun alacağı bir paraya çevrilebilir vb. Bu durum kısas cezalarının salt kamu hukuku alanına giren bir ilişki olmayıp özel hukuk ilişkilerine benzer özellikler de taşıması anlamına gelir. Özel hukuk ilişkisinde mesela borçlunun vermesi gereken borcun alacaklı tarafından affedilerek ibra edilmesi gibi, kısas cezaları da hemen hemen aynı şartlarda mağdur ya da velisi tarafından affedilebilir. Kısaca kısas cezasının uygulanıp uygulanmayacağı hususunda kamu otoritesinden önce mağdur ya da velisinin iradesi ön planda ve üstün durumdadır. Bu sebeple kısas cezalarının daha çok kul hakkını ilgilendiren bir alan olduğundan bahsedilirken; takip ve uygulanmasında kamu otoritesinin üstün olduğu cezaların ise (özellikle had cezaları) Allah hakkını ilgilendiren bir alan olduğundan bahsedilir.¹¹⁶

İstihbarat olgusunun en önemli ayağını devlet ve devlet anlayışı oluşturduğu için klasik fıkıh literatüründe incelenmesi fayda sağlayacak eserler; *Ahkâmu's-Sultânî*, *Kitâbu's-Siyer*, *Kitâbu'l-Cihad* gibi kaynaklardır. Ukubât konuların, Devlet'e karşı işlenmiş isyan suçları ile devletlerarası ilişkileri de içermektedir. Bu durum ceza hukukuyla birlikte devletler umumi hukuku alanına giren konuların da ukûbat alanına dahil olduğunu gösterir.¹¹⁷ Klasik fıkıh kitaplarında ukûbat alanında temas edilen devletler hukukunun bazı konuları dışında doğrudan kamu hukukunu ele alan, devlet kavramı, yapısı, teşkilatı gibi konuları doğrudan inceleyen bölümler bulmak zordur. Kamu hukuku konularıyla ilgili bu boşluk zaman içerisinde klasik fıkıh kitaplarının dışında başka literatür türlerinin doğması ve gelişmesiyle giderilecektir ki çalışma konusu da bunlardan biri olmaktadır.

Klasik fûrû kitapları, özel hukukun alanına giren konuları geniş ve kapsamlı bir şekilde ele almasına rağmen, daha önce işaret ettiğimiz üzere günümüzde kamu hukuku alanına giren konuları aynı kuşatıcılıkla ele almaz. Bu sebeple İslam kültüründe

¹¹⁶ Demir-Peşe, “İslam Hukuk Sistematiği ve Literatürü”, *İslam Hukuku El Kitabı*, s. 116, 117, 120.

¹¹⁷ Bkz. Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr b. Muhammed Hasenî İdrîsî Kettânî (1382/1962) *Nizamü'l-Hükümeti'n-Nebeviyye, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut, t.s.; Bu eser; *et-Teratibü'l-İdariyye* olarak da bilinir.; Muhammed el-Mübarek, *Nizamü'l-İslâm: el-Hüküm ve'd-Devle* (İslam Nizamı Devlet ve Hükümet), çev: Hüsamettin Cemal, Çağlar Ofset, Mersin, 2008.

özellikle devlet kavramı, devlet başkanı, devletin sistemi, teşkilatı, idari, mali ve kazâî yapısı, başka devletlerle olan ilişkileri, devlete yönelik suçlar gibi kamu hukuku konuları üzerinde yoğunlaşan başka bir edebiyat türü ortaya çıkmıştır ki daha önce ifade edildiği üzere bu türe Ahkam-ı Sultaniye türü denilmiştir.¹¹⁸

Fıkıhın temel hüküm kaynakları, Kur'an-ı Kerim ve hadislerdir. Fırû fıkıhla ilgili hükümlere kaynaklık eden ayetlerin tefsirini konu alan branş ve bu alanda yazılan eserler *Ahkâmu'l-Kur'ân* adıyla bilinmektedir. Bu tür eserlerin başlığında tefsir sözcüğü bulunsa bile bu eserleri bir tefsir eseri saymak yerine içlerinde ciddi ölçüde fıkhi malumat ve yorum söz konusu olduğu için özel bir tür olarak değerlendirmek daha doğru olmalıdır. Hadis kitaplarının büyük çoğunluğu fıkıhtaki konu başlıklarını da içermekle birlikte, sadece fıkhi hükümlere kaynaklık eden hadislerin (ahkam hadislerinin) derlendiği *Sünen* denilen literatür türü vardır. Sünen'ler fırû eserlerindeki fıkhi bölümlere göre düzenlenmiş olsa da daha çok Hadis edebiyatının bir türüdür. Sünenlerden sonra ise iki alt tür daha ortaya çıkmıştır ki dar anlamda “ahkam hadisleri” denildiğinde daha çok bu eserler anlaşılır. Bunlardan biri Sünen türünün kısaltılmış şekli olarak görebileceğimiz, fıkıh mezhepleri tarafından sıklıkla kullanılan hadislere ağırlık veren eserlerdir.¹¹⁹

İslam hukuk biliminin kamu ve özel hukuk alanlarına denk düşen sistematik ve literatürle ilgili kısa açıklamalardan sonra çalışmanın önemli ve diğer bir boyutu ise istihbarat olgusunun yeni yüzü olan teknolojidir. Bu anlamda yapay zekâ, kendi çerçevesinde incelendiğinde aynı anda hem bir bilim alanı, hem yazılımsal ve donanımsal bir ürün hem de bu ürünlerin işlettiği çözüm mekanizmaları olarak karşımıza çıkar. Yapay zekâ teknolojisi, insan hayatına bir anda dâhil olan bir unsur olmamakla birlikte, insanın çağlar boyu şekillendirdiği hayal gücünün ve makineleşmenin, düşünen makineler, bir ürünü olarak da kabul edilmelidir. Yapay zekâ günlük hayata çok fazla nüfuz ettikçe farklı tartışmaların oluşmasına sebep olmuştur ve beraberinde istihbaratla birlikte bazı güncel sorunlar meydana gelmiştir. Örneğin yapay zekâ ve felsefe arasındaki tartışmalar, yapay zekânın soyut, insani, ahlakî ve hukukî olguları gerçekleştirebilmesi ve yapay zekâyâ karşı insana ait düzenlemeler başlıca

¹¹⁸ Ebû Ya'la Muhammed b. Hüseyin el-Ferra el-Hanbeli (ö. 458/1066), *el-Ahkâmü's-sultaniyye*, nşr. Muhammed Hâmid el-Fıkı. Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Kahire, 1983/1403. Ayrıca değerlendirme için bkz. Demir-Peşe, “İslam Hukuk Sistematiği ve Literatürü”, *İslam Hukuku El Kitabı*, s. 116.

¹¹⁹ Demir-Peşe, “İslam Hukuk Sistematiği ve Literatürü”, *İslam Hukuku El Kitabı*, s. 121, 229.

sorunlar olarak zikredilebilir. Bu ve daha farklı nedenler de ileri sürülerek istihbaratta da, teolojik ve teleolojik (ereksel neden ve etiyoloji gibi) değerlerle desteklenen yapay zekâ sistemlerinin gelecek etik, ahlakî ve hukukî karar süreçlerinin tahmin edilmesi boyutunda olması gerekir.¹²⁰

1. İSLAM HUKUKUNDA İSTİHBARAT VE KAMU DÜZENİNİN SAĞLANMASI

İslam hukukunda, kamu ve özel hukuk alanları ve kaynaklarından sonra pozitif beşerî hukuk anlayışında konu hakkında bilgi vermek mukayese açısından önemlidir. Beşerî hukukun dalları, kamu ve özel hukuk olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu Roma hukukundan günümüze kadar uzanan klasik bir hukuk ayrımıdır. Bu ayrımla ilgili bir çok teorinin ortaya atılmış olduğunu görürüz. Belli başlıları menfaat, ilişkilerin tarafları (yönetenler-yönetilenler), kuralların mahiyeti (emredicilik-irade serbestiyeti teorisi), re'sen uygulama anlayışı olan uygulama yöntemi teorisi, egemenlik veya sükûta teorisi gibi yaklaşımlardır.¹²¹ Bu yaklaşımlar içinde Duguit ve Kelsen gibi kamu ve özel hukuk ayrımını reddedenler de vardır. Reddetme sebebi olarak örneğin Duguit'e göre hukuk, sosyal dayanışmanın bir ürünüdür, hukuk tektir ve bir bütündür. Onu bireye göre ayrı devlete göre ayrı kategorilere sokmamak gerekir. Hukuk sosyal bir olay olarak gerek devletin gerekse bireyin dışında her ikisi içinde zorlayıcıdır; devleyi bağladığı gibi yönetilenleri de bağlamaktadır. Devlete üstün bir irade tanımak, hukukun devlet için daha az bağlayıcı sonucunu doğuracaktır ki bu kabul edilemez.¹²²

Kelsen'in teorisine gelince ona göre hukuk ve düzeni, normlar hiyerarşisine göre bir piramit biçiminde oluşturulmuştur. Bu piramitte yer aln tüm kurallar, geçerliliklerini aynı temelden almaktadır. Aynı ortak geçerliliğe sahip kurallar arasında kamu ve özel normu veya kuralı şeklinde bir ayrım yapmak yanlış olacaktır. Gerek kamu gerekse özel hukuk kuralları geçerliliklerini aynı temel normdan yani anayasadan alırlar. Bu diğer hukuk dalları için de geçerli olmalıdır ve anayasadan güç almalıdır. Bu tartışmalar bir yana kamu ve özel hukuk ayrımı iş bölümü, pedagojik ve pratik nedenlerle muhafaza

¹²⁰ Detaylı bilgi için bkz. *Yapay Zeka Etiği* (Artificial Intelligence Ethics), ed. Utku Köse, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021, Çetin Elmas, *Yapay Zeka Uygulamaları* (Artificial Intelligence Applications), 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021; Kollektif, *Yapay Zeka Çağında İslam ve Hukuk*, (Dijital Kitap), ed. Yıldırım Sipahi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur, 2022.

¹²¹ Gözler, *Hukuka Giriş*, ss. 59-68.

¹²² Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 64.

edildiği söylenilebilir. Aynı zamanda hukuk eğitiminde bu ayrımın hukukun gelişmesine yardımcı olacağı da ileri sürülmüştür.¹²³

Kamu ve özel hukukun karşılıklı özellikleri ve ölçütlerinin ifade edilmesi istihbarat alanıyla ilgili hukukun bağlantılarında yardımcı olacaktır. Burada kamu ve özel hukuku birbirinden ayırmak için bilinmesi istihbarat hizmetlerinin gerçekleşmesinde faydalı olacak ve kanunların uyumunu ortaya çıkartabileceği gibi İslam hukukunun klasik hukuk ayrımında denk düşen-düşmeyen, ifade edilen veya edilmeyenlerin tespitine yardımcı olacaktır. Bu açıklamalardan sonra mutlak olmasa da başlıklar halinde kamu ve özel hukuk karşılıklı özellikleri¹²⁴;

- Üstünlük bakımından, kamu hukuku özel hukuktan üstündür çünkü kamu ilişkisinde taraflardan birisi olan devlet üstündür. Özel hukuk ilişkisinde ise taraflar arasında eşitlik söz konusudur.
- Emredicilik bakımından, kamu hukuku kuralları emredici ve aksi kararlaştırılamamaktadır. Özel hukuk kurallarında emredici yönler bulunsa da çoğunluğu emredici değildir. Serbest irade ile kararlaştırılabilmektedir.
- Kamu yararı ve özel çıkar bakımından meseleye yaklaştığımızda modern devletlerde kamu hukuk işlemlerinin temelinde kamu hizmetler hizmetlerinin yerine getirilmesi vardır. Dolayısıyla kamu hukuk işlemlerinin yöneldiği amaç kamu yararı olmaktadır. Eğer kamu işlemi veya kuralında bu amaç yoksa hukuka aykırılık başlamış demektir. Özel hukuk işlemlerinde ise kamu yararını amaçlaması şart değildir. Kişilerin özel çıkarlarının tatmin güdüsü yatar. Ancak bu düşüncüyü genellemek gerekir, özel çıkarların tatmini bizatihi kamu yararına hizmet edecektir.
- Kamu ve özel hukuk ayrımını tek yanlılık ve iki yanlılık açısından incelersek idari sözleşmeler hariç kamu işlemleri tek yanlıdır. Kural olarak bir kamu hukuku işleminin oluşabilmesi için ilgilisinin rızasına ve muvafakatine ihtiyaç yoktur. Özel hukukta ise hiç himse iradesinin bir başkasına zorla kabul ettiremez.
- İcraîlik açısından yaklaştığımızda kamu hukuk işlemlerinin icraî olduğunu görürüz. Özel hukukta ise hukukî ilişkinin tarafları arasında ilişki konusunda,

¹²³ Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 64.

¹²⁴ Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 66, 67, 68, 69.

kaide olarak, icrâî karar alma ve bunu kendiliğinde yapma hakkına sahip değillerdir.

- Kural olarak, kamu hukuku işlemleri hukuka uygun olmak zorundadır. Bir kamu hukuku işlemi, bir mahkeme kararıyla iptal edilinceye kadar hukuka uygun olduğu var sayılır. Ve hukukî sonuçlarını meydana getirir. Özel hukukta ise taraflar eşit konumdadırlar. Tarafların yaptığı işlem konusunda hukuka uygunluk karinesi yoktur. Uygun olup-olmadığı ise mahkemede ortaya çıkar. Ki kural olarak, hukukî işlemin her iki tarafı kendi iddiasını ispat etmek zorundadır.
- Kamu hukuku re'sen uygulanır, Kamu hukuku kurallarını kamu makamları , kendiliklerinden, hiçbir talebe ihtiyaç olmaksızın uygulatırlar. Buna karşın özel hukuk kuralları re'sen uygulanmaz.
- Kamu ve özel hukuk ayrımında görevli mahkeme açısından da fark bulunur. Türk hukuk düzeninde özel hukuk uyuşmazlıklarını adli yargının hukuk mahkemelerinde asliye ve sulh hukuk gibi bakılır. Kamu hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarda ise idare hukuku alanında ise idare mahkemeleri ve Danıştay bakar. Vergi uyuşmazlıklarında vergi mahkemeleri, kamu hukuku içinde bulunan ceza hukuku uyuşmazlıklarında adli yargının içinde bulunan ceza mahkemeleri bakar.
- Gelişmişlik bakımından kamu ve özel hukuku incelendiğinde Kamu hukukunun ceza hukuku dışında kalan kısmı, özel hukuka oranla tarihsel olarak daha yenidir. Hukuk tekniği açısından kamu hukuku, özel hukuktan geridedir denilebilir. Özel hukuk ise örneğin medenî, borçlar hukuk alanları gibi oldukça gelişmiş olduğunu görürüz.

Bu açıklamalardan sonra İslam'da ana hatlarıyla devlet anlayışı, düzeni daha sonra kamu düzeni ve özel hukuk konularının istihbaratla bağlantısı incelenecektir.

1.1. Anahatlarıyla İslam'da Devlet Anlayışı

Bir ülkede hukukî işleyişi ve hiyerarşiyi belirleyen ve meşruiyet ilkesine vücut veren daha önce ifade edildiği gibi hâkimiyet yani egemenliktir. Hâkimiyet/egemenlik hukuk içinde bir kavram olarak sınırlarının tespit edilip işlevlerinin niteliğinin ortaya konulması devlet anlayışında son derece önem arz eder. Birinci bölümde hakimiyet şeklinde dile getirilen egemenlik her bir devlet oluşumuna bir kurucu unsur olarak diğer

unsurlarla (ülke-millet) birlikte katılmaktadır. Aynı zamanda egemenlik anayasal ve yasal düzeyde pozitif hukukun teşkil edilip uygulanmasına kaynaklık eder. Egemenlik ve egemenlikle ilgili meseleler; genel kamu ve anayasa hukuku alanları bakımından her zaman vazgeçilmez bir hususiyete sahiptir.

Diğer yön ise egemenliğin kamu hürriyetleri ile ilgili tarafıdır. Egemenliğin ya da hâkimiyetin hukukî çerçevede konumunun tayini, ferdî ve toplumsal özgürlüklerin nitelik ve sınırlarını belirleme açısından bir gerekliliktir. Çünkü insanların mutluluğunun kendisine bağlı olduğu özgürlükler alanı, bir ülkenin pozitif hukuk kuralları evrensel hukuk değerleri ile ne ölçüde uyum halinde ise o derece geniş olmaktadır. Bu nedenle egemenliğin ya da hâkimiyetin niteliği kamu hürriyetleri hususunda aslî belirleyicidir. Ayrıca bu durumu bize gösteren diğer bir özellik ise hukuk kuralları ile özgürlükler arasında paradoksal bir ilişkinin mevcudiyetidir. Kurallar, özgürlüklerin muhafaza ve devamında önemli bir role sahiptir. Egemenliğin mahiyetinin açıklığa kavuştu nokta toplumsal düzen ve özgürlükler arasındaki hassas dengededir.¹²⁵

Devlet kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de ne lügat ne de bugün kullanılmış modern anlamda mevcut değildir. Devlet kelimesinin bir başka teleffuz biçimi olan ‘dûle-t-’, malın zenginler arasında tedavül etmesi ve dolaşma anlamında kullanılmıştır.¹²⁶ Hadislerde, Kur’ân ifadelerine benzer şekilde ve anlamda dûlet ve devlet kelimelerinin yer aldığı görülür. Devlet kelimesi; “nöbet, devreden/dönüşümlü gün” anlamındadır.¹²⁷

Kısaca Kur’ân’daki ifadelerden yola çıkarak sosyolojik bakımından mal ve mülkün kazandırdıkları ile savaşta elde edilen galibiyetin siyasi/egemen iktidarın önemli kaynaklarına işareten, üstün bir iktidarın mâliki kurumu anlamında devlet kelimesinin dilsel bağlantısının bulunduğu.¹²⁸ Ancak durum her ne kadar bu şekilde izah edilse de Kur’ân, hukukî kavramını ifade eder ya da açıklar biçimde devlet kelimesini kullanmamıştır. Bununla birlikte kendisine mahsus üslubundan kaynaklanan bir biçimde bir devlet tanımı vermediği gibi her hangi bir devlet teorisi de vermemiştir. Kur’ân’ın bu tavrının devlet ve devletin egemenliğini elinde tutan veya iktidarla ilgilenmediği anlamında olmamalıdır. Burada karşımıza çıkan birey ve toplum hayatının

¹²⁵ Türcan, *Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri*, s. 12.

¹²⁶ Âl-i İmrân, 3/140 (نُدُولُهَا/nudevviluhê); el-Hasr, 59/7 (دُولَةُ/dûleten).

¹²⁷ Ahmet Davutoğlu, “Devlet”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, C. 9, s. 234.

¹²⁸ Türcan, *Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri*, s. 22, 23, 24.

tüm yönleriyle ele alarak normatif alanlarını ilke, prensip ve değer yargılarıyla kuşatma Kur'ân anlayışının en temel ve evrensel vasfıyla ilişkilendirilmelidir. Yani Kur'ân'ın yönetim ve iktidar olgusuyla ilgilenmediği sonucu da çıkarılamaz. Kur'ân'ın devlet, iktidar ve yönetim konusunda, insan ve toplumların sosyal ve siyasi ihtiyaçları doğrultusunda düzenleyici genel hükümler öngörerek ortaya koymuştur. Bunlardan hareketle Kur'ân'ın devlet yaklaşımını ortaya koymak ve iktidarla ilgili genel anlayışını tespit etmek mümkün olmalıdır.¹²⁹

Ancak Kur'ân; yönetim yetkisini ellerinde tutanların iktidarlarını halktan almaları, halkın iradesine dayanmaları ve iktidarlarının hukuk ile sınırlı olmasının dışında yönetime dair bir şekil öngörmemiştir (daha çok dünyevi hükümler çerçevesinde ele alınabilecek alan: meskutun anı).

Kur'ân, yönetim ve iktidarla direk ya da dolaylı bir biçimde devletle ilgili olan çeşitli kelimeler kullanmıştır. Bunlar içinde siyasi anlamı asıl olanların olduğu gibi bizzat Kur'ân tarafından bahse konuda böyle bir anşam yüklenenler de söz konusudur: Verâset¹³⁰, hilâfet¹³¹, şûrâ¹³², emanet¹³³, hukm¹³⁴, mülk¹³⁵, ümmet¹³⁶, velâyet¹³⁷, itaat¹³⁸, bey'ât¹³⁹, imamet¹⁴⁰, emr ve ulu'l-emr.¹⁴¹ Bu ve benzeri kelimelerle Kur'ân siyasi anlam taşıyan ifadeler-i kendi yaklaşımı doğrultusunda bir dünya görüşü unsurları olarak zikretmiştir. Fitnenin ölümden daha tehlike olduğu ifadesinde kargaşanın karşısında toplumsal düzenin sağlanması gerektiği fikri olmalıdır.¹⁴² Böylelikle gerek devletin gerekse hukukun kamu düzeni anlayışı güvenlik fikrinin temelleri atılmıştır şeklinde değerlendirmek de mümkündür. Hukukun fonksiyonlarından birisi olan toplumsal düzen fikrinin sağlanmasında devletin istihbarat hizmetlerinin mühim rol oynayacağı

¹²⁹ Burada gerek islam gerekse Kur'ân'dan hareketle ortaya koyulan devlet düşüncesindeki tartışmalar kapsam dışı tutularak genel mahiyet ifade edilmeye çalışılmıştır. Tartışmalardan bir nevi göz ardı edilerek genel bir yaklaşım esas alınmıştır.

¹³⁰ el-Enbiyâ, 21/105; Kasâs, 28/5.

¹³¹ el-Bakara, 2/30; el-En'âm, 6/165; el-A'râf, 7/129; Yûnus, 10/14; en-Nûr, 24/55; Sâd, 38/26.

¹³² Âl-i İmrân, 3/159; eş-Şûrâ, 42/38.

¹³³ en-Nisâ, 4/58.

¹³⁴ Âl-i İmrân, 3/79; el-En'âm, 6/89; Yûsuf, 12/40.

¹³⁵ el-Bakara 2/247; Yûsuf, 12/101; Sâd, 38/20.

¹³⁶ Âl-i İmrân, 3/104, 110.

¹³⁷ el-Enfâl, 8/72.

¹³⁸ en-Nisa, 4/59.

¹³⁹ el-Feth, 48/10, 18; el-Mümtehhine, 60/12.

¹⁴⁰ el-Bakara, 2/124, et-Tevbe, 9/12; Kasas, 28/4; es-Secde, 32/24.

¹⁴¹ en-Nisa, 4/59; eş-Şûrâ, 42/38.

¹⁴² el-Bakara, 2/191-192.

kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Nitekim Kur'ân'ın toplum düzeni prensibinde ilk peygamberin halife tayininden itibaren, yeryüzünde bozgunculuğun ve kan dökücülüğün önünde bir engel olma fikri yatmaktadır. Bundaki amaç yeryüzünde toplumsal düzenin, adaletin tesis edilmesiyle insanların barış, huzur ve sükûnet içinde yaşamalarının sağlanmasıdır denilebilir.¹⁴³

Yeryüzünde düzen, barış ve adaletin sağlanabilmesi için insan topluluklarının yöneticiler edinmeleri ve siyasi bakımında onların adına iş görecektir bir şekilde örgütlenmeleri anlamına gelmektedir. Tüm toplumu içine alan siyasi örgütlenme soyut olan aynı zamanda bir nevi tüzelkişilik anlamına gelen (imâmet-i kübrâ-velâyet-i amme-kamu düzeni) devletin tezahür etmiş halinde vücut bulmalıdır. Burada halkın iradesi, Allah'ın emir ve buyrukları ile kayıtlı olduğu gibi egemen iradenin (hâkimiyet/iktidar olgusu) iktidarı mutlak olmayıp, ilahî irade doğrultusunda kullanılacak şekilde sınırlı olmalıdır. Çünkü yöneticilere itaat ancak 'ma'rûf' içerisinde ki bu da hukuk kurallarına uymak anlamında meşrudur. Hukuka aykırı emir ve eylemlerde yöneticilere itaat etmek Allah'a isyan etmek olarak nitelenmiştir.¹⁴⁴ Bu durumun doğal sonucu ise yöneticilerin, yönetim yetkisini kullanmaya ehil insanlar olmalarının bir zorunluluk olduğudur.

Aslında Kur'ân anlayışında yönetim amaç değildir. Amaç, yönetim ve iktidar marifetiyle, inançlarından ötürü herhangi bir ayırım gözetmeksizin bütün insanlar bakımından yeryüzünde fitne ve fesattan (tâğutun zûlmünden) temizlenmesi, barış ve özgürlük, hak ve adaletin yani anasayal temek hakların ikame edilmesidir. İslam devlet ve hukuk anlayışından bunu bize anlatan ise daha çok sonuç odaklı değerlendirmeyel kamu ve özel hukuk alanına işaret eden Allah ve kul hakları yaklaşımıdır. Bu anlayışla da suç ve ceza hukukunda had suçları ve cezaları bağlamında istihbarat olgusunun sınırlıklarına da ulaşabilme imkânı elde edilecektir.¹⁴⁵

İstihbarat olgusunun ilkeleriyle de bağlantı kurulabilecek Kur'ân'ın devlet telakkisinin esasında adaleti temin edecek ve dâru'l-İslam'da bütün insanların haklarını koruyacak, hukukun üstünlüğüne bağlı bir yönetimin/hâkimeyetin/iktidarın kurulması

¹⁴³ Türcan, *Devletin egemenlik unsuru ve egemenlikten kaynaklanan yetkileri*, s. 24.

¹⁴⁴ en-Nisâ, 4/58, 59; el-Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin/Lübâbü't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl*, C. 1, s. 392, 393; en-Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî/Medârikü't-Tenzîl ve Haqâ'iku't-Te'vîl*, C. 1, s. 367, 368.

¹⁴⁵ Musa Turşak, "Kur'an'da İtaat Kavramı ve Ülü'l-Emre İtaatın Mahiyeti", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 2022, C. 8, S.1, s. 336, 337.

hedefinin bulunduğudur. Kur'ân; devlet, iktidar ve iktidarın kullanımı hususunda en genel ve en evrensel prensipler getirmekle yetinmiştir. Aynı zamanda bu genel prensip ve evrensel ilkeler, devletin istihbarat hizmetlerinde aynı zamanda istihbarat olgusuna şekil veren temel esaslardır.

İslam hukuk literatüründe, özellikle klasik fıkıh kaynaklarında İslam hukukçularının iktidar ve yönetimle ilgili meseleler incelenirken, devlet kelimesini neredeyse hiç kullanmamışlardır. Zafer ve galibiyetin diğer tarafa geçmesi şeklinde iktidar ve yönetimin daha çok savaş ve ihtilal yoluyla el değiştirdiği ifade edilebilir. Örneğin; Emevi ailesinden Abbasî ailesinin devleti alması bu şekilde gerçekleşmiştir. Ancak bu açıklamalar İslam devletlerinin teşkilatsız, rastgele devletler kurduğu ve devam ettirdiği anlamına gelmemelidir. İslam anlayışında devlet toplumsal bir ihtiyaç ve mülktür. Devletin temelinde adalet olmalıdır. Özellikle Gazzâlî gibi alimlerin kaleme aldığı *Nasihatu'l-Mülûk* yani yöneticilere nasihat türü kitaplarda bunun açıkça işlendiğini görülmektedir.¹⁴⁶ Bu tür kitaplarda bir devletin ve devlet yöneticisinin nasıl olması gerektiğine dair bilgiler vardır. İtaat kavramı açık bir şekilde zikredilip sultana muhalefetin günah olduğu vurgulanmıştır. Doğrudan hedef göstermeden yaşanan sorunlara sebep olarak görülen şeylere işaret edilmiştir. *Nizamü'l-k'ün* siyasetnamesi de aynı doğrultuda anlatımlara yer vermiş ve bir devlette ve hükümdarda olması gereken özellikleri fasıllar halinde vermiştir. Her bir fasılda konuyu ilk olarak tartışmış ve kendi tezini destekleyen bazı hikayeler anlatmıştır.¹⁴⁷

Nihaî tahlilde Devlet ve devletler hukukuyla ilgili, diğer İslam bilimleri ve İslam hukukunun çeşitli dalları ve ortak kaynakları söz konusudur. Bunun yanında kendine mahsus kaynakları da vardır.¹⁴⁸

1.2. Kamu Düzeni

Kamu hukuku'nun anlaşılması için ve ayrıca kamu düzeni arasında bağlantı kurabilmek için kamu hukukunun tanımının yapılması yerinde olacaktır. Kamu hukuku, bir devlet ile bir başka devlet ve bir devlet ile bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen

¹⁴⁶ Ayrıntılar için bkz. Ebu Hamid Huccetülislam Muhammed b. Muhammed Gazzali (ö. 505/1111) *Nasihatu'l-mülûk*, tsh. Celâleddin Hümâî, Müessese-i Neşr-i Huma, Tahran 1988.

¹⁴⁷ Nurullah Yazar, "Gazzâlî'nin Nasihatu'l Mülûk Adlı Eserinde Hükümdarlık Teorisi", *Türk İslam Siyasi Düşüncesi Teşkkül Devrinden 18. yy Kadar*, ed. Mehmet akıncı ve Gökçe Nur Şafak, Eğitimci Kamu Sendikası Yayınları, Ankara, 2016, s. 210, 211, 212.; *Nizamü'l-k*, "Siyasetname", s. 14, 15.

¹⁴⁸ Hayreddin Kahraman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nesil, İstanbul 1991, III, 226, 227.

hukuk kurallarının bütünüdür.¹⁴⁹ Tanımdan da anlaşılacağı üzere kamu hukuku ilişkisinde mutlaka devlet unsuru vardır. Bu nedenle devlet unsurunun doğrudan yahut dolaylı olarak (devlet müdahalesi) bulunmadığı bir hukukî ilişki kamu hukuku ilişkisi dolayısıyla kamu düzeniyle ilgisi yoktur.

Sosyal düşüncelerin prensiplere dökülmesiyle dağınıklıklar giderilir ve her alanda devletin hâkimiyet gerçekleştiği gibi devlete tâbiyyet de somutlaşmaktadır. Yani devlet, toplumun düşünen, karar veren, uygulayan yüksek bir organıdır ve bunu kanunlarla, normlarla yapar. Bunu gerçekleştiren ise her kademede bulunan devlet iradesinin iktidarıdır.¹⁵⁰ Bu anlamda toplumun realize olmasını sağlayan, devlete gücünü veren, toplumun kuvveden fiile geçmek istediği anlayış kamu düzeni anlayışıdır. Devlet, toplum adına bunu realize ederek kolluk kuvvetleri marifetiyle (polis, asker gibi) toplumun bu yöndeki ihtiyacı karşılamaktadır. Toplumun, devletin uygulamalarını teyit ettiği kanun ruhu kamu düzenidir (psikolojik ve sosyolojik norm karakteri). Çünkü devlet, hukukî, iktisadî, terbiyevî, fikrî, bilimsel, aklıktan, güvenlik ihtiyacı, sığınma gibi psikolojik gerekse sosyal tüm fertlerinin ihtiyaçlarına karşı tavır almak ve irade taşımak zorundadır. Nedeni ise devletin müeyyide gücü, ortaklaşa yaşayışın adı olan toplumdan gelir ve devlet bunu kullanır.¹⁵¹

1.2.1. Kamu Düzeni Nedir?

Kraliyetle yönetilen ülke ile demokrasiyle yönetilen ülkede bulunan kamu düzeni kavramı farklılık gösterecektir. Yani kamu düzeni kavramı iç barışı temsil etmektedir ve iç barışın hukukî ifadesiyle maddi yönünü ortaya koymaktadır. Kamu düzenin bozulmasından anlaşılması gereken, iç barışın bozulması ve devletin bekasının tehlikeye düşmesi kastedilmektedir. Bu anlamda siyasi iktidar kamu düzenini temsil eder. Dolayısıyla siyasi iktidarın zayıflaması kamu düzeninin bozulmasına neden olacaktır. Bu nedenle T.C.K. 312. maddesinde “*Cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya*

¹⁴⁹ Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 73.

¹⁵⁰ Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, s. 221.

¹⁵¹ Ali Fuat Başgil, “Devlet Nedir?”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* (1948), 2011, C. 12, S. 4, s. 988, 989.

*tamamen engellemeye teşebbüs eden kimseye ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilir.*¹⁵² denilerek hükümet ve kamu düzeni kavramı eş anlamlı kullanılmıştır.¹⁵³

İslam hukuk bilimi anlayışında kamu düzeni kavramı günümüz kamu düzeni kavramıyla hemen hemen aynıdır. İslam hukukuna göre kamu düzeninin sağlanması devletin bir vazifesidir. Kamu düzeninin sağlanması, cezaların verilmesi, vergi toplanması vb. konularda devlet yetkilidir. İslam hukuku kamu düzeni anlayışında çoğunlukla itaat anlayışı etrafında şekillenmiştir. Kur’ân-ı Kerim’de; “*Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden olan ulu’l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah’a ve ahiret gününe gerçekten inaniyorsanız, onu Allah ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir*”¹⁵⁴ buyrulurken temelde itaat edilmesi gerekenlerin Allah, Peygamber Efendimiz ve hak ve adaleti emreden yetkili yöneticiler (ulu’l-emr) olduğu vurgulanmıştır.¹⁵⁵ Bunun dışında Kur’ân-ı Kerim’de; “*Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle.*”¹⁵⁶ diyerek sadece yöneticiler değil, yaptıkları veya söyledikleri meşru olmak şartıyla hoşumuza gitsin gitmesin, rıza ve memnuniyet şartıyla anne ve babaya da kesinlikle itaat edilmesini emredilmiştir.¹⁵⁷

Ayetlerde geçen ve bizim kastettiğimiz itaat yönetici kişinin İslam’ın dolayısıyla İslam hukukunun kuralları çerçevesinde vermiş olduğu emirlerin yerine getirilmesidir. Bazı mezheplerin kastettiği gibi iradenin itaati değildir. Bu ayetlerde yöneticiler ibaresiyle anne baba dışında ulema, fukaha ve diğer daha küçük rütbeli yöneticiler de kastedilmiştir. Ayrıca İslâm’a ait emirlere itaat şarttır. Onları kabul etmemek veya inkar etmek dinden çıkmaya sebep olabilmektedir. Ancak dünyevi bir meselede fikir beyan

¹⁵² Komisyon, *Polis Mevzuatı ve Temel Ceza Kanunları*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2020, s.191.

¹⁵³ Fazıl Hüsnü Erdem, “TCK’nın 312. Maddesinin Koruduğu Hukuksal Değerin Kısa Bir Analizi Türk Devlet Düzeni ve Demokratik Kamu Düzeni”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2003, C. 52, S. 1, s.38,39.

¹⁵⁴ Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, *Kur’ân-ı Kerim Meali*, DİB Yayınları, Ankara, 2011, s. 97, 98, dipnot 22; Allah ve Resûlüne arz etmekten maksat, meselelerin Kur’an ve Sünnete göre çözüme kavuşturulmasıdır; en-Nisa, 4/59.

¹⁵⁵ en-Neseffî, *Tefsîru’n-Nesfi/Medârikü’t-Tenzîl ve Haqâ’ıku’t-Te’vîl*, C. 1, s. 367, 368.

¹⁵⁶ el-İsra, 17/23.

¹⁵⁷ en-Neseffî, *Tefsîru’n-Nesfi/Medârikü’t-Tenzîl ve Haqâ’ıku’t-Te’vîl*, C. 2, s. 251, 252; Turşak, “Kur’an’da İtaat Kavramı ve Ülü’l-Emre İtaatın Mahiyeti”, s. 336, 337.

ederek yönetici kişinin yanlış yaptığını söylemek caizdir, gerektiğinde vaciptir. İslam dini kamu düzeninin sağlanmasını itaat dışında ölçülü olmak ve sabra bağlamıştır. Herkesin ölçülü davranması aşırılıklara kaçmadan toplum içerisinde yaşamasını ve bir olumsuzluk olduğunda acele edilmemesini, durumun anlaşılınca kadar sabırla beklenmesini emretmiştir.¹⁵⁸

1.2.2. Kamu Hukukunun İstihbarat İle İlgili Mevzuatı

Devletin ayakta durması, devamı, vatandaşının emniyeti sağlamada devlet istihbaratının istihsalı yani elde edilmesi ve kullanılması son derece önem arz etmektedir. Ülkemizde istihbârat görevi Cumhurbaşkanına bağlı olarak Milli İstihbarat Teşkilatı, Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı İstihbarat Başkanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı İstihbarat Başkanlığı ve Genelkurmay İstihbarat Daire Başkanlığı tarafından yerine getirilmektedir. Ülkemizdeki en yüksek istihbarat kurumu MİT'tir. Ülkemiz geçirmiş olduğu badireleri ve ülkemiz için halihazırda bulunan tehdit unsurlarını hesaba katarsak, istihbarat faaliyetlerinin tek bir kurum tarafından yürütülmesinin ya da bir kurumun diğer istihbarat kurumlarından ayrıcalıklara sahip olması gerektiği görülmektedir. MİT'in görevleri, Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine, Anayasal düzenine ve milli gücünü meydana getiren bütün unsurlarına karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel tehditleri bertaraf etmektir. Özellikle de bu faaliyetin yani güvenlik istihbaratını Devlet çapında oluşturmak ve Devletin İstihbarat Hizmetleri ile MİT Kanun'unda belirtilen devletin organlarına ulaştırmakla görevlidir. Bunun yanında Milli İstihbarat Teşkilatı, Devlet'in milli güvenlik siyasetiyle ilgili planların hazırlanması ve yürütülmesinde en önemli görevi yürütmektedir.¹⁵⁹

26.04.2014 tarihinde yürürlüğe giren 6532 sayılı Kanun ile birlikte 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'na önemli yenilikler getirilmiştir. Söz konusu düzenlemeyle yaklaşık 30 yıl önce çıkarılan 2937 sayılı Kanun'un büyük ölçüde günümüz şartlarına uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır.

¹⁵⁸ Turşak, Kur'an'da İtaat Kavramı ve Ülü'l-Emre İtaatın Mahiyeti, s. 335; en-Neseff, *Tefsîru'n-Nesfi/Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'îku't-Te'vîl*, C. 2, s. 251, 252; Konyalı Mehmet Vehbi, *Hulâsatu'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, C. 3-4, s. 955.

¹⁵⁹ Aysuhan Gürel, "Türk İstihbarat Birimlerinin 1880 Sonrası Gelişimi ve Derin Devlet Yapılanmaları", *Anadolu Economics*, 2022, C. 4, S. 2, s.69.

Değişen dünya ile birlikte, Türkiye’dekine benzer yasal düzenlemeler, demokratik ülkelerin istihbarat servislerinde de sıklıkla görülmektedir.

MİT’in temel görev ve sorumluluklarını ilgili Kanun çerçevesinden açıklamak gerekirse; Türkiye’ye içten ve dıştan yöneltilen tehditler karşısında 2937 sayılı Kanun’da belirtildiği üzere milli güvenlik istihbaratını devlet çapında oluşturmak, bu istihbaratı ilgili yasada sayılan makamlara ve gerekli kuruluşlara ulaştırmaktır. MİT’in bu önemli işlevini yerine getirmesi için kamu kurum ve kuruluşlarından gerekli bilgi ve belgelere erişim sağlaması ve etkin bir işbirliği yapması zorunludur. Bunun yanı sıra dönüşüm geçiren tehditlerle mücadelede, MİT’in teknik ve siber altyapısını geliştirmesi bir gereklilik halini almıştır. Dünyadaki kriz ve çatışma bölgelerinin bulunduğumuz coğrafyada yoğunlaşması Türkiye’nin dış tehditlere daha fazla maruz kalmasına yol açmaktadır. Yenilenen 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu’nda verilen yeni görev ve yetkiler incelendiğinde, kişisel hak ve özgürlükler noktasında uluslararası normların ve standartların gözetildiği görülmektedir. MİT’e verilen yeni yetkilerin birçok demokratik ülkenin mevzuatında da yer aldığı kamuoyu ve uzmanlarca da bilinmektedir.

Faaliyetin gizliliği ve mensuplarının güvenliği ile istihbaratın korunması açısından değerlendirmek gerekirse dünyanın hemen her bölgesinde istihbari faaliyetler gizli çalışma usul, prensip ve teknikleri ile yürütülmektedir. Bu gizliliğin sağlanmasında istihbari faaliyetlerde görevlendirilenlerin güvenlikleri önem taşımaktadır. Bu kapsamda 6532 sayılı Kanun ile yapılan düzenlemeyle istihbari faaliyetlerde görevlendirilen şahısların, kimliklerinin değiştirilmesi gibi deşifre olmalarını önleyici tedbirlerin alınabilmesine imkan sağlanmıştır. MİT’in önleyici istihbarat kapasitesinin yapılan kanunî düzenlemeler ile artırılması, toplumun huzur ve güvenliğine yönelebilecek tehditlerin büyümeden engellenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.¹⁶⁰

İstihbarata karşı koyma ve dış istihbarat konusunda Türkiye’nin, yabancı istihbarat servislerinin boyutları sürekli değişen casusluk faaliyetleri ile karşı karşıya olduğu yadsınamayacak bir gerçektir. MİT, günümüzde artık gelişmiş teknik, insan ve siber istihbarat kabiliyetlerine sahip olan casusluk faaliyetlerine karşı gerektiğinde kolluk yetkisini doğrudan kullanmak suretiyle İstihbarata Karşı Koyma kapsamında

¹⁶⁰ Merve Seren, “Türk İstihbaratının Değişen Dinamikleri: Son 10 Yılda Reform, Siyasal ve Operasyonel Açılım”, *TESAM Akademi Dergisi*, 2021, C. 8, S. 2, s. 385, 386.

mücadele etmektedir. Ayrıca Dış İstihbarat bağlamında milli güvenliğin sağlanabilmesi adına sınırlarımız dışında yaşanan gelişmeler hakkında istihbarat toplaması da kanun koyucu tarafından MİT'e verilmiş görevler arasında yer almaktadır. 6532 sayılı Kanun ile MİT'in Dış İstihbarat ve İstihbarata Karşı Koyma alanlarında daha etkin ve verimli hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Yapay zeka çağında teknik ve siber istihbarat, hızla gelişen teknolojiyle birlikte, milli güvenliğimize yönelik tehditlerin niteliği değişiklik göstermektedir. Böylece devletlerin teknolojiyle beraber niteliği değişen teknik ve siber tehditler karşısında edilgen konumdan çıkması ve daha donanımlı bir şekilde mücadele etmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda 2012 yılında Genelkurmay Elektronik Sistemler (GES) Komutanlığı'nın MİT bünyesine katılmasıyla önemli bir adım atılmış, 6532 sayılı Kanun ile getirilen yeni düzenlemeler ile tehdit niteliği taşıyan oluşumlar tarafından da yaygın bir şekilde kullanılan çeşitli teknik ve siber istihbarat unsurlarının MİT tarafından etkin bir şekilde kullanımı sağlanmıştır.¹⁶¹

Dış politikanın üretilmesi ve uygulanması konusunda Dışişleri Bakanlığı'nın ana aktör olmasının yanı sıra MİT'in de, sebep-sonuç ilişkisini ortaya koymak adına yapacağı analizler ile ülkeler arasında yaşanan büyük çaplı sorunların karşısında barışçıl diplomatik kanalların kapanmamasına yönelik yapacağı çalışmalar vasıtasıyla dış politika konusunda karar alıcı mekanizmaya katkıda bulunması kaçınılmazdır. Dış politikanın yürütülmesinde ve ülke menfaatlerini yakından ilgilendiren önemli kararların alınmasında, hayati öneme sahip hususlardan bir diğeri de hızlı ve doğru haber alma mekanizmasının oluşturulmasıdır. Yeni düzenlemelerle hukukî altyapısı güçlendirilen MİT'in artan teknik, siber ve insan istihbaratı kapasitesinin, dış politika yapımında karar alıcılara sağlayacağı desteğin artırılması hedeflenmektedir.

MİT halihazırda, ülkemizin hukuk sisteminde kamu idarelerinin tabi olduğu tüm denetim mekanizmalarına tabidir. 6532 sayılı düzenlemeyle birlikte, Cumhuriyet tarihinde ilk defa MİT'in millet iradesinin doğrudan temsil edildiği TBMM tarafından denetlenmesinin önü açılmıştır. TBMM bünyesinde kurulacak olan Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu ile demokratik ülkelerde mevcut olan önemli bir mekanizma ülkemize kazandırılmıştır. MİT Başkanı'nın oluşturacağı bir Komisyon tarafından

¹⁶¹ Seren, "Türk İstihbaratının Değişen Dinamikleri: Son 10 Yılda Reform, Siyasal ve Operasyonel Açılım", s. 387

Teşkilat uhdesindeki bilgi ve belgelerin kullanıma ve paylaşılma açılmasının ve bunların akademik çalışmalar ile her türlü yayın ve edebi eserde kullanılmasının da önü açılarak tarihe tanıklık edilmesi açısından önemli bir gelişmeye imza atılmıştır.

Yeni düzenlemelerle birlikte MİT'e her türlü kurum, kuruluş, örgüt, oluşumlar ve kişiler ile doğrudan ilişki kurma ve uygun koordinasyon yöntemlerini uygulama yetkisi verilmektedir. MİT'e sağlanan bu yetki ile milli güvenliğe yönelik iç ve dış tehditler karşısında, istihbarat elde etmede diğer yöntemlerin yetersiz kaldığı durumlarda bilgi toplama imkânlarının genişletilmesi hedeflenmiştir. Milli güvenliğin sağlanması hedefine ulaşılması için, MİT'in her türlü kurum ve kuruluş ile etkin koordinasyon kurması hayati önem taşımaktadır.¹⁶²

Teşkilatın, güvenlik konusunda sorumlu olduğu organlara gerek istihbarat istek ve ihtiyaçlarını karşılamak gerekse istihbarat faaliyetlerinin yönlendirilmesinde tekliflerde bulunmak en başta gelen faaliyet alanları olarak zikredilebilir. Görevleri arasında Genelkurmay Başkanlığınca Silahlı Kuvvetler için lüzum görülecek haber ve istihbaratı, yapılmış protokole göre, Genelkurmay Başkanlığına ulaştırmak da bulunmaktadır. Ayrıca MİT, Milli Güvenlik Kuruluna teklif sunmasının yanında bu kurul tarafından belirlenecek diğer görevleri yapmaktadır.

2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'na Ek:17/04/2014-6532/1 md ile eklenen fıkralar söz konusudur. h, i, ve j fıkralarına göre Dış güvenlik, terörle mücadele ve milli güvenliğe ilişkin konularda Cumhurbaşkanınca verilen görevleri yerine getirmek, dış istihbarat, milli savunma, terörle mücadele ve uluslararası suçlar ile siber güvenlik konularında her türlü teknik istihbarat ve insan istihbaratı usul, araç ve sistemlerini kullanmak suretiyle bilgi, belge, haber ve veri toplamak, kaydetmek, analiz etmek ve üretilen istihbaratı gerekli kuruluşlara ulaştırmak; istihbarat kapasitesini, niteliğini arttırmak amacıyla çağdaş istihbarat usul ve yöntemlerini araştırmak, teknolojik gelişmeleri takip etmek ve uygun görülenleri temin etmek MİT'in görevlerine eklendiği görülmektedir. Yine aynı yıl yapılan değişikliğe göre Milli İstihbarat Teşkilatına bu görevler dışında görev verilemeyeceği ilave edilmiştir. Teşkilat birimlerinin görevi ise Cumhurbaşkanınca onaylanacak bir

¹⁶² Erdal İter, *Milli İstihbarat Teşkilâtı Tarihçesi Milli Emniyet Hizmetleri Riyâseti (M.E.H./MAH) (1927/1965)*, Mit Basım Evi, Ankara, 2002, s. 52; <https://www.mit.gov.tr/2937.html>, Erişim: 24.01.2023, 12:22

yönetmelikle belirleneceği ifade edilmiştir (Değişik birinci cümle: 17/4/2014-6532/1 md). İlgili kanunda Bakanlıklar ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yükümlülükleri şunlardır;

- Kendi konu ve görevlerinin gerektirdiği istihbaratı oluşturmak
- MİT tarafından istenecek haber ve istihbaratı elde etmek
- İstihbarata karşı koymak
- Elde edilen milli güvenliğe ilişkin haber ve istihbaratı MİT'e ulaştırmak
- MİT mensuplarına hizmetlerinin yerine getirilmesi sırasında her türlü yardım ve kolaylığı göstermek
- MİT'le ilgili ve gerekli koordinasyonu sağlamanın yanında MİT'in sekreteryasını yürüttüğü ve istihbarat çalışmalarının yöneltilmesinde temel görüşleri oluşturmak ve uygulamayı belirlemek için oluşturulan Cumhurbaşkanının başkanlığında Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu (MİKK) üyelerine yardımcı olmak şeklinde özetlenebilir.¹⁶³

İstihbarat faaliyetlerinin olağanüstü hal, seferberlik veya savaş halinde çok önemli olduğu görülmektedir. Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanun'larına göre (2937 ve 6532) Teşkilatın Bakanlıklar, Türk Silahlı Kuvvetleri ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla münasebetleri, Milli Güvenlik Kurulunun görüşü alındıktan sonra Cumhurbaşkanınca onaylanan yönetmelikle düzenlenmektedir. Bu hallerde MİT için gerekli görülecek ilave personel, her türlü teknik araç ve gereçler, akaryakıt, silah, savaş gereci, donatım ve giyecek, bina ve tesisler gibi ihtiyaçlar Milli Savunma, İçişleri ve ilgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşlarıyla MİT arasında önceden hazırlanacak planlarla belli edilmektedir. Seferberlik veya savaş halinin ilanında silah altına alınan MİT mensupları, MİT emrine tertip edilmektedir.¹⁶⁴ Devletin istihbarat hizmetlerini yerine getireceklerle ilgili kadro, personel ve malî hükümler ilgili kanunlarda belirtilmiş, Devlet'in gerek kendisinin gerekse kamu kurum ve kuruluşları

¹⁶³ Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu, Kanun Numarası: 2937 Kabul Tarihi:1/11/1983, Yayımlandığı Resmi Gazete: Tarih:3/11/1983 Sayı: 18210 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 22 Sayfa: 830; Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Kanun No: 6532 Kabul Tarihi: 17/04/2014, Resmi Gazete 26 Nisan 2014 Cumartesi Sayı: 28983; Türk Ceza Kanunu, İkinci Kitap Dördüncü Kitap Millete ve Devlete Karşı Suçlar ve Son Hükümler için bkz. Kanun Numarası: 5237 Kabul Tarihi: 26/9/2004 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 12/10/2004 Sayı: 25611 Yayımlandığı Düstur Tertip: 5 Cilt: 43.

¹⁶⁴ Yine İstihbarat Hizmetlerine dair ilgili değişiklikler 15/8/2017 tarihli ve 694 sayılı KHK'nın 65 inci ve 2/7/2018 tarihli ve 703 sayılı KHK'nın 152 nci maddeleriyle yapılmış ve kanunlaşmıştır.

ile vatandaşının emniyetiyle ilgili görev alanları da böylelikle belirlenmiş olmaktadır. İstihbaratın başıboş olmadığı ve ilgililerin görevleriyle ilgili Devlet'in istihbarat hizmeti kanununun çeşitli hükümlerin yer aldığı üçüncü kısımda soruşturma izni ve yargılama hükümleri yer almaktadır.

Madde 26 – (Değişik:17/2/2012-6278/1 md.) yazılana göre MİT mensuplarının veya belirli bir görevi ifa etmek üzere kamu görevlileri arasından Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilenlerin; görevlerini yerine getirirken, görevin niteliğinden doğan veya görevin ifası sırasında işledikleri iddia olunan suçlardan dolayı ya da 5271 sayılı Kanunun (Ceza Muhakeme Kanunu) 250 nci maddesinin birinci fıkrasına göre kurulan ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçları işledikleri iddiasıyla haklarında soruşturma yapılması Cumhurbaşkanının iznine bağlanmıştır.¹⁶⁵

MİT mensuplarınca işlendiği düşünülen ihbar veya şikayetlerle ilgili Ek fıkra:17/4/2014-6532/6 md. düzenleme ve değişiklikler getirilmiştir. İsimsiz, imzasız, adressiz yahut takma adla yapıldığı anlaşılan, belli bir olayı veya nedeni içermeyen, delilleri ve dayanakları gösterilmeyen ihbar ve şikayetlerin Cumhuriyet savcıları tarafından işleme konulmayacağı ifade edilmiştir. Teşkilat Başkanı hakkında soruşturma yapılması daha önce de belirtildiği gibi Cumhurbaşkanının iznine bağlanmıştır.¹⁶⁶

1.2.3. Kamu Düzeninin Sağlanmasında Devletin ve İstihbaratın Rolü

Kamu düzeninin sağlanması ve halkın huzur içinde yaşaması bir devletin devamı için gereken en önemli unsurlardır. Bundan dolayı her devlette devletin kendi ihtiyaçlarından ve bu ihtiyaçlardan ortaya çıkan kanunlara dayanan bir güvenlik sistemi vardır. Kanunlar çerçevesinde çeşitli uygulamalar ve cezalar vardır. Her devlette kanuna dayanmayan uygulamalar devletin kendi kurumları tarafından dahi yapılsa yasaklanmıştır. Kamu düzenini sağlamak için devlet çeşitli güvenlik birimleri oluşturmuştur. İç güvenliğin sağlanması kolluk birimleri tarafından yerine getirilirken dış güvenlik ise ordu tarafından korunmaktadır. Her devletin ihtiyaçları ve tehdit unsurları farklı olduğu için iç ve dış güvenlik birimlerinin yapılanmaları farklı

¹⁶⁵ CMK 250 nci maddesine göre DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Bazı Suçlara İlişkin Muhakeme Seri muhakeme usulü Madde 250 – (Mülga: 2/7/2012-6352/105 md.) (Başlığı ile Birlikte Yeniden Düzenleme:17/10/2019-7188/23 md.).

¹⁶⁶ Soner Hamza Çetin, “MİT’in Gören ve Faaliyetine İlişkin Bilgi ve Belge Üzerinde Suç İşlenmesi ile MİT Mensuplarının Kimliklerinin İfşa Edilmesi ve Kimlikleri Üzerinden İşlenen Sahtecilik Suçu”, *İzmir Barosu Dergisi*, 2020, s. 105.

olabilmektedir. Kamu düzeninin tehlikeye girmesi devletin bekasının tehlikeye girmesi demektir. Devletin kamu düzenini sağlamak için gerektiğinde zor kullanması gerekmektedir. Zorun derecesi tehlikenin boyutuyla doğru orantılı olmalıdır. Tehlikenin boyutunda devlete en iyi açıklayabilecek olgu istihbarattır.¹⁶⁷

Çünkü istihbarat mevcut bilgidan yola çıkarak olası tehlikeler içinde bilgi toplayıp öngörülerde bulunmaya çalışır. Kamu düzenini sağlarken devletin sadece zor kullanması tek yetkisi ve vazifesi değildir. Zor kullandıktan sonra olayın faileri hakkında gereken işlemi yapmakta kamu düzeninin sağlanması açısından devletin vazifesidir. Faillerin ıslahı da kamu düzeni açısından önemlidir. Gerekli rehabilitasyon işlemlerinin yapılması da devletin görevleri arasındadır. İstihbarat açısından kamu düzenini sağlamak ise bölücü örgütlerin önüne geçmek, olası saldırıları önceden tespit ederek önlemek vs. bütün olaylar ve bu olayların faillerinin yakalanmasında kolluk birimleriyle koordineli biçimde çalışmak denilebilir. Kısa bir şekilde yazılıyormuş gibi dursa da bu tür eylemleri yapabilmek oldukça zahmetli bir iştir. Gizli olanı açığa çıkarmak, önlem almak, faileri tespit etmek ve en önemlisi bunları gizli bir şekilde yapabilmektir. Kısacası kamu düzenini sağlamak için devlet ve istihbarat koordineli bir biçimde, belirli kurallar çerçevesinde çalışmalıdır.¹⁶⁸

1.3. Özel Hukuk ve İstihbarat

Özel hukuk, çok geniş bir şekilde, kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerini, eşitlik ve irade serbestisi esasına göre düzenleyen hukukî kuralların bütünüdür. Özel hukukta altlık-üstlük, egemenlik ilişkisi söz konusu olmamaktadır. Özel hukuk kavramı bir toplum içinde eşit hak ve yetkilere sahip insanların kendi aralarında veya kamu kurumlarının tüzel kişi olarak kabul edilmesiyle tüzel kişilerle aralarındaki ilişkiyi düzenleyen hukuk alanıdır. Özel hukukun geçerli olduğu yerde herkes eşittir. Zengin-fakir, kadın-erkek, okumuş-cahil, yerli-yabancı, Müslüman-Hıristiyan gibi çeşitli farklılıkların olması kimsenin üstün olmasına neden olmamaktadır. Her devletin kendi hukuk sisteminde bu alanı düzenleyen farklı kanunları bulunmaktadır.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Erdem, “TCK’nın 312. Maddesinin Koruduğu Hukuksal Değerin Kısa Bir Analizi Türk Devlet Düzeni ve Demokratik Kamu Düzeni”, s. 44.

¹⁶⁸ Erdem, “TCK’nın 312. Maddesinin Koruduğu Hukuksal Değerin Kısa Bir Analizi Türk Devlet Düzeni ve Demokratik Kamu Düzeni”, s. 44, 45.

¹⁶⁹ Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 357, 358, 359.

Türkiye Cumhuriyetinde özel hukuku düzenleyen başlıca kanunlar Türk Medeni Kanunu, Borçlar Kanunu ve Türk Ticaret Kanunudur. Devlet özel hukuka düzenlenmesi ve uygulanması bakımından müdahalede bulunmaktadır. Özel Hukuk'ta herkes kendi iddiasını ispatlamak zorundadır ve kimse kendi kendine icra vs. yetkilere sahip değildir. Haklı olan kişiler dahi hakkını almak için mahkemeye başvurmak durumundadır. Özel hukuk'ta tarafların eşit olmasının sebebi her iki tarafın da kendi özel çıkarını korumak amacıyla hareket etmeleridir. Taraflardan her ikisinin de kendi çıkarını gerektiği gibi koruyacağı varsayılır. Özel hukukun en temel amacı kişilerin anayasa ile koruma altına alınan temel hak ve özgürlüklerinin bir kısıtlamaya maruz kalmadan kullanabilmeleridir.¹⁷⁰

Türkiye Cumhuriyeti devletinde en yüksek yasa normu anayasadır. Onun üzerinde herhangi bir yasa normu yoktur. Ondan sonra uluslararası sözleşmeler, kanunlar ve diğer yönetmelikler gelmektedir. Anayasamızla birlikte temel hak ve özgürlükler koruma altına alınmıştır. Bu durum anayasamızın 12. Maddesinde şu şekilde ifade edilir, “*Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.*”¹⁷¹

Ayrıca bahsedilen temel hak ve özgürlükler ancak kanunla sınırlandırılabilir ve bu durumda anayasamızın 13. Maddesinde şu şekilde ifade edilir, “*Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.*”¹⁷²

Yani hiçbir güç kanuna dayanmadan insan haklarına dayanan temel özgürlükleri kısıtlayamaz, özel hayatına müdahalede bulunamaz. Anayasamızda bulunan bu iki kanun özel hukukta yapılacak işlemlerde herkesin eşit olması ve dayanağını ispat etmek zorunda olmasının temel dayanağını oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyetinde anayasa

¹⁷⁰ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (MEGEP), *Adalet Kamu ve Özel Hukuk İşlemleri*, Ankara, 2018, ss.2-5, http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller/Kamu%20ve%20C3%96zel%20Hukuk%20C4%B0%C5%9Flemleri.pdf, erişim 26.09.2022.

¹⁷¹ Yunus Emre Yılmazoğlu ve İsmail Emrah Perdecioğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2019, s. 60.

¹⁷² Yılmazoğlu ve Perdecioğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)*, s.61.

dışında temel hak ve özgürlükler üzerinde etkili olan ve neredeyse iç hukukun bir parçası haline gelen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesidir. Türkiye 1954 yılında imzalamış 1982 anayasasında da yaşam hakkı, adil yargılanma hakkı, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı gibi temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesinde ve kısmen bu özgürlüklerin kısıtlanmasında anayasamızın temel aldığı metinlerden birisidir.¹⁷³

Türkiye Cumhuriyeti anayasası devlet bekasını etkileyecek bir durumun olmasında veya bir suçun aydınlatılması için temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanabileceğini 13. Maddesinde ifade etmiştir. Yani yasal şartların gerçekleştiği durumlarda bu haklar ihlal edilebilir. Kimse temel haklarını başkalarına üstünlük kurmak veya devlete başkaldırmak için kullanamaz. Bu yönüyle istihbarat faaliyetleri içinde yasal dayanağın önü açılmış olmaktadır. Bölücü örgütlere üye olan ve devlet aleyhine çalışan kişilerin, kurumların, derneklerin iş ve işlemlerinin tespiti için istihbarat faaliyetlerinde bulunulabilir.

Teknik takip, dinleme yapmak, fiziki müdahalede bulunmak anayasada belirtilen şekliyle yapıldığında özel hukuku ihlal etmemektedir. Gerektiği durumlarda sadece suç işlendikten sonra değil suç işlenmeden önleme amaçlı istihbarat toplanabilir. Özellikle CMK 140.¹⁷⁴ maddede geçen suçlar için istihbarat toplamak ve istihbarat toplanılırken görevli birimler tarafından teknik cihazlar kullanmak serbesttir. Bu durum CMK'nın 135, 136, 137 ve 138. Maddelerinde nasıl yapılacağı düzenlenmiştir. CMK 135. Madde de “Bir suç dolayısıyla yapılan soruşturma ve kovuşturmada, suç işlendiğine ilişkin somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı ve başka suretle delil elde edilmesi imkânının bulunmaması durumunda, hakim veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısının kararıyla şüpheli veya sanığın telekomünikasyon yoluyla iletişimi dinlenebilir, kayda alınabilir ve sinyal bilgileri değerlendirilebilir...”¹⁷⁵ diyerek gerektiği durumlarda istihbarat toplanmanın bir sakınca oluşturmadığını beyan etmiştir. Anayasa da ve CMK’da yer bulan bu temel ilkeler özel

¹⁷³ Zülküf Bayındır, “Özel Hayatın Korunması Çerçevesinde İstihbarat Faaliyetleri”, *Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2016, s. 27, 28; Mesut Pınarbaşı, “Türk Hukukunda Önleyici Maksatlı İletişimin Denetlenmesi Tedbirinin Değerlendirilmesi”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2014, C. 3, S. 2, s. 43, 44.

¹⁷⁴ İnsan Kaçakçılığı, Uyuşturucu Ticareti, Kasten Adam Öldürme, Fuhuş, Parada sahtecilik vs. Gerisi için CMK Madde 140’a bakınız.

¹⁷⁵ Komisyon, *Polis Mevzuatı ve Temel Ceza Kanunları*, s. 266.

hukuku bağlamaktadır. En başında söylediğimiz gibi devletin aleyhindeki faaliyetlerin önlenmesi için devlet gereken tedbirleri almakla yetkilidir. Kanunlar çerçevesinde yapmış olduğu işlemler özel hukuk alanını ihlal etmiş olmamaktadır.¹⁷⁶

Devletin önleme amaçlı dinleme veya araştırma yapması çeşitli kurumlarda çalışacak insanların daha önceden araştırılmasında önünü açmaktadır. Kamu görevlilerinin mesleğe alınmalarında üç temel ilke hakimdir. Bunlar “serbestlik ilkesi”, “eşitlik ilkesi” ve “görevin gerektirdiği niteliklerden başka niteliklerin aranmaması” ilkeleridir. Bu ilkeler Anayasanın 70’inci maddesiyle teminat altındadır. Devlet özellikle güvenlik birimleri için seçeceği kişilerin daha önceden araştırmasını yapabilir. Bazı kurumlar ise adli sicil kaydı gibi şahsa özel evrakları kişiden talep edebilir. Bu durum özel hukuka ve temel özgürlüklere aykırı değildir. Bir kişi bir yere girmek, başvurmak veya herhangi bir işlem yapmak istiyorsa o yerin kişiye karşı koymuş olduğu ve anayasayı ihlal etmeyen kurallarına uymak zorundadır. Bu durum anayasanın çizmiş olduğu sınırların dışına çıkamaz. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 48’inci maddesinde memurluğa giriş için genel ve özel şartlar düzenlenmiştir. Genel şartlar kısaca vatandaşlık, yaş, öğrenim, mahkumiyet olmaması, askerlik ve sağlık şartlarıdır. Genel şartlara 3.10.2016 tarihli 676 sayılı Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamesi’nin 74’üncü maddesi ile “güvenlik soruşturması ve/veya arşiv araştırması yapılmış olmak” şartı eklenmiştir. Özel şartlar ise her kurumun kendi belirlemiş olduğu şartlardır. Özel şartlar görevin gerektirdiği şartlar, mezuniyet durumu, tecrübe vb. konularını kapsamaktadır. Güvenlik soruşturması veya arşiv araştırması, kişinin kamu hizmetine alınmasında güvenlik yönünden sakınca olup olmadığı daha önceden bir suçunun olup olmadığı veya yıkıcı, bölücü faaliyetlerde bulunup bulunmadığına ilişkin yapılan araştırmalardır. Bu soruşturma ve araştırmalar neticesinde devlet kamu görevlisi olarak kabul edeceği kişinin güvenli olup olmadığına karar vermektedir.¹⁷⁷

Esasen devlet güvenliği için önleme amaçlı istihbarat faaliyetleri güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması için yasal dayanak oluştursa da hala bu uygulama üzerinde tartışmalar barındırmaktadır. Güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Yönetmeliğine göre yapılmaktadır. Bu tür

¹⁷⁶ Cumhur Şahin, “Telekomünikasyon Yoluyla İletişimin Denetlenmesi Yargıtay kararları Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2007, C. 9, S. 1-2, s. 1098, 1099.

¹⁷⁷ Durmuş Kılınç, “Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2019, C. 77, S. 1, s.7-8.

detaylı bir araştırmanın anayasal bir dayanağının bulunmaması, elde edilen bilgilerin ne amaçla ne kadar süre ile kullanılacağına net olarak belli olmaması peşinden bazı sorunları getirmiştir. Sorunların temeli özel hayatın ihlali ve haksız değerlendirmeler üzerine yoğunlaşmaktadır. Anayasa Mahkemesi, temel hakları sınırlayan kanunların keyfiliğe izin vermeyecek şekilde olmasını, olası kötüye kullanmaların önüne geçilecek bir mevzuatın olmasının hukuk devleti ilkesinin bir gereği olduğunu belirtmiştir. Bu yönden anayasa mahkemesine bireysel başvuru ile davalar açılmaktadır. Bu davaların niteliği ise bizim çalışmamızın konusu değildir.¹⁷⁸

1.4. Allah Hakkı-Kul Hakkı Ayırımının İslam Hukuku Sistematiği ile İlgisi ve İstihbarat Olgusu Bağlantısı (Kamu ve Özel Hukuk Ayırımına Katkısı)

Konu insan davranışları merkezinde ele alınacaksa istihbarat konusunda öncelikle bakılacak hukuk mevzusu haklar olmalıdır. Hukukun konusu olan haklar ve bu hakları doğuran hükümlerle ilgili İslam hukukunda en yaygın ayırım hakların “Allah hakkı” ve “kul hakkı” şeklindeki ayırımdır. Kul hakkı, kullara ait dünyevi menfaat ve faydalarla ilgili hükümlerin doğurduğu haklardır. Mesela; ‘başkasının malının haram olması’ hükmü mülkiyet hakkını doğurmaktadır. Allah hakkı ise belirli bir kulun ve şahsın inhisarında olmadan tüm insanların umumi faydasıyla ilgili hükümlerin doğurduğu haklardır. Zinanın haramlığı hükmü böyledir. Bu yasaklığın Allah hakkı olarak ifade edilmesi, zinanın haram kılınmasının şahısların ötesinde tüm toplumu ilgilendiren yönünün olması ve bu yönün fıkıh tarafından esas alınmasıdır. Buna göre zinanın haram kılınması neseplerin karışmaması, nesillerin kaybolup gitmemesi gibi kamu menfaatini temine yönelik bir hükümdür.¹⁷⁹ Ayrıca bir de her iki hak türünü birlikte içeren karma haklar vardır. Ortaya şöyle dörtlü bir hükümler/haklar tablosu çıkar:

1. Hâlis kul hakları (başkasının malının haramlığı hükmünün doğurduğu mülkiyet hakkı gibi),

¹⁷⁸ Mehmet Kahraman ve Muhammed Şahin, “Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Güvenlik Soruşturması ve Özel Hayata Saygı Hakkı”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2020, C. 15, S. 2, s.417, 418.

¹⁷⁹ Muharrem Midilli, “Allah Hakkı ve Kul Hakkı Arasında Hanefî Ceza Hukukunun Kamusalılığı”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, C. 4, S. 1, s. 71, 72.

2. Halis Allah hakları (Zina, hırsızlık vb. yasaklar ve bunlara verilen cezaların doğurduğu nesebin karışmaması sonucu gibi),
3. İki türün birleşmekle birlikte Allah hakkının ağır bastığı haklar (namusa iftira cezası),
4. İkisinin birleştiği ve kul hakkının ağır bastığı haklar (Kıyas cezası).

Kısaca yukarıdaki tanımladığımız bu iki hak türü İslam hukukuna şekil veren ve sistematüğini içerden yöneten bir özelliğe sahiptir. Bu ayırım İslam hukukunu iki ayrı alana, kul hakları alanı ve Allah hakları (kamu hakları) alanına bölmektedir. İslam hukukçuları Allah hakkı alanının temelde ibâdât ve ukûbâtta meydana geldiğini kabul eder. Kul hakkı alanı ise daha çok muâmelat alanını içerir. Bazı İslam hukukçuları kul hakkı ve muâmelât terimlerinin neredeyse eş anlamlı olduğunu belirtir. Allah hakkı kul hakkı ayırımını bazı yazarlar özel hukuk ve kamu hukuku ayırımına benzer kabul etmektedir. Böyle bir benzerlikten bahsetmek bazı açılardan ve bir dereceye kadar mümkündür. Zira kul hakkı alanında gerçekten özel hukukla ilgili genel esaslar hakim iken, Allah hakkı denilen alanda kamu menfaati ve kamu hukuku özellikleri baskındır.

Ancak İslam hukukunun kavramlarıyla başka bir hukuk sisteminin terimleri arasında birebir eşitlik olduğunu söylemek doğru olmaz. Benzerliklerden ve paralelliklerden bahsetmek daha tutarlı bir yoldur. İslam hukuk sistemi, günümüz hukuk sistemlerinde benimsenen özel hukuk-kamu hukuku ayırımından daha detaylıdır. Özel hukuk-kamu hukuku ayırımı devlet eksenli bir bakış açısına sahipken ibadat ve muamelat gibi farklı başlıklar açan İslam hukuku birey merkezli bir bakış açısına sahiptir. Kamu hukuku ve özel hukuku birbirinden ayırmak için bazı kriterler olsa da tam anlamıyla ayırımı sağlayamamaktadır. Gelişen teknoloji ve değişen sosyal hayatta kamu hukuku ve özel hukuk daha da karmaşık bir hale gelmiştir. Kamu hukuku ile özel hukuk arasındaki sınırlar, her yerde ve her zaman aynı olmamaktadır. Yirmi yıl önce kamu hukukunu ilgilendiren bir konu bugün özel hukuk kavramına girebilmektedir. Bu yönden İslam hukukunun kendinden sonraki dönemler için doğrudan bazı ilkeler bırakmamış olması ve her dönemde Kitap, sünnet gibi temel kaynaklara bakarak yeni

hükümler getirmesi onu diğer hukuk sistemlerinden ayırmaktadır. İslam hukukundaki istihbarat ve özel hayat anlayışı da bu durumdan etkilenmiştir.¹⁸⁰

İnsan sosyal bir varlık olarak daima başkalarıyla iletişim içindedir. Bu iletişim ve ilişkiler sonucu, insanlar başkaları tarafından görülmekte, izlenmekte, karşılıklı görüş ve düşünceler açıklamakta, olaylar başkaları tarafından duyulmaktadır. Bunun sonucu olarak, kişilerin yaşam olayları hakkında başkaları bilgi edinebilmektedir. Bu bilgilerin kapsamı, kişinin başkalarıyla olan ilişkisinin derecesine bağlıdır. Kişi, yaşamındaki birçok olayları ne zaman, kiminle, hangi ölçü içinde paylaşacağına bizzat karar verir. Bundan dolayı İslam hukukunda da özel hayata keyfi şekilde bir müdahalede bulunulamaz. Zaten Kur’ân-ı Kerîm’de daha öncede örneğini verdiğimiz gibi tecessüs yani izinsiz, kanuna dayanmayan bir dinleme, araştırma yapılamaz. İstihbarat için bilgi toplamak İslam hukukunun çizdiği sınırları aşamaz. Gıybet yapmak ve insanın özel hayatını duyulmuş ise bunun daha da yayılması yasaklanmıştır (fitne teorisi). Ayrıca kişinin kendi ayıp hallerini anlatması da yasaklanmıştır. Esasen İslam hukuku bu tür temel kaideler etrafında şekillenen birey ve toplum anlayışına sahiptir. Günümüz teknolojisiyle yapılacak bir istihbarat çalışmasında dayanacağı esas bunlardır. Yani teknik cihazlar ile hukuksuz dinleme yapmak, sinyal bilgisine ulaşmak, bu bilgiler ile şantaj yapmak asla caiz olmayacaktır.¹⁸¹

2. İSLAM HUKUKUNDA İSTİHBARAT İLKELERİ

İstihbarat hizmetlerinin İslam hukukundaki ilkelerine girmeden önce modern istihbarat anlayışında bulunan prensip ve ilkelerini vermek konunun anlaşılması bakımından daha doğru olacaktır. İstihbaratın temel ilkeleri kısaca sürat, doğruluk, kesinlik, maksada uygun olmak, esnek olması yani sonuçlara göre değişken olabilmesi, hayal gücü gerektirmesi, objektiflik, tek bir bilgi ile yetinmemek, yenilikçilik, ekibe uyumluluk ve en önemlisi istihbaratın milli bir felsefeye dayanmasıdır.¹⁸²

Devletin istihbarat hizmetleri ile ilgili hukukun anlaşılması ve mukayese edilmesinde istihbaratın milli bir felsefeye dayanması önemlidir. İstihbarat bireysel bir

¹⁸⁰ Recep Özdemir, “Özel Hukuk-Kamu Hukuku ve Şahsî Hak-Aynî Hak Ayırımına Göre İslam Hukuku’nun Sistematiğinin Değerlendirilmesi”, *International Journal of Social Science*, 2016, S. 44, s. 387, 388.

¹⁸¹ Özdemir, “Özel Hukuk-Kamu Hukuku ve Şahsî Hak-Aynî Hak Ayırımına Göre İslam Hukuku’nun Sistematiğinin Değerlendirilmesi”, S. 44, s. 388, 389.

¹⁸² Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, s. 35-39.

çalışma değildir. İstihbarat devletin ve milletin oluşturduğu ideolojiden etkilenir ve milli menfaatlerin gerçekleştirilmesi istihbarat çalışmalarının temelini oluşturur. Devletin istihbarat hizmetlerinde kamu düzenini sağlamayı esas aldığı için istihbarat bir kamu hizmetidir. Bu yönüyle istihbarat sosyal bir çalışmadır ve devletin kamu gücü bağlamında tek taraflı karar verebilme iradesinin kapsamına girmektedir. Devlet kendi milli menfaatine veya vatandaşlarının menfaatine tehdit oluşturacak herhangi bir oluşum karşısında istihbarat faaliyetinde bulunmak için izin almak zorunda değildir. Devletin kendi mevzuatında belirtmiş olduğu şartlar gerçekleştiğinde harekete geçip mevzuatın gerektirdiği düzenlemeleri yapabilmektedir. Bu durum devlet içerisinde yaşayan din, dil, ırk farkı olmadan bütün vatandaşları kapsamaktadır. İslam hukukunda devlet kamu düzeninin sağlanmasında yetkili organdır ve devletin istihbarat hizmetleri pozitif hukukta olduğu gibi tek taraflı irade beyanı kapsamındadır. Kamu ve özel hukuk işlemleri devletin irade beyanı sonucunda ortaya çıkan işlemlerdir. Devletin istihbarat hizmetleri, devletin yasama, yürütme ve yargı organlarıyla birlikte iradesini toplum adına kullanmasıdır.¹⁸³ Ancak burada Devlet'in istihbarat hizmetleri ilkesiz ve kuralsız olamaz ve özellikle de istihbarat görevini yürütenlerin dikkate alması gereken İslam hukuk bilminde yer alan genel kural, kaide ve prensipler söz konusudur. Bu küllî kaide ve prensipler Devlet'in istihbarat hizmetlerinde dikkate alması gerektiği kadar istihbarat görevlileri de bağlamaktadır.

2.1. Allah'ın Zâhir ve Bâtını Bilmesinin İstihbarattaki Yeri

İstihbarat çarkı ve alanlarında bilinmesi gereken ilk ilke; Allah'ın kâinatın tek yaratıcısı ve yegâne hâkimi olduğudur. Allah'ın hâkimiyeti, hem evreni var edip onun doğal kanunlarını îcâd ve ihdâs etme (sünnetullah) hem de O'nun tek ve üstün değer (hukm) koyucu olması demektir. Buna göre daha önce bahsedilen devletin istihbarat felsefesinde Allah, doğal kanunların yaratıcısı olduğu gibi (halk) değer yargılarının da belirleyicisidir (emr). Kısaca kelamî anlamda ontolojik, eskatolojik ve normatif her yönden mutlak hâkimiyet Allah'a mahsustur.¹⁸⁴

Zâhir kelimesi lügatte açık olan, görünür, berrak, âşikar olan anlamlarına gelmektedir. Bâtın kelimesi ise zâhir kelimesinin tam zıttı olarak kapalı olan, gizli

¹⁸³ Gözler, *Hukuka Giriş*, s. 48, 49.

¹⁸⁴ Türcan, *Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri*, s. 26.

anlamlarına gelmektedir. Lakin karın, bel çevresi anlamındaki batın kelimesi ile karıştırılmamalıdır. Daha sonraları bâtin ilmi adında bilinmeyenlerin ifade edildiği bir ilim ortaya çıkmıştır. Hadid Sûresi'nin 3. ayetinde “*O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın'dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir.*”¹⁸⁵ buyrulmuştur. Yani tüm mahlûkât sonradan yaratıldığı için Allah her şeyden öncedir ve ezelîdir, Allah'tan önce hiç bir şey yoktur. Her varlığın sonu vardır ancak Allah sondan münezzehtir ve ebedîdir. İnsan aklı bu sonsuzluğu idrak etmekte zorlanır. O'nun vücudu/varlığı bütün geçmiş vakitlerde ve gelecekte de Bâkîdir, yine geçmiş ve gelecekte Zâhir'dir, açığı da gizliyi de bilen Bâtın'dır.¹⁸⁶ Ancak insan, doğuşundan itibaren Allah'a yönelmeye meyillidir. İnsan var olması dışında yani vucûb'u dışında aklıyla iyi ve kötüyü ayırt edebilir yani eda ehliyetine sahiptir. Akıl, Allah'ın insanın yaratılışından insana bahşettiği katıksız saf akıl, birde daha sonraları okuyarak, görerek ve çalışarak gelişen kazanılmış akıldır. Bundan dolayı insan bir hayvan gibi sadece gerçekliğe değil gerçek dışında da var olan şeyleri anlayabilir ve ona göre hareket edebilir.¹⁸⁷

İslam'a göre Allah insanların içyüzüne ve dış görünüşüne yani bâtin ve zâhirine göre hüküm vermede tek yetkili varlıktır. Buna göre insanlar ise sadece dış görünüşe yani zâhir olana göre hüküm verebilirler. Yani bir insan müctehid veya müftü bile olsa hüküm verirken zâhire göre hüküm vermek zorundadır. Burdan yola çıkarak İslam hukuku işaret yoluyla veya kitap, sünnet ve dış görünüşe aykırı olarak zâhirde olandan farklı bir durumun olması ihtimalinden dolayı, yani zanla hareket etmenin doğru olmadığını vurgulayarak insanların lehine veya aleyhine hüküm verilemeyeceği sonucuna ulaşmıştır.

Burada söz konusu olan zandan kasıt ise: “şu böyle olur, böyle olursa kaos olur.” gibi vehim ve tevehhümlerdir. Görünüşte hukuka uygun olan bir şey zanna dayanarak iptal edilmez. Ahiret, kıyamet vb. sadece Allah'ın hüküm vermeye yetkili olduğu konularda da hiçbir hüküm verilemez. Allah'ın istediği ve öğrettiğinin dışında insanlar başka bir şey bilemezler. Allah, insanlara kendisinin öğrettiği dışındakilere

¹⁸⁵ Hadid 57/3; Altuntaş-Şahin, *Kur'ân-ı Kerim Meali*, s. 57, dipnot 1: Allah'ın ilk ve son olması, varlığının bir başlangıcı ve sonu olmaması demektir. Allah'ın Zahir ve Bâtın olması ise O'nun varlığının, varlığına delalet eden delillerle açık olması, bununla birlikte gözle görülememesi ve akılların, mahiyetini kavrayamaması demektir.

¹⁸⁶ en-Nesefî, *Tefsîru'n-Nesfî/Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'îku't-Te'vîl*, C. 3, s. 433.

¹⁸⁷ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb Basrî el-Mâverdi, (450/1058), *Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn*, thk. Yasin Muhammed, y.y., Beyrut, 1995, s. 29; Mustafâ b. Ahmed b. Muhammed ez-Zerkâ, (1907-1999), *el-Fıkhü'l-İslâmî fi Sevbihî'l-Cedid*, y.y., Dimaşk, 1967, C. 1, ss. 366-368.

yönelmemeleri gerektiğini emrettiği gibi insana bilgisi olmayan şeyin peşine düşmesini de yasaklamıştır. Allah kullarına, Hz. Peygamberine itaat etmeyi farz kılmıştır. İnsanların, bir insanın bilinmeyen bir durumu karşısında delalet veya zanla hüküm vermemeleri gerekir. Allah, insanlara dünyada hüküm yetkisi verdiği konularda, hakkında hüküm verilecek kişinin zâhirine uygun gelen en güzel hükmü aşmamaları gerektiğini öğretmiştir. Gizliliklere göre hüküm vermek ve cezalandırmak Allah’a aittir. Bundan dolayı İslam hukuku kişinin zâhirine göre hüküm vermektedir.¹⁸⁸

Dolaylı olarak istihbarat felsefesiyle ilgisi kurulabilecek ancak istihbaratta anlam olarak kastetmediğimiz İslam bilim tarihinde bâtının bilinip bilinmeyeceği tartışılmıştır. Örneğin mutasavvıflara göre bâtın olan şey keşf gibi yollarla bilinebilir. Sezgiye doğru giden ve duyuların verilerinden bağımsız bir yanı vardır. Ancak bu keşf bâtını grupların aşırılığa kaçan ifadelerle ortaya attıkları kendi inançları gibi bir keşf değildir. Aşırılığa varan bu bâtın ilmi ifadeleri İslam’ın zâhirdeki hükümlerine ve temel esaslarına ters düştüğü için başından itibaren reddedilmiştir. Çünkü sezgi yalnız başına bilginin kaynağı olarak alınırsa yanılga kaçınılmazdır. Bir çok mutasavvıf gibi Gazzâlî de “Zâhire ters düşen her bâtın batıldır!” demiştir. Bâtını düşünce ve mutasavvıf düşünce arasındaki bâtın bilgi farkı temelde şudur; bâtınilere göre ayetlerin hem zâhir hem de bâtın anlamı vardır. Bilgi olarak yüksek mertebeli insanlar sadece ayetin bâtın anlamından sorumludurlar. Zâhir anlamı sadece avam tabakasını ilgilendirir. Mutasavvıflara göre ise ayetlerin bâtın anlamı olsa da her insan iki anlamından da sorumludur. Bâtın olan anlamını anlamak zâhir olan anlamdaki hükmü ortadan kaldırmamaktadır.¹⁸⁹

Kuranda bâtın bilginin varlığına delalet eden ayetler vardır. Örneğin Nisa Sûresi’nin 78. ayetinde “.....*Bu topluma ne oluyor ki, neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar!*” burada kastedilen Kuran’ın zâhir anlamı değildir. Arap müşrikleri Arapçayı çok iyi biliyorlardı. Kuran’ın zâhir anlamını anlamıyor olmaları zordur. Bundan dolayı burada kastedilen Kuran’ın bâtın anlamıdır. Yani rızkı tutan da dağıtan da Allah Teâlâ’nın bizatihi kendisidir. O, Kâbid, Bâsıt’tır, böylece sadır olan her şeyde

¹⁸⁸ Sipahi, *İstihsan Teorisi*, s. 211, 212.

¹⁸⁹ İsmail Köz, “Sezginin Bilgideki Yeri ve Önemi”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 2005, C. 3, S. 1, s. 38, 39.

bir hikmet ve doğruluk vardır.¹⁹⁰ Yine Lokman Sûresi'nin 20. ayetinde; “*Göklerde, yerde ne varsa hepsini Allah'ın sizin hizmetinize verdiğini ve açıkça (zâhiren) yahut gizlice (bâtınen) üzerinizdeki nimetlerini tamamladığını görmediniz mi?*” denilerek iki şekilde olan nimetten bahsedilmiştir. Bu ayetteki bâtin kelimesi müfessirler tarafından bâtin ilimler olarak yorumlandığı gibi, zâhir olan şeyler karşısında insanın Allah'a yönelip iyi ahlaka sahip olması gerektiği yani bâtin olan şey iyi ahlakın kendisi olarakta yorumlanmıştır.¹⁹¹

Mutasavvıflara göre Allah bilinmeyen bâtin bilgisini zikir, riyâzet, mücâhede, tevekkül, takva vs. sonucunda kuluna ihsan edebilmektedir. Ancak bu bilginin her zaman geleceğinin de iddia etmemişlerdir. Yani Allah her takvalı insana bâtin bilgisi vermek zorunda değildir. İstihbarat ile ilişkisi de burada ortaya çıkar. İstihbarat bilgi toplamak ve toplanan bilgilerin değerlendirildiği bir süreçtir. İstihbarat için bağlayıcı olan kişinin beş duyu organıyla veya günümüzde bunları taklit eden cihazlarla toplamış olduğu bilgilerdir. Her ne kadar mutasavvıflar bâtin bilginin insanın kalbine doğduğunu iddia etseler de bir başka insan o gizli bilgiyi göremez. Bir insan takvalı görünse de takvalı olup olmadığının bâtin ilmine dayanarak verdiği bilginin doğru olup olmadığının karar vericisi istihbarat değildir.

İslâmî hükümler verilirken bâtin bilgiler kaynak olarak en son kullanılmaktadır. Hatta bazı müctehidlere göre bilgi değeri taşımamaktadır. Buradan yola çıkıldığında istihbarat için bâtin kökenli bilgilerin kıymeti olmayacaktır. Bu bilgilerden yola çıkarak herhangi bir değerlendirme yapılması sağlıklı değildir. Mü'minlerin, İslâmî kisveye bürünerek kendi amaçlarını gerçekleştirmek isteyen gruplara karşı bu konuda duyarlı olmaları gerekmektedir. İstihbarat gerçeklere ve görünen şeylere dayanan bir bilimdir. Allah elbette gizli olan her şeyi bilmektedir. Ancak, “*Allah her şeyi biliyor ve bâtin ilmi ile bildiriyor*” şeklinde bir düşünceye kapılıp gizli şekilde istihbarat faaliyetleri yapmak İslam'ın düşünce sistemine aykırıdır. Allah Müslümanlara teyakkuzda olmasını emretmiştir. Teyakkuzda olmanın en iyi yolu da istihbarat faaliyetleri ile düşmandan daha önce haber almak ile mümkün olmaktadır.¹⁹²

¹⁹⁰ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hâkâiki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, s. 248.

¹⁹¹ Ferzende İdiz, “Tasavvufta İlmi Zahir İlmi Batın Anlayışı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, S. 25, s. 239, 240.

¹⁹² İdiz, “Tasavvufta İlmi Zahir İlmi Batın Anlayışı”, S. 25, s. 239, 240.

2.2. Süda ve İstihbarat Olgusu ile Bağlantısı: İstihbarat Kuralsız ve İlkesiz Değildir

Allah'ın zâhir ve bâtın bilgisi ile bağlantılı istihbarat olgusunda insan başıboş bırakılmamıştır. Bu düşünceyi ifade eden Kur'ânî ifade süda kelimesidir. Süda ibaresinin ile istihbarat olgusu bağlantısı, istihbarat işlemlerinde kurala ve ilkeye riayet etmek şeklinde düşünülmelidir.

Allah insanları yeryüzünde kendisine halife yapmıştır. Halife demek bir başka irade sahibi adına iş gören, onu temsil eden anlamında olup insanın bu anlamdaki görevi Allah'ın emirlerini yerine getirmekten başka bir şey değildir. Adalet, Allah'ın dinini yaşamak olduğu gibi gerek devletin gerekse hukukun da en önemli fonksiyonlarından. Mutlak adalet ile devletin de hukuk adaleti dengesinde yer alması demektir. Çünkü insanın yeryüzünde Allah'ın halife olmasının genel ve ilkesel anlamda şartı, O'na inanıp, emrettiği biçimde iyi ve yararlı (salih) işler yapmasıdır. Kamu düzeni adına istihbarat faaliyetleri yaparken bu ilkeyle istihbaratın ilkeli ve kurallı bir şekilde hareket etmek olduğu inancında olmasıdır. Haramı helal sayan bir anlayışın burada ilkeli bir duruş olmadığı ortadadır. Kur'ân-ı Kerîm insana ölçülü olmasını ve akılla hareket ederek bilgi toplamasını ve kullanmasını emretmiştir. Çünkü halifelik hak ve yetkisi belli kişi veya sınıflara ya da millete bırakılmış değildir. Son tahlilde ilkeli olmak demek yeryüzünde emredilene uygun biçimde tasarruf ve yönetimde bulunmak demektir. Bu da istihbarat olgusunda kurallı ve ilkeli olmak, halifelik sıfatına uygun yaraşır davranmak anlamına gelmektedir.¹⁹³

Süda kelimesi 'başboş, kuralsız, sorumluluk kabul etmeyen' gibi anlamlara gelmektedir. İslam Dini'nde kişinin bu dine girdikten sonra hayatını şekillendirmesi gerektiğinin kanıtıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de de bu anlamlara yakın bir şekilde kullanılmıştır. Nitekim Kıyame Sûresi'nde "*İnsan kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır?*"¹⁹⁴ buyrulmuştur. Bu ayette geçen "süda" kelimesi başıboşluk anlamına gelmektedir. Yani insanı hiçbir şekilde kayıtlı sabit olmaz, bir ceza görmez¹⁹⁵ ve yaptıkları yanına kalacak gibi bir düşünceye girmemesi konusunda uyarır. Evrenin

¹⁹³ Yıldırım Sipahi, "İstihbaratın Gerçek Mahiyeti-1 Kitâb Kapsamında Akılla Beraber", *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S. 1, s.36, 37.

¹⁹⁴ Kıyâme 75/36.

¹⁹⁵ el-Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin/Lübâbü't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl*, C. 4, s. 374.

işleyişini aklıyla gören insan mükellef olmayacağını düşünemez. Bunca dünyayı, güneşi, mahlûkâtı yaratan yaratıcının kendisine emir ve nehiyler bildireceğini anlar. Emirden yoksun başıboş bırakmak kabahate razı olmaktır ve bu durumda Allah'ın şanına uygun olmaz. Müfessirlere göre bu ayet ahiret hayatına ayrıca delalet etmektedir. Çünkü emir ve nehiy mükellef olmayı ve mükellef olmakta vakti geldiğinde hesap vermeyi gerektirir. Ayrıca Zâriyat Sûresi'nde “*Ben cinleri ve insanları, ancak Bana kulluk etsinler diye yarattım.*”¹⁹⁶ buyrulmuştur. Yani bu ayette insanın başıboş yaratılmadığı, kulluk yapmak ile mükellef olduğu, ibadet etmeye çağrıldığı ifade edilmektedir. Kulun hayatını Allah'ın sınırlarını çizdiği şekilde yaşamasını eğer yaşamazsa bunun hesabını vereceğini bildirir.¹⁹⁷

İstihbarat ve süda kavramı arasında bir ilişki kuracak olursak, insanın başıboş bırakılmamış olması onun bazı dini ve dünyevi kurallardan sorumlu olacağı anlamına gelir. Yani dinin dışında devletin sosyal hayatı düzenlemek için dinin çerçevesinde koymuş olduğu kurallara uymak zorundadır. İslam hukukuna göre, kişi kendi kendine hüküm, kural veya ceza koyamaz. Bunları müctehid seviyesindeki insanlar ortaya koyar ve tatbikini devlet yürütür. Devlet bir suçun önlenmesi, suçtan sonra failerin yakalanması, suç örgütlerinin çökertilmesi için istihbarat faaliyetlerinde bulunur. Bu yönden devlet de insanı boş bırakmaz. Suç tespit ettiğinde faillerini doğru tespit etmek, cezayı uygularken adil davranabilmek için istihbarat faaliyetlerinde bulunarak insanları ve kurumları denetler. Bu tür denetimler hem devletin bekası hem de İslâmi hükümlerin doğru uygulanması ve yanlış anlaşılmaya mahal verilmemesi için gerekmektedir.

İnsanın kuralsız ve başıboş bırakılmamış olması istihbarat hizmet ve faaliyetlerini yürüten kişiler için de geçerlidir. İstihbarat faaliyetleri bazı kurallar çerçevesinde olduğu kabul edilirse devletin istihbarat hizmetlerini yerine getiren kimseler keyfilik içeren bir uygulamada bulunamaz. Türkiye Cumhuriyetinde de CMK gibi temel kanunların yanında her bir istihbarat biriminin kendi içerisinde uyması gereken yönetmelikleri mevcuttur. Bu yönetmelikler sayesinde keyfilik içeren bir istihbarat faaliyetinde bulunulmaması anayasada yer bulan temel hak ve özgürlüklerin korunması amaçlanmaktadır. Yani istihbarat faaliyetleri kuralsız ve ilkesiz değildir.

¹⁹⁶ Zâriyât 51/56.

¹⁹⁷ el-Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin/Lübâbü't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl*, C. 4, s. 197; Konyalı Mehmet Vehbi, *Hulasatu'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, C.15-16, s. 6264.

Ancak her bir istihbarat biriminin çalışma sahası ve amaçları farklı olduğu için tek tip bir kuraldan bahsetmek mümkün olmamaktadır.¹⁹⁸

İslam hukukunda istihbarat devletin bekası için yapılması gereken bir işlem olarak görülür. Bu yönden bakıldığında istihbarat faaliyetleri vasıtasıyla insanların denetlenmesinin bir mahsuru olmayacaktır. Ancak İslam hukuku istihbarat faaliyetleri için belirli kurallar getirmiştir. Aynı mevcut hukuk sistemlerinde olduğu gibi keyfilik içeren bir uygulamadan bahsedemeyiz. Günümüzde İslâmî görünen bazı terör örgütlerinin yaptığı gibi kadınlar ile evlenerek kendi safına katmaya çalışması veya kadınları kullanarak şantaj yapması ve İslâmî bazı kuralları kendince yorumlayarak müntesiplerine dikte etmek veya bu yanlış düşünceleri farklı psikolojik hileler ile başka insanlara empoze etmek caiz değildir.

Devlet adına çalışırken öncelikli olarak kendi çıkarları veya dahil olduğu grubun çıkarlarını önelemekte ve çıkar gereği başka devletler adına İslam devletinin aleyhine çalışmak caiz değildir. Yetkilerini kötüye kullanarak birilerinin bilgilerini çalıp o kişiye şantaj yapmakta caiz değildir. İslam hukukunu bilen bir istihbarat görevlisi bu şekillerde bir çalışmaya giremeyeceğinin farkında olmalıdır. Çünkü bir istihbarat görevlisi tecessüs veya zannına dayanarak bilgi toplamaz, elindeki bilgiyi dedikodu veya insanları küçük düşürmek için kullanılmayacağını bilir. İslam istihbarat anlayışında rakip ülkeyi iç savaşa sürükleyecek psikolojik ve sosyolojik temeller bulunmaz. Ancak *“Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah’ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah’ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tam olarak ödenir. Size zulmedilmez.”*¹⁹⁹ ayetinde ifade edildiği üzere düşmana karşı sadece silahla olmayan hazırlıkla yani düşmana karşı kuvvet teşkil edilecek her türlü hazırlığı yapmak gerekir.²⁰⁰ Bu silahlar arasına istihbarat da dahildir. Eğer İslam ülkesini karıştıracak bir psiko-sosyolojik bir hareket varsa bu hareketin tespiti için karşı bir psiko-sosyolojik bir harp biriminin de oluşturulması gerekir.²⁰¹

¹⁹⁸ Ahmet Ateş, “İstihbaratın Denetimi Karşılaştırmalı Bir Analiz”, “Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi, 2022, C. 4, S. 1, s. 44, 45.

¹⁹⁹ Enfal 8/60

²⁰⁰ en-Nesefî, *Tefsîru’n-Nesfî/ Medârikü’t-Tenzîl ve Hakkâ’ıku’t-Te’vîl*, C.1, s. 653, 654.

²⁰¹ Aydın, *Osmanlı İmparatorluğunda İstihbarat*, s. 24, 25.

2.3. “Emr bi’l-Ma’ruf ve Nehy ani’l-Münker” İlkesi Yönünden İstihbarat

Kur’ân-ı Kerim’de bir çok ayette geçen bu ilke aslında bir Müslümanın hayatının merkezinde olması gereken bir ilkedir. Günümüz dünyasının hızla bireyselleştiği bir dönemde toplumsal değerlerimizi kaybetmemek adına önemlidir. Maruf kelimesi cahiliye Arapları döneminde iyi, güzel olan şeyler için kullanılmıştır. Münker kelimesi de marufun zıttı kötü olan, tiksilen şeyler anlamında kullanılmıştır.²⁰²

Emr bi’l-ma’ruf ve nehy ani’l-münker ile istihbarat arasında bir ilişki kursak istihbaratın amacının bu ilke olması önümüze çıkar. Çünkü istihbaratın amacı devlet eliyle insanlar arasında iyiliğin yayılması ve kötülüğün engellenmesidir. Devletin maslahat açısından önlem alabilmesi, hukuka aykırı hareket edenleri tespit etmesi ve İslam’a uygun bir toplum inşa edebilmesi için istihbarat yoluyla denetim yapması gerekmektedir. Maslahat, sözlükte “doğru, düzgün ve kusursuz olma; iyilik, uygunluk, yararlılık” gibi anlamlara gelmekte olup, çoğulu mesalihtir. Fıkıh usulü kitaplarında genelde maslahat yerine mesalih veya mesalihi mürsele gibi başlıklar geçmektedir. Fıkıh usulü açısından maslahat bir hükmün bir şeye bağlanması ve üzerine bir hüküm inşa edilmesi, inşa edilen bu hükmün insanlara bir fayda sağlayıp veya onlardan bir zararı, zorluğu gideren hükümler olmasıdır. Ancak bu hüküm doğrudan Kitâb, sünnet, icma, kıyas gibi daha öncelikli delillerden birisine dayanmamaktadır. Yani kendisi hakkında kesin bir hüküm veya açıklama bulunmayan durumlarda kullanılmaktadır.²⁰³

Hukukta bir cezanın verilebilmesi için makul şüphe sonucunda yapılan araştırma ve delillere ihtiyaç duyulmaktadır. Makul şüphe günümüzde güvenlik birimlerince sık kullanılan bir kavramdır. Güvenlik biriminden bir kişinin tecrübesine dayanarak veya dış görünüşten dolayı örneğin yaz sıcaklığında palto giyen bir kişi gibi birinin bir suçla ilişkisinin olmasının düşünülmesidir. Bazen bu makul şüpheyne kaynağı belirsiz haberlerde neden olabilmektedir. Makul şüphenin oluşması ve delillere ulaşabilmek için bazen tecessüsle gelen bilgilerinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Tecessüs yerine günümüzde daha çok dedikodu kavramı kullanılsa da aynı şeyi ifade etmektedirler.

²⁰² İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab*, C. 9 , s. 238; Mustafa Çağrı, “Emir bi’l-Ma’rûf Nehiy ani’l-Münker”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, C. 11, ss. 138-141.

²⁰³ Zekiyyuddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usulü’l-Fıkıh)*, çev. İbrahim Kafi Dönmez, TDV Yayınları, Ankara, 2016, s. 170.

Maslahatül Münker açısından yani kötülüğün engellenmesi açısından bu durum önemlidir. Halkın huzurunu ve İslam şeriatının tesisi için tecessüs bilgileri arasından da istihbarat toplanması gerekmektedir. Tecessüs ile gelen bir eşkıyalık veya zina gibi İslam hukukunda yasak olan bir suçun bilgisi makul şüphe için yeteri bir sebep oluştursa da sadece tecessüse dayanan bilgi ile hüküm verilemeyeceğide açıktır.²⁰⁴ Devletin maslahat açısından önlem alabilmesi, hukuka aykırı hareket edenleri tespit etmesi ve İslam'a uygun bir toplum inşa edebilmesi için istihbarat yoluyla denetim yapması gerekmektedir. Hatta bazı yerlerde tecessüs altında değerlendirebileceğimiz bazı bilgilerin bile gerekeceği görülmektedir. Çünkü bazen eşkıyalık yapan kişiler gibi suç dünyasının aydınlatılabilmesi için bu tür bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Hukukta bir cezanın verilebilmesi için makul şüphe sonucunda yapılan araştırma ve delillere ihtiyac duyulmaktadır. Makul şüphe günümüzde güvenlik birimlerince sık kullanılan bir kavramdır. Güvenlik biriminden bir kişinin tecrübesine dayanarak veya dış görünüşten dolayı örneğin yaz sıcağında palto giyen bir kişi gibi birinin bir suçla ilişkisinin olmasının düşünülmesidir. Bazen bu makul şüpheye kaynağı belirsiz haberlerde neden olabilmektedir. Makul şüphenin oluşması ve delillere ulaşabilmek için bazen tecessüsle gelen bilgilerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Tecessüs yerine günümüzde daha çok dedikodu kavramı kullanılsa da aynı şeyi ifade etmektedirler. Maslahatü'l-münker açısından yani kötülüğün engellenmesi açısından bu durum önemlidir. Halkın huzurunu ve İslam şeriatının tesisi için tecessüs bilgileri arasından da istihbarat toplanması gerekmektedir. Tecessüs ile gelen bir eşkıyalık veya zina gibi İslam hukukunda yasak olan bir suçun bilgisi makul şüphe için yeteri bir sebep oluştursa da sadece tecessüse dayanan bilgi ile hüküm verilemeyeceğide açıktır.²⁰⁵

²⁰⁴ ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî alê Muhtasari'l-Halîl*, C. 3, s. 191.

²⁰⁵ Yusuf b. Ahmet ez-Zerkânî el-Mısırî (1099-1688), *Şerhuz- Zerkânî*, Darû'l-Kütübi'l-İlmî, Beyrut, 2002, C. 3, s.191; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtâr alê'd-Durri'l-Muhtâr*, C. 4, s. 169; Abdulkadir Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, Rehber Yayınları, Ankara, 1991, C. 1, s. 25, 32, C. 4, s. 289; 321, 357; Talip Türcan-Ünal Yerlikaya, "Ceza Hukuku", *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, Grafiker Yayınları, Ankara, 2019, s. 525, 526, 527; Mustafa Harun Kıyık, "İslam Hukuku'nda 'İğtiyal-Suikast' Suçu ve Hukukî Neticeleri", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 2021, C. 7, S. 1, s. 150.

2.4. Cihad Düşüncesi ve İstihbarat

Cihad kelimesi (ج-ه-د) ce-he-de kökünden gelip mana olarak; “*bir işte başarıya ulaşabilmek için her türlü çabayı sarfetmek*” anlamına gelmektedir.²⁰⁶ Kısaca insanın iyi şeylerin ilerlemesi ve kötü şeylerin yok olması için çaba sarfetmesi anlamına gelmektedir. Bu yönden bakıldığında cihad sadece silahla yapılan savaş değildir. Kişinin nefsi ile yapacağı mücadele cihad kavramı içerisindedir. İnsanları zorla İslam Dini’ne sokmaya çalışmak cihad olmamaktadır. Çünkü inanmak kalben tasdiği gerektiren bir fiildir. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de; “*Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır.....*”²⁰⁷ buyrulmaktadır. Zira hak bătıldan, iman küfürden, hidayet dalâletten ayrılarak doğru olan açık bir şekilde ortaya çıkmıştır.²⁰⁸ İmanın doğruluğu ve küfrün yanlış olduğu ortadadır. Bundan dolayı aklı olan imana kendiliğinden yönelecektir ve zorlamaya gerek kalmayacaktır. Peygamber Efendimiz ise; “*Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin nefret ettirmeyin!*”²⁰⁹ buyurarak bu ayeti vurgulamıştır. İşte cihad kelimesi burada insanlara doğruyu ulaştırmak, gözlerinin önündeki perdeyi kaldırmak ve buna mani olan birileri varsa onlarla mücadele etmektir.

Cihad kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’ın rızasını kazanacak bütün fiiller olarak geçmektedir. Nitekim; “*Gerçek müminler ancak, Allah’a ve Peygamberine inanan, sonra şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir.*”²¹⁰, “*İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, Allah katında en üstün mertebeye sahiptirler. İşte onlar, kazançlı olanların ta kendileridir.*”²¹¹, “*İman edenler, hicret edenler Allah yolunda cihad edenler; şüphesiz bunlar Allah’ın rahmetini umarlar. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*”²¹²

²⁰⁶ Ahmet Özel, “Cihad”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, C. 7, ss. 527-531.

²⁰⁷ el-Bakara 2/256; Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, Kur’ân-ı Kerim Meali, DİB Yayınları, Ankara, 2011, s. 51, dipnot 82; Din, inanç esaslarını ve buna bağlı olarak yaşanan hayat tarzını ifade eder. Buna göre İslâm, iman ve hayat tarzı olarak hiç kimseye zorla kabul ettirilemez.

²⁰⁸ el-Hâzin, *Tefsîru’l-Hâzin/Lübâbü’t-Te’vîl fî Me’âni’t-Tenzîl*, C. 1, s. 191; en-Nesefî, *Tefsîru’n-Nesfi/Medârikü’t-Tenzîl ve Hakkâ’îku’t-Te’vîl*, C. 1, s. 211.

²⁰⁹ Müslim, Cihad, 7/1733.

²¹⁰ el-Hucûrât 49/15.

²¹¹ et-Tevbe 9/20.

²¹² el-Bakara 2/218.

Hicret etmek ve Allah yolunda malıyla ve canıyla mücadele etmek cihad sayılmıştır.²¹³ Ayrıca Hucûrât Sûresi'nden verdiğimiz örnekte, sadece iman etmenin yeterli olmadığı, imanda şüpheyi düşölmemesi gerektiği, Allah'ın yolunda cihad edilmesi gerektiği kastedilmiştir. Bu ayetlerde geçen malla cihad kişinin Allah rızası için karşılık beklemeksizin malından tasaddukta bulunmasıdır. Yani ticari çıkar olmadan sırf Allah rızası için malını harcamasıdır. Can (nefs) ile cihad ise kişinin Allah rızası için canını feda etmesidir. Ancak can ile alın teri ve beyin teri dökmek cihat kavramı altına girer. İşte konumuzu ilgilendiren kısımda burasıdır. Kişinin İslam Devleti adına atacağı her adım can ile cihad başlığı altın girecektir. İstihbarat faaliyetleri bu anlamda Allah rızası için ganimet beklentisi olmadan yapıldığında cihad mesabesinde olacaktır. Çünkü istihbarat faaliyetinde bulunan görevli bazen tek başına gezerek, bazı durumlarda düşman içine sızarak kendi canını tehlikeye atıp bilgiler toplamaktadır. Bu yönden fiili olarak savaşmasa da Allah yolunda canı ile hizmet vererek cihad etmektedir.²¹⁴

Peygamber Efendimiz'in hadislerinde cihad kavramı Kur'ân-ı Kerîm'in doğrultusunda olmuştur. Hadislerde cihad sadece silah ile tasvir edilmemiş kişinin kendisine, anne babasına iyilik yapması, diğer insanları düzeltmeye çalışması da ayrıca birer cihad olarak zikredilmiştir. Nitekim Peygamber Efendimiz orduya katılmak isteyen birisine anne babasının yaşayıp yaşamadığını sormuş, yaşadığını öğrenince; “*O halde onlara hizmet yolunda nefsin ile mücadele et.*”²¹⁵ buyurmuştur. Toplumun ıslahında mücadele açısından ise Peygamber Efendimiz; “*Kim bir kötülük görürse onu eli ile düzeltsin, eli ile düzeltemezse dili ile düzeltsin, dili ile de düzeltemezse kalbi ile buğz etsin.*”²¹⁶ buyurmuştur. “*Müşriklere karşı mallarınız, nefisleriniz ve dillerinizle cihad edin.*”²¹⁷ “*Mücahit nefsiyle cihad edendir.*”²¹⁸ buyurmuştur. Peygamber Efendimiz'in kendisinde istihbarat görevlileri kullanmıştır. Hatta kimseye verilmeyen bazı ruhsatları onlara verdiği görölmüştür. Örneğin Medine'ye saldırmak üzere taraftar toplayan Halid b. Süfyan b. Nübeyh el-Hüzeli'yi öldürmekle Abdullah b. Üneys el-Cüheni görevlendirilmişti. Bu görevini yerine getirirken Abdullah hedefini kaçırmamak

²¹³ el-Hâzin, *Tefsîru'l-Hâzin/Lübâbü't-Te'vîl fi Me'âni't-Tenzîl*, C. 2, s. 343.

²¹⁴ Konyalı Mehmet Vehbi, *Hulâsatu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'ân*, C. 5-6, s.1928.

²¹⁵ Buhari, Cihad 138; Müslim, Birr 5.

²¹⁶ Müslim, İman 20/78.

²¹⁷ Ebu Davud, Cihad 17.

²¹⁸ Tirmizi, Fezailul Cihad 2.

için namazını, hedefini takip ederken yürüyerek ima ile kılmıştır. Sonradan bu durum Peygamber Efendimiz'e anlatılınca Peygamber Efendimiz Abdullah'ın bu durumunu onaylamıştır. Burada istihbarat için savaş ve hastalık dışında kimseye verilmeyen ima ile namaz ruhsatı istihbarat ile görevli birine verilmiştir. Bu yönüyle İslam dini'nde istihbaratın önemi de ortaya çıkmaktadır. Yalnız unutulmaması gereken husus böyle durumlarda hüküm verilirken zaruret ve maslahat durumunun unutulmaması gerektiğidir.²¹⁹

2.5. İslam Suç ve Ceza Hukukunda İstihbarat Olgusu

İstihbaratın İslam suç ve ceza hukukunda hangi suçlarla bağlantılı olarak işlenebileceği sorununa geçmeden önce suç ve ceza kavramına kısaca değinmek gerekmektedir. İslam suç ve ceza hukukunda suç, karşılığında cezai müeyyideyi gerektiren fiil ve davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Klasik fıkıhta (ukubât) cerime kelimesi suç karşılığında kullanılmaktadır. İslam hukukuna genel olarak bakıldığında casusluğun vatana ihanet, irtidat yani dinden dönmek ve eşkıyalık yapmak ile beraber değerlendirildiğini görülmektedir.²²⁰ İslam hukukunda istihbarat ile ilgili olacak suçlar siyasi suçlar başlığı altında değerlendirilebilecek suçlardır. Bu suçlar devlet düzenini bozmayı ve toplumda anarşi ve kaosu hüküm sürmesine neden olmaktadır. Daha öncede geçtiği gibi bu tür suçların tespitinde tecessüs kökenli bilgiler işe yarayabilmektedir. Bu suçların ilki hırabe yani eşkıyalık suçudur. Eşkıyalık veya modern anlamıyla terör devletlerin en çok başını ağrıtan meselelerden biridir. Ticaret, huzur, sivil itaati bozan bir olgu olduğu için hukuk sistemlerinin tamamında en sert şekilde cezalandırılmıştır. Günümüzde gerilla savaşı adı verilen ve sözde devlet kurmaya çalışan bazı terör örgütleri (PKK) tarafından kullanılmaktadır. İslam hukuku eşkıyalığa zorla mala sahip olma ve ırza geçmek gibi ağır suçlarında içerisinde barındırdığı için en ağır cezayı vermektedir.²²¹

Eşkıyalığa İslam hukukunda “serikat-i kübrâ” büyük hırsızlık denilmektedir. Yol kesiciliğin hırsızlıktan sonra zikredilmesi hırsızlık olmadığı içindir. Zira hırsızlık deyince insanlardan gizli olarak almak suretiyle yapılan hırsızlık hatıra gelir. Yol

²¹⁹ Kallek, “Casus”, *DİA*, C. 7, ss. 166-169.

²²⁰ İlhan Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2003, S. 1, s. 168.

²²¹ Köroğlu, “İslam Hukukun'da Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar”, S. 43, s. 230, 231.

kesicilikte ise insanların malları zorla ve açıktan alınır. Yol kesicilikte gizlilik bulunduğu için kendisine mecazen “hırsızlık” denilmiştir. Çünkü yol kesiciler hükümdardan ve yolları korumak için görevli kişilerden gizlenirler. Hirabede önemli olan zor kullanılması, tehdit unsuru bulunması ve eylemin açıktan yapılmış olmasıdır. Suçun işlenmesi için silah şartı yoktur. Sopa, bıçak hatta sadece taşla bile yapılabilir. ²²²

Bu suçlardan ikincisi bağı suçudur. Meşru devlet başkanına karşı aşırıya gitme veya isyan etme olarak tanımlanmaktadır. İslam hukukunda şu ayete dayandırılarak açıklanır: “Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle savaşılırsa aralarını bulup barıştırın. İçlerinden biri ötekine saldırırsa, Allah’ın emrine dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer vazgeçerse artık aralarını adaletle düzeltin. Şüphesiz ki Allah adil davrananları sever.” ²²³ Ayrıca İslam hukuku Hz. Ali’nin Cemel vakasında ve Hz. Muaviye ile olan savaşında yapmış olduğu uygulamaları da esas almaktadır. Günümüzde bazı gösteriler sivil itaatsizlik kavramıyla ifade edilmiştir. ²²⁴

Bu suçlardan sonuncusu irtidat yani dinden dönmedir. Kamu hukukunda yer almasa da İslam hukukunda en ciddi suçlardan birisidir. Dinden dönmenin cezası hakkında Kur’an-ı Kerimde açık bir ayet yoktur. Ancak Peygamber Efendimiz’in ve ondan sonra gelen halifelerin uygulamalarında bu suçun cezasının ölüm olduğu açıktır. Çünkü dinden çıkan kişinin hangi amaçlara hizmet edeceği veya düşmanca bir tavra sahip olabileceği düşünülmüştür. ²²⁵

İrtidat ile ilgili Peygamber Efendimiz’in hayatında şu örnek vardır; “Ureyne ve Ukl mensuplarından oluşan sekiz kişilik bir grup Medine’ye gelip Hz. Peygamber’e İslam’ı kabul ettiklerini bildirdi. Çölde yaşadıklarından bir süre sonra Medine’nin alışık olmadıkları havası dolayısıyla sağlıklarının bozulduğunu söyleyen Ureyneliler, Resul-i Ekrem tarafından Medine yakınlarında bulunan zekat develerinin sütünden içerek iyileşmek üzere gönderildiler. Bir süre burada kalıp iyileştikten sonra irtidat eden Ureyneliler, Resulullah’ın azatlısı Yesâr adlı deve çobanının ellerini ve ayaklarını kesip gözlerini oyarak onu katlettiler. Hz. Peygamber’in yirmi kişilik süvari birliğinin başında görevlendirdiği Kürz b. Câbir tarafından yakalanıp Medine’ye getirilen Ukl ve

²²² İbn Abidin, *Reddû'l-Muhtâr alê'd-Durri 'l-Muhtâr*, C. 4, s. 169.

²²³ Hucûrât 49/12.

²²⁴ Adnan Koşum, “İslam Hukukunda Ölüm Cezası”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, S. 5, s. 126.

²²⁵ Köroğlu, “İslam Hukukun’da Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar”, S. 43, s. 233, 234.

*Ureyne mensupları aynı şekilde öldürüldü.”*²²⁶ İrtidat cezasının mahiyeti hakkında iki farklı görüş vardır. İlk görüşe göre bu cezaların tatbikinde hakim muhayyerdir. Yani maslahata göre dilerse ceza verir, dilerse affeder. Çünkü bunlar insanlara karşı işlenen suçlardır. Biri ölmüş ve kısas gerekiyorsa uygulanır eğer uygulanacak bir kısas bulunamazsa hapsedilir. İkinci görüşe göre bu suçlar Allah’ın hakkına karşı işlenmiş suçlardır. Çünkü İslam nizamını bozmayı amaçlayan suçlardır. Bundan dolayı bir muhayyerlik söz konusu olmazsa eğer ortada kanıtlanmış bir ihânet suçu varsa cezası tatbik edilir. Öldürülme, asılma, el ve ayakların çaprazlama kesilmesi konusunda da şartlara ve duruma göre farklı hükümlerde verilmektedir.²²⁷

2.5.1. İslam Hukukunda İstihbaratın ve Casusluğun Hükümü

Müslümanlar dil ve ırk farkı yapılmaksızın devletin bir ferdi sayılmış ve İslam şeriatinin getirdiği hükümlere uymak ile mükellef kılınmışlardır. İslam hukuku devlet kavramı için, dârü’l-İslâm ve dârü’l-harp şeklinde ikili bir ayrım söz konusudur. Bu ayrımın doğal sonucu olarak dünya, dârü’l-İslâm ve dârü’l-harp ibareleri kapsamında kabul edilmiştir. İnsanlar mensup oldukları ülkeye göre vatandaşlık statüsüne tabi tutulmuşlardır. “*Dârü’l-harp*” kavramı “kendisiyle dârü’l-İslâm arasında savaş halinin mevcut olduğu ülke” anlamına geldiği düşünülse de İslâm hukuku kaynaklarında “dârü’l-İslâm dışındaki ülkeler” anlamında ve günümüzdeki “yabancı ülke” ifadesinin karşılığı olarak kullanılmıştır.²²⁸ Ancak Müslüman ülkesinde yaşayıp Müslüman olmayan insanlar için zimmi statüsü getirilmiştir. Bu statü içerisine giren gayri müslimler İslam Devletine haraç ve cizye ödemekle yükümlü kılınmışlardır. Zimmî statüsü sadece Yahudi ve Hristiyanlar geçerlidir. Putperest denilen insanlar için böyle bir kavram yoktur.²²⁹

Peygamber Efendimiz’de Müslüman casusları Müslümanların lehine olacak şekilde kullanmıştır. Örneğin; Hendek Savaşı zamanında Mekkeli müşriklerin,

²²⁶ Buhari, Megazi, 36.

²²⁷ el-Mâverdi, Ebü’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb Basrî (450/1058), *el-Ahkamü’s-Sultaniyye*, çev. Ali Şafak, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 251; Akbulut, “İslam Hukuku’nda Suçlar ve Cezalar”, C. 52, S.1, s. 168; Konyalı Mehmet Vehbi, *Hulasatu’l-Beyân fî Tefsiri’l-Kur’ân*, C. 3-4, s. 1209, 1210.

²²⁸ Özel, “Darülharp”, *DİA*, C. 8, s. 536-537.

²²⁹ Şihâbüddin İsmail b. Yunus eş-Şilbiyyî, *Hâşiyetu’s-Şilbiyye*, Dâru’l-Kitâb, Kahire, 1313/1895, C. 3, s. 368; Yaşar Yiğit, “İslam Ceza Hükümleri Bağlamında Zimmiler”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2021, C. 57, S. 1, s.174.

Yahudiler ve Gatafan Kabilesi ile olan ittifaklarının bozulması görevlendirdiği kimse henüz müslüman olmuş fakat bu durumu kimse tarafından bilinmeyen Eşca Kabilesi'nin başkanı Nuaym b. Mesud'du. Mesud Mekkeli müşrikler, Yahudiler ve Gatafan Kabilesi ile ayrı ayrı görüşerek her hepsinin aynı anda saldırıya geçmelerini önleyerek Müslümanların işini kolaylaştırmıştır. Peygamber Efendimiz aynı zaman diliminde Huzeyfe b. Yeman'ı müşriklerin durumunu öğrenmek için gizli bir şekilde gözetleme yapması için göndermiştir. Bu olaylara baktığımızda düşman ordusunun durumu ve harp hiledir minvalinden aralarının açılması vb. konular için casus kullanılmasının İslam hukukunda caiz olduğunu görebiliriz.²³⁰

Bunun dışında casus olmayıp Peygamber Efendimiz'e haber getiren kişilerde olmuştur. Örneğin hicretten hemen önce Peygamber Efendimiz'in evinin kuşatılıp ona suikast düzenleneceğini bildiren Peygamber Efendimizle birkaç kuşak önceden akraba olan Rukiye b. Ebi Sayf b. Hişam adında bir kadındır. Hicret sırasında ilk olarak sevr mağarasına gitmeleri de tedbir içindir. Peygamber Efendimiz ve Hz. Ebû Bekir Sevr mağarasında kaldıkları üç günde Hz. Ebû Bekir'in oğlu onlara Mekke'de olup biten haberleri getirmiştir. Peygamber Efendimiz Müslüman casusları savaş öncesinde Mekke, Evtas, Taif vb. şehirlerde görevlendirirdi. Gelebilecek bir tehdit hakkında Peygamber Efendimiz'e bilgi verirlerdi. Hatta bazı kaynaklarda Müslüman casusların Mekke gibi şehirlerde yapılandıklarını haber getirmek dışında Mekke'de yani Müslüman olan birini saklamak veya dışarı çıkartmak gibi görevler de üstleniyorlardı.²³¹

Bu konuyla ilgili çoğunlukla ilk çalışmalar Mâlikî fıkıh alimleri tarafından yapılmıştır. İlk olarak kişinin Müslüman olup olmamasına bakılmış, zımmî statüsünde veya Müslüman ülkesine geçici süreli gelen bir gayri müslim ise farklı hükümlere tabi tutulmuştur.

2.5.2. Müslüman Casus

Eğer Müslüman bir casu İslam devletinin aleyhine çalışırsa İmam Mâlik'ten gelen bir rivayete göre dindaşlarına zararı dokunduğu ve yeryüzünde fesat çıkmasına

²³⁰ Abdurrahman el-Muhâcir, “*Resûlullah'ın Hayatı ve İslamın Hareket Metodu*”, çev: Eyüp Aslan, Hak Yayınları, İstanbul, 2017, C. 1, s. 478.

²³¹ Muhammed Hamidullah, “*Hz. Peygamberin Savaşları ve Meydan Savaşları*”, çev: Salih Tuğ, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 151, 248.

sebebiyet verdiği için öldürülür. Düşman lehine çalışan müslüman casusun zındık hükmünde olduğunu ileri süren Mâlikiler'e göre suçluluğu ortaya çıktıktan sonra tövbe etse bile ölümle cezalandırılır. Bazı mâlikilere görede ancak suçluluğu ortaya çıkmadan önce ikrarda bulunup tövbe eden casusun tövbesinin kabul edilmesi gerektiğini söylerler veya bazen bu görüşü daha da yumuşatıp suçluluğunun ortaya çıkmasından sonraki tövbenin de kabul edilmesini savunanlarda vardır. İmam Mâlik'ten gelen bir başka görüşe göre bu hususta hükmün devlet başkanına ait olduğunu belirtilmektedir. Bazı Mâlikiler'le Hanefiler, Şâfiiler'e göre düşman hesabına casusluk yapan müslüman öldürülmez. Ebû Hanîfe ile Ebû Yûsuf gibi bazı Hanefiler ise bir daha işlememek üzere tövbe edinceye kadar fiziki baskı (dayak vb.) ve uzun süreli hapsi ihtiva eden bir ta'zîr cezasının uygulanmasından yanadırlar. Bazı Mâlikiler de suçluluğunun sabit olması durumunda fiziki baskı, hapis ve sürgünü ihtiva eden bir ta'zîr cezası uygulanması görüşündedirler. Sonuç olarak, Mâliki ve Hanbeli mezheplerine mensup bazı alimler, bu suça uygulanacak ta'zîr cezasının sınırını geniş tutup suçlunun ölümle cezalandırılacağını söylerken başta Hanefî ve Şâfiiler olmak üzere İslâm hukukçularının çoğunluğu fiziki baskı, hapis, sürgün gibi bir cezanın verilebileceği görüşünü benimsemişlerdir. Devlet başkanının, ta'zîr grubuna giren cezaların takdiri konusundaki geniş yetkisi de göz önüne alınırsa cezanın uygulanması sırasında duruma göre farklı hükümler uygulama imkânının her zaman mevcut olduğu anlaşılmaktadır.²³²

Müslümanların aleyhine casusluk yapmak büyük bir günahıdır. Çünkü bu durum kafirlere karşı olan sevginin bir göstergesidir. Eğer bu casusluk Müslüman kaybetsin diye yapılıyorsa kişiyi dinden çıkarmaya kadar götürebilmektedir. Ancak dünyalık bir menfaat için yapılıyorsa kişi büyük günah işlemiş olmaktadır. Bu durum Bedir ashabından olan Hatıb b. Ebu Beltea'nın töhmet altında kalmasına neden olmuştur. Bu sahabe Mekke fethi konuşulmaya başlandığında Mekke'nin fethi sırasında müşriklerin Mekke'de ailesine zarar vereceğinden korkarak Peygamber Efendimiz'in bazı planlarıyla beraber Mekke'de birkaç kişiye ailesi korumaları için bir mektup yazdı. Daha sonra bu mektup yakalanınca bazı sahabeler Hatıb'ın idamını istediler. Ancak Peygamber Efendimiz onun Bedir ashabından olduğunu belirtmiş ve Bedir ashabının Allah'ın katında yerinin başka olduğunu söylemiştir. Bu olaydan yola çıkan fakihler Müslümanların aleyhine çalışan Müslüman casusunda öldürülebileceği konusunda fetva

²³² Ali b. Muhammed er-Rabîî, *et-Tebşıra*, Dâru'l-Evkâf, Katar, 2011, C. 3, s. 1365.

vermişlerdir. Hatıb b. Ebu Beltea olayında onun Bedir ashabından olması hükmünü değiştirmişti ancak başka bir casus için ölüm cezası da verilebilmektedir.²³³

2.5.3. Zimmî Casus

İslâm devletinin gayri müslim vatandaşı olan zimmî, casusluk yapması halinde, İmam Malik ve talebeleri, Ahmed b. Hanbel'e göre zimmet akdini bozduğundan devlet başkanı tarafından ölümle, asılarak teşhir edilmek veya köle statüsüne geçirilmek suretiyle cezalandırılır. Ebû Yûsuf ise sadece ölüm cezasını gerekli görmektedir. Şâfiîler'in çoğunluğuna göre, eğer zimmet akdinde İslam devletiyle ilgili sırların düşmana aktarılmasını yasaklayan bir madde bulunmuyorsa, bu suçun işlenmesi halinde akid bozulmayacağından suçlu öldürülmez. Hanbeliler de bu görüşü tercih etmişlerdir. Ebû Yûsuf dışındaki Hanefiler'le bazı Şafiiler'e göre, zimmet akdinde böyle bir madde bulunsun veya bulunmasın, casusluk suçu akdi bozmadığı gibi suçlu da öldürülmez, ancak her iki halde de fiziki ceza uygulanır.²³⁴

2.5.4. Harbî-Kâfir Casus

Gayri müslim bir devletin vatandaşı olup müste'men statüsünde bulunmayan casusların öldürülmesi hususunda ittifak vardır. Sadece buluşa ermemiş casuslar katledilmeyip başka hükümler uygulanabileceği yönünde görüşlerde vardır.

2.5.5. Müste'men Casus

İslam Devletine emanla girmek isteyen bir gayri müslim (iltica eden, öğrenci, tüccar vb.) bir kişide ilke olarak casusluk, sabotaj, kışkırtıcılık gibi İslam Devletine zarar vermeye yönelik bir kastın bulunmaması şartı aranır. Eman akdinde, İslam Devletiyle ilgili sırları düşmana aktarmasını ya da düşman casuslarına yardım ve yataklık etmesini yasaklayan bir madde bulunmasına rağmen casusluk suçunu işlerse öldürüleceği konusunda görüş birliği mevcuttur. Böyle bir maddenin mevcut olmaması halinde Hanbelîler, Mâlikîler ve Ebû Yûsuf, bu suçla süreli bir eman akdinin bozulacağını ileri sürerek yine ölüm cezasına hükmetmekte, ancak devlet başkanının müste'men casusu köle statüsüne geçirmeyi tercih edebileceğini de söylemektedirler.

²³³ Hamidullah, “Hz. Peygamberin Savaşları ve Meydan Savaşları” s. 168.

²³⁴ İdris b. Abdurrahman el-Mâlikî, *ez-Zehîra*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1994, C. 10, s. 45.

Bazı görüşler ise suçluluğu kesinlik kazanmamış casus zanlısının sınır dışı edileceğini belirtir.²³⁵

2.5.6. Suikast

TDK’da suikast “Gizlice cana kıyma ve kötülük etmeye kalkışma, Bir devlet büyüğünü veya önemli bir kişiyi plan kurarak öldürme”²³⁶ şeklinde geçmektedir. En çok kullanılan tabiri halk arasında da yaygın olan bir devlet büyüğüne veya önde gelen birine planlayarak saldırıda bulunmaktır. Suikastın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Bazı kaynaklar Kabil’in Habil’i öldürmesini ilk suikast olarak kabul eder. İslam tarihinde suikastı hariciler ve İsmaililer dışında caiz gören olmamıştır. Keza son dönem Osmanlı hukukunda da kasten öldürme başlığı altında değerlendirilmiştir.²³⁷

Fıkıh literatüründe suikasta iki anlam yüklenmiştir. İlki daha dar anlamda canavarca hisle adam öldürmek, birini aldatarak öldürmek anlamındadır. Bu anlama göre intikan hissiyle adam öldürmek suikast sayılmamaktadır. İkincisi daha geniş anlamli olup yardım çağırılmasına imkan verilmeyen tüm kasıtlı cinayetleri kapsar. Bundan dolayı suikast suçunun cezası da iki farklı şekilde değerlendirilmiştir.

İlk olarak suikast suçu eşkıyalık kavramı içerisinde değerlendirilip cezası da eşkıyalık cezası gibi el ve ayağın çaprazlama kesilmesi olmuştur. Suikastla eşkıyalığın benzer kısmı bir yerde güçlenip hedef alınan kişinin yardım çağırmasına imkan vermeden onu öldürmektir. İkinci görüşe göre suikast canavarca hisle planlayarak adam öldürmek olduğundan yani içerisinde her zaman yağma hissi bulundurmayaacağı için kısas hükmü içerisinde değerlendirilmiştir. Suikast öldürmekten dolayı özel hakkı gerektirir. Öldürme fiili gerçekleştikten sonra durum ölen kişilerin velilerine kalır. Burada ittifak edilen durum kısasın şartları gerçekleşmeden cezanın infazının caiz olmayacağıdır. Suikastın hükmü kafiye karşı bile olsa eğer kendisiyle savaşması caiz değilse suikast caiz olmaz. Peygamber Efendimiz’in hayatında verdiği suikast emirleri olmuştur. Ancak bu emirler verildiğinde savaş devam etmekteydi, ortada herhangi bir barış antlaşması yoktu. Türk Ceza Kanununda suikast suçu bireye karşı işlendiği için cinayet kapsamında değerlendirilmiştir. Bunun tek istisnası suikast Cumhurbaşkanını

²³⁵ el-Mâlikî, *ez-Zehîra*, C.10, s.45; Ebu Bekr b. Hasan el-Keşnavî, *Eshelü'l-Medârik*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Lübnan, ts., C. 3, s. 258.

²³⁶ <https://sozluk.gov.tr/> erişim 07/10/2022.

²³⁷ Kiyılık, “İslam Hukuku’nda ‘İğtiyal-Suikast’ Suçu ve Hukukî Neticeleri”, C. 7, S. 1, s. 155, 156.

hedef almasıdır. Bu durumda suikastin kasten adam öldürme başlığında değil cumhurbaşkanına karşı işlenen suçlar başlığı altında değerlendirilecektir.²³⁸

2.5.7. Vatana İhanet

Bilinen tüm hukuk sistemlerinde en ağır suçlardan birisi olarak kabul edilen vatana ihanet suçu vatanın bölünmez bütünlüğüne, refahına kasıtlı her çeşit yol ile zarar vermektir. İhanet eden kimseye ‘hain’ denilir. İhanet, birisine kendisini güvenilir tanıttıktan sonra, o güveni bozacak ve hakka aykırı iş yapmak demektir. İhânet, İslam ahlakında münafıklık özelliği olarak sayılmış ve haram kabul edilmiştir. Çünkü Müslüman, herkesin malı, canı ve namusu konusunda kendisinden güvende olduğu kimsedir. Emanet ve ihanet malda olduğu gibi sözde de olur. İhanetin zıttı ‘Emanet’ tir. İslam ahlak anlayışına sahip bir Müslümanın doğruyu söyleyeceğine ve sorulana başkalarından gizleyeceğine, verilen emaneti ve sırrı saklayacağına inanılır. Müslüman için doğru sözlülük vazgeçilmez bir unsurdur.²³⁹

İslam hukuku’nda ihanet net bir şekilde yasaklanmış ve Kur’ân-ı Kerim’de her türlü ihanetin azaba neden olacağını buyurmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’de *“Kendilerine hainlik edenleri savunma; zira Allah, daima hainlik yapıp günah işleyen insanı sevmez! (Kötü fiillerini) insanlardan gizliyorlar da Allah’tan gizlemiyorlar. Oysa geceleyin O’nun istemediği şeyi kurlarlarken O, onlarla beraberdir. Allah, onların yaptığı her şeyi kuşatmıştır. (Hiçbir şeyi O’ndan gizleyemezler.)”*²⁴⁰ *“Allah, inkar edenlere, Nuh’un karısı ile Lut’un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kulun nikahı altında idiler, onlara Hıyânet ettiler. Kocaları, Allah’tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: ‘Haydi, girenlerle beraber siz de ateşe girin denildi.”*²⁴¹ buyrulmuştur.²⁴²

Vatana ihanet ile ilgili Kur’ân-ı Kerim’de doğrudan bir ayet geçmemektedir. Ancak meşru devlet düzenine karşı gelmek, yol kesip terör eylemlerinde bulunmak, fesat çıkartmak için silahlı grup kurmak gibi kelimelerle dolaylı yoldan yer bulduğunu buluruz. Kur’ân-ı Kerim’de *“Allah ve Resulüne karşı savaşıyan ve yeryüzünde*

²³⁸ Kıyık, “İslam Hukuku’nda “İğtiyal-Suikast” Suçu ve Hukukî neticeleri”, C. 7, S. 1, s. 164, 165.

²³⁹ Konyalı Mehmet Vehbi, *Hulasatu’l-Beyân fî Tefsiri’l-Kur’ân*, C. 3-4, s. 1209, 1210.

²⁴⁰ Nisa 4/107

²⁴¹ Tahrîm 66/10

²⁴² Rezzan İtişgen Dülger, “Vatana İhanet Suçunun Kökenleri Üzerine Bir İnceleme”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2017, C. 23, S. 2, s. 129.

bozgunculuk yapmaya çalışanların cezası, ancak öldürülmeleri ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu onların dünyada çekecekleri rezilliktir, ahirette ise onlara büyük bir azap vardır."²⁴³ buyrulmuştur. İslam hukukuna baktığımızda başka çok az suç için böyle ceza verildiği görülmektedir. Allah haksız yere savaş edilmesini şiddetle yasaklamıştır. Fitne hasıl olduktan sonra onu def etmek için ilk ıslah yolu nasihattir. Eğer nasihat işe yaramaz ise tehdit veya sert bir uyarı ile, eğer tehditte bir işe yaramaz ise fiziki mücadele ile bu fitne giderilmeye çalışılır. Bu ayette geçen adil davranılması kelimesi fitne giderilmeye çalışılırken adil davranılmasıdır. Eğer adil davranılmayıp bir taraf ezilirse fitne bittiği gibi farklı şekillerde yeniden başlayacaktır. İslam hukuku açısından vatana ihanet sonucunda ağır zayıat verildiği için vatana ihanet eden kişi en ağır şekilde cezalandırılacaktır.²⁴⁴

2.6. Kadınların İstihbarat Elemanı Olarak Kullanılması

İstihbarat olgusunda tartışılmalı bir konu olan kadınların istihbarat elemanı olarak kullanılması çok eskilere dayanmaktadır. İlk Türk hükümdarlarının Çinli prensesler ile evlenmesi sonucunda saraya giren Çinli kadınların Çin devleti adına istihbarat faaliyetlerinde bulundukları bilinmektedir. Bunların dışında Karahanlılar ve Gazneliler döneminde kadınların toplumsal hayat hakkında bilgi toplamak amacı ile halk içerisine sızdıkları bilinmektedir. Genelde hedef kişinin yanına evlilik, hizmetçi vs. yollar ile yerleştirilen kadınların içeriden bilgi toplayıp aktarmak amacı ile kullanılmışlardır. Osmanlı'nın klasik döneminde daha önceden suç işleyip sonradan tövbe edip nizama uygun yaşayan kadınlardan yeni suçluların yakalanması için istihbarat elemanı olarak kullanıldıkları bilinmektedir. Osmanlı'nın son döneminde ise kadınların aktif istihbarat görevlerinde bulundukları görülmektedir. Sadece kadınların işlemiş oldukları suçlar için değil genel anlamda asayişin sağlamak için istihbarat faaliyetlerinde kullanılmışlardır. Ancak konunun istihbarat olması ve evrakların az bir kısmının günümüze ulaşmasından dolayı tam anlamıyla kadınların nasıl bilgi topladıkları bilinmemektedir.²⁴⁵

²⁴³ Maide 5/33

²⁴⁴ Konyalı Mehmet Vehbi, *Hulasatu'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, C.3-4, s. 1209, 1210.

²⁴⁵ Zeynel Levent, "Geç Osmanlı Dönemi'nde Kadınların İstihbarat Memurluklarında İstihdamı Girişimi", *Journal of Universal History Studies*, 2022, C. 5, S. 1, ss. 21-23.

Kadınların istihbarat elemanı olarak kullanılması insan kaynaklı istihbarat içerisinde değerlendirilmesi gereken bir konu olup günümüzde neredeyse bütün istihbarat kuruluşları tarafından kullanılmaktadır. Ancak günümüzde başta İsrail olmak üzere çeşitli ülkelerin kullandığı bal tuzakları(honey trap) şeklinde bir anlayıştan İslam hukuku içerisinde söz edemeyiz. Bal tuzağı denilen ve günümüzde büyük devletlerin istihbarat örgütleri tarafından kullanılan bu yöntem genellikle istihbarat çalışanları tarafından, hedefteki kişiyi (karşı istihbarat teşkilatı üyesi, ünlü, politikacı, kilit kişi ya da tehlike arz eden herhangi biri) tuzağa düşürmek için belirli özelliklere sahip kadının bedeninin kullanılmasıdır. Hatta hedef kişi eşcinsellik gibi bir duruma sahipse ona göre birileri de kullanılmaktadır. Soğuk savaş zamanında oldukça yaygın bir biçimde kullanılmış ve şantaj amacı gütmektedir. Savaş zamanlarında komutanlar için metresler vasıtasıyla, askerler için de genelev gibi fuhuş yuvalarında çeşitli dil oyunları ile istihbarat toplanmaya çalışılmıştır. Böyle bir uygulamanın İslam hukuku'nda yer bulması mümkün değildir. İslam hukuku'nda amaca giden yolda her şey mubahtır gibi bir yaklaşım söz konusu olamaz.²⁴⁶

Kadınlar musiki ile birlikte kullanılmışlardır. Özellikle klasik fıkıh musikinin gereğinden fazla dinlenilmesi kalbin yumuşamasına neden olduğunu belirtmiştir. Bu musiki kadın elinden çıkıyorsa zamanla kalbin yumuşamasıyla beraber o musikiyi söyleyen kadına karşı bir muhabbete ve bağlanmaya neden olmaktadır ve muhabbet ve bağlanma ise kalbin casusudur. Çünkü insanın şehveti arttıkça kalbi ve aklı körelmektedir. Peygamber Efendimiz'in hadislerinde de “muğanni” kelimesiyle geçen şarkıyı yasakladığı ve buradan gelen kazancın haram olduğunu beyan etmiştir. Başka hadislerde şeytanın öğrendiğinin sihir, Allah'ı zikretmemesinin sebebinin sarhoş olması, okuduğu şeyinde şiir olduğu, en çok mesken tuttuğu yerinde pazarlar olduğu ve en büyük tuzağında kadınlar olduğu beyan edilmiştir. Yine başka hadislerde haram şekilde def çalmanın, şarkı söylemeninde yasaklandığını görmekteyiz. İşıtme sevgisi insanın kalbinde nifaka neden olup o kişiyi dinden uzaklaştırmaktadır. Kimi alimlere göre ısıtme sevgisi zinanın ilk basamağıdır. Kalpte nifak olursa dünya sevgisi artmaktadır. Dünya sevgisi arttıkça insan düşmanın tuzağına daha rahat düşebilmektedir. Bundan dolayı kadınlar bu yönden tuzak kurmak için en çok

²⁴⁶ Servet Avşar, “Birinci Dünya Savaşı'nda Casusluk Okulları, Casusluk Uygulamaları ve Osmanlı Devleti'nin Casusluğu Önleme Faaliyetleri”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, C. 2, S. 3, s. 35.

başvurulan yöntemlerden birisi olmuştur. Ayrıca topladıkları bilgiyi kadınlıklarının arkasına saklanarak rahat bir şekilde ulaştırıp, saklayabilmektedirler. Bu tür musiki yapabilecek kadınlar iyi eğitim alan sır tutmayı bilen ve kimliğini gizlemeyi başarabilen kadınlardır. İşte eğer kişi akli ve dini anlamda zayıfsa bu tür kadınların tuzağına düşebilmektedir. Musiki anında yumuşayan kalbin etkisiyle hedef kişinin ağzından gereken bilgiyi almak için farklı sorular sorabilmektedir. Hatta gerektiği durumlarda hedef kişiyi gizli bir şekilde öldürebilmektedir. Kadınların bu şekilde İslam ahlakına aykırı biçimde istihbarat elemanı olarak kullanılmaları caiz değildir. Günümüzdeki İslami görünen Fetö vb. terör örgütlerinin yaptığı gibi katalogdan birinin seçilmesi, kadınlar yoluyla şantaj yapılarak bilgi toplanılması vb. uygulamalarında İslam hukukunda yeri yoktur.²⁴⁷

3. YAPAY ZEKA VE İSTİHBARAT

Tarih boyunca insanların iletişim biçim ve araçları toplumsal, ekonomik, teknolojik vb. gelişmelere bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Günümüzde ise internet günlük hayatımızın hemen her alanını etkilemiş ve değiştirmiştir. Dijitalleşmenin bir sonucu olan internet teknolojisi gerek kişisel gerekse kurumsal olarak hayatımızı kuşatmış ve bu yeni teknolojiye uyum sağlamak kişiler için olduğu kadar kurumlar içinde bir zorunluluk halini almıştır. Yoğun rekabetin yaşandığı her alanda kişi ve kurumların faaliyetlerinin devam ettirebilmesi dijitalleşme sürecine adepte olmasıyla doğru orantılı hale gelmiştir.

İçinde bulunduğumuz çağ, sürekli yenilenmeyi gerektirmektedir. İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucu her geçen gün hayatımıza daha fazla yer bulan dijitalleşme hemen her iş sürecini etkilemiş ve değiştirmiştir. Bilginin önemli bir güç haline geldiği, her alanda değişimin kaçınılmaz olduğu günümüzde istihbarat da değişim içerisinde. Dijitalleşme sürecinin ilk evresinde geleneksel istihbarat ve medya araçlarının yayın ve değerlendirmesinde yeni bir istihbarat ve habercilik türü ortaya ortaya çıkarmıştır. Bu yeni istihbarat (siber/sanal/dijital/elektronik) özellikle

²⁴⁷ Muhammed b. Muhammed el-Abder el-Mâliki, *el-Medhal*, Dâru't-Türâs, Şam, 1895, C. 3, ss. 103-105.

sahip olduğu hız ve düşük maliyet ile tercih edilmesinin yanında iş süreçlerinin de zaman ve emek bakımından kolaylaşmasını sağlamıştır.²⁴⁸

Dijitalleşme sürecinin ikinci evresi ise yapay zekanın kullanılmaya başlanmasıdır. Bankacılıktan lojistiğe, sanayiden tıp alanına kadar hemen her alanda kullanılmaya başlanan ve adeta yeni bir çığır açan yapay zeka, kurum ve kuruluşlara olduğu kadar bireylere de önemli fırsatlar sunmaktadır. Günümüzde istihbarat ve medya kuruluşlarının stratejik toplantılarında yapay zeka kullanımı tartışma konusu olmaya başlamıştır. Daha önceleri hayal edilmesi bile mümkün olmayan haber üretiminde de yapay zeka kullanımının ilk adımları atılmaktadır. Sosyal medya ile çok sayıda haberi çok kısa bir zaman diliminde öğrenmek mümkün hale gelmiştir.

Dünyada toplumsal ve teknolojik değişim, yüksek bir hızla devam etmektedir. Dijital dünyanın insanla ilgili tüm modellerini yükseltebileceği ve kuruluşların yeni ve sürdürülebilir radikal keşiflere açık olması ve kendilerini rutin düşünme ve davranıştan koparmaya hazır olmaları gerektiği iyi anlaşılmalıdır. Bu, kesinlikle bazı riskleri de beraberinde getireceğinden süreçler, yeniden tanımlanmalı ve riskten arındırılabilmek için özel tasarımlar geliştirilmelidir. Teknoloji hukukta, dijitalleşme ve elektronik olarak konu edildiğine göre haber, bilgi ve belge toplanmasında dijitalleşme son derece büyük öneme haizdir. Ayrıca yapay zekâ çağına girmemizle birlikte, dijital operasyon modellerinin ortaya çıkmasıyla savaş, istihbarat, ticari gibi alanlarda rekabeti de dönüştürmüştür.²⁴⁹

3.1. Yapay Zeka Nedir?

Son zamanlarda adını sıkça duyduğumuz bir kavram olan yapay zeka teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan bir olgudur. Kullandığımız akıllı telefonlarda, televizyonlarda, ev aletlerinde, askeri anlamdaki İnsansız Hava Araçlarında, hatta uzaya gönderilen araçlarda dahi kullanılmaktadır. Bu kadar yaygın olmasına rağmen içerisinde kısmen bilinmezlik barındırmasından dolayı ilgi çekici bir konu olmuştur. Bilgisayar bilimi içerisinde ele alınıp bilim kurgu romanı yazarlarından, robotik kodlama yapan insanlara kadar geniş bir alana hitap etmektedir. Yapay zeka

²⁴⁸ Harun Pirim, “Yapay Zeka”, *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 2006, C. 1, S. 1, s. 83.

²⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Okan Acar, *Yapay Zekâ Fırsat mı Yoksa Tehdit mi?* Kriter Yayınevi, İstanbul, 2021; Mustafa K. Yılmaz-Öykü İyigün, *Oyun Değiştiren Güç Yapay Zeka (Game-Changing Power Artificial Intelligence)*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2020.

veya makine öğrenmesi, insan tarafından yapılan davranışların bir makineye öğretilmesi sonucu o makinenin de insan davranışlarını taklit edebilmesidir. Yapay zeka tanımlarının büyük kısmında yapay zekanın çıkış noktasının insan davranışlarının taklidinden veya insan zekasının gizeminden yola çıkıldığını gösterir. Taklit edilen şey insanın aynı anda farklı işlere yönelip yapabilen zekasıdır. Bir küçük telefonda bile bulunan yapay zekanın farklı programları çalıştırabilmesinin çıkış noktası buradur.²⁵⁰

İnsan canlı olarak gördüğünden yola çıkarak farklı şeyler üretmek ister. Bu hayali gerçekleştirebilmek için en faydalı yollardan birisi yapay zekadır. Hayatını kolaylaştırmak, sağlık gibi faydalı alanlarda kullanılabileceği gibi siber saldırılar gibi binlerce insanın aynı anda bilgilerinin çalındığı bir kaos içinde kullanılabilir. Yapay zekaya sadece bilgisayarlar veya akıllı telefonlar açısından bakmamak gerekir. 2000 yılından sonra piyasaya robot oyuncaklarda bazı hareketleri yapabilmesi için kodlama yapılması, 2010 yılından sonra sürücüsüz araçlar üzerinde testler başlanması ve günümüzde bu araçların hızla yaygınlaşması, insanların nasıl hissettiklerini anlayabilen Amelia gibi sanal asistanlar ve Hatta curiosity adlı A.B.D uzay ajansı NASA'nın Mars'a göndermiş olduğu uzay aracında da Mars yüzeyinde karşılaşacağı zorlukları aşması için yapay zeka kullanılmıştır.²⁵¹

Yapay Zeka kavramı 20.yy'da çıkmış olmasına rağmen bu kadar yaygın hale gelmesi 21.yy'da olmuştur. Yapay zeka kavramı ilk defa İkinci Dünya Savaşı zamanında ortaya çıksa da salt bir terim olarak kullanılması 1955 yılında John McCarthy ve arkadaşlarının sunduğu başvuru yazısında kullanılmıştır. 1960'lı yıllarda satranç vb. oyunları oynayabilen basit programlar geliştirildi. 1980'den sonra yapay zeka artık bir endüstri haline dönüşmüştür. 1990'dan sonra internetin yaygınlaşmasıyla birlikte her eve girmiş ve artık günümüzde elektronik olup yapay zeka ile desteklenmeyen bir cihaz neredeyse kalmamıştır. İnsan zekası çoğunlukla semboller üzerinden öğrenir. Yani "Furkan jkbhfjrhuksdh yaptı" cümlesi bir defa okuduktan sonra tam olarak yazabilen az insan vardır. Çünkü bu cümledeki "Furkan" ve "Yaptı" kelimeleri kendi başlarına okunabilen birer semboldür ancak ortada bulunan "jkbhfjrhuksdh" kelimesi kendi başına bir sembol oluşturmaz. Onun ancak kendi

²⁵⁰ Pirim, "Yapay Zeka", C. 1, S. 1, 2006, s. 83.

²⁵¹ İpek Sucu, "Yapay Zekanın Toplum Üzerindeki Etkisi ve Yapay Zeka (A.I.) Filmi Bağlamında Yapay Zekaya Bakış", *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 2019, C. 2, S. 2, s. 206.

içerisinde bulunan harfler kendi başlarına birer semboldür ve insan beyni de bu şekilde düşünür. Sembol sayısı fazla olduğundan bu kelimeyi aklında tutabilmek için çalışmaya ihtiyaç duyar. Yapay zekaya bu semboller öğretildiğinde bu cümleyi çözümlemesi insan beyninden daha hızlı olmaktadır. Bunu bir tabloyla ifade edecek olursak aşağıdaki gibidir.

İnsan Zekası	Yapay Zeka
Yeni fikirlere açıktır, yeni fikirleri çabuk öğrenir.	Yeni bir fikri öğretmek için dışarıdan müdahale gereklidir.
Tutarlı olmayabilir, yanlışında çabuk vazgeçer. Programlanamaz.	Tutarlıdır, yanlış yaptığıında aynı yanlışla devam edebilir. Programlanabilir.
Geniş bir açığa sahiptir.	Belirlenen açıdan başka bakamaz.
Duygusal bir yapısı vardır.	Duygusal bir yapısı yoktur, tekniktir.
Yavaş öğrenir.	Alanında hızlı öğrenir.

Günümüzde bu tabloya eklenebilecek birçok madde vardır. Ama insan zekasıyla yapay zeka arasında bulunan temel farklar bunlardır. Tabi ki yazdığımız maddelere istisna olabilecek yapay zeka programları vardır. Yapay zeka sahip olduğu veriler arasında bağlantı kurar. İnsan beyninde bulunan sinir hücrelerinin birbiriyle bağlantı kurmasını taklit eder ve Burada ürkütücü olan yapay zekanın sahip olduğu veri miktarıdır. Bu veri miktarıyla zor problemleri hızlı bir şekilde çözebilmektedir.²⁵²

Yapay zeka teknolojileri 5 temele dayanır; bunlar uzman sistemler, bulanık mantık, yapay sinir ağları, makine öğrenmesi ve genel algoritmadır. Uzman sistemler bir problemde bilgi ve mantık kullanarak sanki o alanın uzmanıymış gibi o problemin çözülmesidir. Yani problemde alanın uzman kişilerinin mantık yürütmesinin bir taklidi vardır. Bulanık mantık 1965 yılında Prof. Dr. Lutfi Asker Zade tarafından geliştirilmiştir. Bu kurama göre klasik mantıktaki kesin hatlar yerine, birbirine geçmiş hatlar kullanarak belirsizlik olan bazı yerlere belirlilik kazandırılır. Örneğin bir içecek

²⁵² Esen Ersoy ve Ömer Karal, “Yapay Sinir Ağları ve İnsan Beyni”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2012, C.1, S.2, s. 190; Pirim, “Yapay Zeka”, s. 85, 86.

klasik mantığa göre ya soğuktur, ya da sıcaktır. Bulanık mantığa göre bu içeceğe ılık denilebilir. Arada bulunan ne sıcak nede soğuk olan yeri ifade etmek için bir kavram kullanılır. Bulanık mantıkla beraber ifade edilmeyen bir çok durumu ifade etmek için farklı kavramlar yapay zeka programlarına dahil edilebilir. Yapay sinir ağları ise doğal sinir ağlarının çalışma prensibine dayanarak yapay zekanın çalışmasını sağlamaktır. İnsan beyinde bulunan sinir hücreleri yani nöronlar birbirleriyle sinyal alışverişi sonucu bilgiyi depolar, kullanır veya aktarır. Yapay sinir ağları da bu iletişimi taklit ederek bilgiyi kullanmayı amaçlar. Makine öğrenmesi ise çok çeşitlidir. Ancak temelde bir bilgisayarın daha önceden öğrendiği probleme göre yeni problemleri sınıflamasıdır. Mevcut veriye göre en yüksek performans amaçlanır. Genel algoritma ise yapay zekanın öğrendiği çözümler arasından en iyisini kullanmasıdır. Strateji belirlenirken, kuram oluşturulurken vs. konularda kullanılmaktadır.²⁵³

Yapay zekanın günümüzde kullanıldığı dört temel alan vardır. Bu alanlar istihbaratı da ilgilendirmektedir. Bunlar “ses tanıma ve anlama, görüntü işleme, doğal dil işleme ve anlama, muhakemedir.”²⁵⁴ Ses tanıma ve anlama işlemi mikrofona sahip herhangi bir cihazın topladığı sesleri algılayarak çözmek ve ona göre cevap hazırlamaktır. Bakıldığında hiç de kolay bir iş değildir. Konuşulan şeyin mantıksal olarak çözümü, şive varsa ayıklanması veya kasıtlı yanlış söylenen bir şeyin anlaşılması gibi zor alanları vardır. Ancak veri miktarının artması çözümleme işleminin güvenilir, hızlı ve ucuza mal olmasını sağlamaktadır. Günümüzde bu işlem için oldukça fazla veri sağlayan uygulamalar vardır. Örneğin hepimizin elinde olan akıllı telefonlardaki siri, cortana, echo buna örnektir. Bunların dışında asistanlar, bulut depolama gibi uygulamaların bizden istediği izinlerle özel alanımızı inceleyip bizim hakkımızda bilgiye sahip olması da söz konusu olabilir²⁵⁵. Bu bilgiler doğrultusunda bizim nelerden hoşlanıp, hoşlanmadığımızı, gittiğimiz yerleri gps sayesinde kaydederek bize öneriler sunabilmektedir. Görüntü işleme ise yapay zekanın hafızasına aldığı bir görüntüyü daha sonra karşılaştığında hatırlaması veya o görüntü üzerinde çeşitli değişiklikler

²⁵³ Muhammet Atalay ve Enes Çelik, “Büyük Veri Analizinde Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi Uygulamaları”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, C. 9, S. 22, ss. 159-162.

²⁵⁴ Gelecekhane, “Perspektif Akıllı İşler Raporu”, 2016, s. 17. <https://turkiye.ai/wp-content/uploads/2020/05/06.2016-Dijital20-Raporu-2016-1.pdf> erişim 08/10/2022.

²⁵⁵ Gelecekhane, “Perspektif Akıllı İşler Raporu”, 2016, s. 17. <https://turkiye.ai/wp-content/uploads/2020/05/06.2016-Dijital20-Raporu-2016-1.pdf> erişim 08/10/2022.

yapabilmesidir. Artık yapay zeka insanı, hayvanı, bitkiyi, cansız nesneleri ayırt edebilir hale gelmiştir.²⁵⁶ Bu teknolojinin en çok kullanılmaya başladığı alan sürücüsüz araçlardır. Otonom gitmesi planlanan bu araçlar etrafındaki kameralar sayesinde çevresindeki bütün nesneleri ayırt edebilmektedir.

Doğal dil işleme ise yazılan bir cümleyi yapay zekanın anlamasıdır. Sizin yazdığınız cümle ile ne yapmak istediğinizi çözmesidir. Özellikle internet devi Google'nin bir şey yazdığınızda ona göre olan internet sitelerini önünüze getirmesi veya "Did you mean" "Bunu mu demek istediniz" diye sormasıdır. Muhakeme ise yapay zekanın öğrendiği bilgiler arasından işine yaracak olanı seçerek kullanmasıdır. Örneğin Bilgisayar, hamlele içerisinden en doğru olanları seçerek insanı yenebilmektedir..²⁵⁷

3.2. Yapay Zeka ve İstihbarat İlişkisi

Yapay zeka gelişimini yavaş sürdürse de artık bütün ülkeleri ilgilendiren bir konu haline gelmiştir. Yapay zeka alanında A.B.D. ve Çin öncü iki devlettir. Askeri robotlar, insansız hava araçları gibi alanlarda çalışmaktadırlar. Türkiye'nin de insansız hava araçları ve yapay zeka alanında ciddi çalışmaları bulunmaktadır. Bu teknolojinin gelecekte daha fazla insan yaşamını etkilemesi düşünülmektedir. Endüstriyel robotların yayılması insanın iş sahasının daralmasına veya değişmesine neden olmaktadır. Bu durum devlet yetkililerinin, büyük iş insanlarının yeni fikirler üzerinde çalışmasını gerekli kılmaktadır. Yapay zeka sadece bununla sınırlı kalmayıp özel yaşam, iletişim özgürlüğü gibi kavramlarında yeniden düşünülmesini gerektirmektedir. Dinleme yapıp her kelimeyi seçebilen bu yazılımların hukukî açıdan da düşünülüp düzenlenmesi gerekmektedir.²⁵⁸

Yapay zeka güvenlik, gizlilik ve mahremiyet üzerine riskler barındırmaktadır. Yapay zekanın görüntü ve dil işleme ses tanıma gibi özellikleri art niyetli olarak kullanıldığında güvenliği tehdit etmektedir. Yapay zeka tarafından taklit edilen bir yüzün veya konuşmanın art niyetli bir şekilde sosyal medyada yayılması kitlelerin kontrolü açısından tehlikeli olabilmektedir. Yapay Zeka yüz tanıma sistemiyle bir kişiyi

²⁵⁶ Hakan Kekül, Hüdaverdi Bircan ve Halil Arslan, "Yüz Tanıma Uygulamalarında Özyüzler ve Yapay Sinir Ağlarının Karşılaştırılması", *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, 2018, C. 2, S. 1, s. 55.

²⁵⁷ Gelecekhane, "Perspektif Akıllı İşler Raporu", 2016, s. 18, 20, 23, 25,. <https://turkiye.ai/wp-content/uploads/2020/05/06.2016-Dijital20-Raporu-2016-1.pdf> erişim 08/10/2022.

²⁵⁸ N. Öykü İyigün, "Yapay Zeka ve Stratejik Yönetim", *TRT Akademi*, 2016, C. 6, S. 13, s. 676.

gün boyu kameraların olduğu yerlerde izleyebilir ve yüksek bir hafıza kapasitesinin olması nedeniyle geniş ölçekli bir taramaya imkan verebilmektedir. Yapay zeka kullanılan bir araç bilgisayar korsanları tarafından ele geçirilerek zorla kaza yaptırılabilir. İnternet bağlantısı sayesinde rotayı daha önce gittiği yerleri aktarabilir ve aktardığı bilgiler kötü amaçla kullanılabilir.²⁵⁹

Yapay zeka yeni tehditler oluşturabildiği gibi mevcut tehditleri de güçlendirebilmektedir. Bir yeri daha rahat ve nokta hassasiyetle bombalamak mevcut tehlikeyi artırırken, bir sesin taklit edilerek propaganda yapılması yeni bir tehdittir. İletişim teknolojilerinin inanılmaz gelişimi sosyal medya, sanal alem gibi kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu hızlı gelişim bireyi ve toplumu derinden etkilemiştir. Bu tür mecraların herkes tarafından kolayca kullanılması üretim, tüketim ve dünya görüşünü şekillendirmektedir. Manipüle amacıyla kullanılabilmesi toplumsal ve devlet açısından tehdit oluşturmaktadır. Ayrıca bu alanlara yüklenen fotoğraflar mahremiyet ve güvenlik alanında da riskler oluşturmaktadır. Basit görünen fotoğraflar aslında güçlü bir istihbarat kaynağı olabilirler. Milyonlar tarafından kullanılması ise denetimini zorlaştırmaktadır. Siyasi, ideolojik vs. güçler içinde sosyal medya güzel bir propaganda alanıdır. Küçük bir fotoğraf, ses kaydı büyük kitleleri öfkeliendirebilir. Bu durumun en güzel örneği Arap baharıdır. Bir küçük olayın bir ülkenin sınırlarını aşarak koca bir coğrafyaya hızla yayılması sosyal medyanın gücünün en bariz kanıtıdır. Ayrıca sosyal medyada yayınlanan haberler gazetelerdeki gibi salt bir şekilde olmaz. Arka fona müzik, geçmişteki bir kişinin konuşması, bayrak gibi semboller eklenerek haberin gücü daha da artırılıp bir haberden ibaret kalmaması, bir amaca hizmet etmesi sağlanabilir. Sosyal medyanın zararları olduğu kadar yararları da mevcuttur. Yardım kampanyalarının çok kişiyi ulaşmasını sağlayabilir. Online eğitimler ile terör vs. konularda farkındalık oluşması sağlanabilir.²⁶⁰

1990'dan sonra siber kültür kavramı ortaya çıkmıştır ve bu kavramla birlikte siber saldırılar, elektronik ortamda bilgilerin çalınması gibi durumlarda hayatımızın bir parçası olmuştur. Siber kültür bilgisayar ortamlarının insan kültürünü nasıl

²⁵⁹ Emine Gündüz, “Yapay Zekanın Savunma, İstihbarat ve İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kütahya, 2021, s. 39, 40.

²⁶⁰ Gündüz, “Yapay Zekanın Savunma, İstihbarat ve İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi”, s. 45, 46.

şekillendirdiğini esas alır. Bilgisayar çağı beraberinde başka düşmanlıkların yapılabileceği bir ortamı yaratmıştır. Son zamanlarda dijital bağımlılığın artmasıyla birlikte tehditte aynı oranda büyüdü. Bu tip sistemlerdeki bilgilerin düşman istihbarat servisleri veya yasa dışı örgütler tarafından ele geçirilmesi birey ve devlet ölçeğinde ciddi problemlere neden olmaktadır. Yapay zeka güçlendikçe bu tip saldırıların boyutu da büyümektedir. İstihbarat içerisinde son zamanlarda yapay zekanın önemi ciddi anlamda artmıştır. İstihbaratın gizlilik ilkesi gereği mevcut bilgilerin korunması ve düşmanla ilgili bilgilerin iz bırakılmadan alınmasıdır. 1 ve 2. Dünya savaşlarıyla birlikte başlayan teknoloji savaşı 21.yy'da hat safhaya çıkmıştır. Modern çağdaki bir devletin bu alanı boş bırakması düşünülemez. Yapay zeka ile birlikte klasik istihbarat yönteminin dışında bilgisayar algoritmaları, veri analitiği gibi yeni istihbarat türleri de gelişmiştir. Günümüzde istihbarat örgütlerinin çoğu istihbarat ile ilgili işlemlerin çoğunun yapay zeka ile yapılacağını öngörmektedir. Elektronik cihazların verdiği sinyal istihbaratı, insansız hava araçlarının, casus uyduların verdiği görüntü istihbaratı ve bu bilgilerin işlenmesi için bilgisayar yazılımının gerekli olması yapay zekanın önemini artırmaktadır.²⁶¹

İstihbarat bilgilerinin yarısı gizli bir şekilde toplansa da kalan yarısı da açık kaynaklardan elde edilir. Yapay zeka ve dijital çağla birlikte sosyal medya istihbaratı ortaya çıkmıştır. Kişilerin sosyal medya üzerinden yapmış oldukları paylaşımlara dayanarak bilgi edinilmeye çalışılır. Toplumun nabızı tutulur, hangi durumlar halkı yönlendirir tespit edilmeye çalışılır. Yapay zekanın ve buna bağlı olarak yeni istihbarat türlerinin gelişmesi yeni savaş stratejilerini de peşinden getirmiştir. Kendi kendine karar alabilen insansız hava araçları, hedefine kitlenen güdümlü roket sistemlerine kadar çeşitli silahlara ön ayak olan yapay zekadır.²⁶²

²⁶¹ Bayraktar, "Harbin 5. Boyutunun Yeni Gereksinimi Siber İstihbarat", s. 126.

²⁶² Balcı, *İstihbarat Kültürü*, s. 44.

SONUÇ

İstihbarat kavramı genel olarak toplanılan haber anlamı taşımaktadır. İngilizcede “intelligence” kelimesiyle ifade edilen bu kavram hayatımızın her alanında bulunmaktadır. Özellikle dijitalleşen çağ, istihbarat faaliyetlerinin alanlarının genişlemesine neden olmuştur. İstihbarat önceden sadece insana dayalı yapılırken günümüzde yapay zeka ile desteklenen robotlardan casus uydulara kadar geniş bir araç ağı ile yapılmaktadır. İstihbarat, insan yerleşik hayata geçtiğinden bu yana var olmuştur. İstihbarat çıkmış olduğu toplumun tarihinden, kültüründen, psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarından etkilenmektedir. İstihbarat faaliyetlerinin genel amacı bilgi toplamaktır. Bilgiye sahip olan her zaman bir adım öndedir. Tarihte de her zaman bilgiye sahip olanın kazandığı görülmüştür.

Bir ülkenin ayakta kalabilmesi ve vatandaşlarını güvenle yaşatabilmesi için istihbarat faaliyetlerine ihtiyacı vardır. Dinamik toplumlar her zaman bir gelişim içerisindedir. Bu toplumlarda bulunan insanlar istihbaratın önemini farkındadır. Çünkü bu insanlar istihbaratın bir dedikodu malzemesi değil, devleti ayakta tutan bir bilgi mekanizması olduğunun farkındadır. Bundan dolayı İngilizcede akıl ve zeka anlamına gelen “intelligence” kelimesiyle ifade edilmiştir. Bundan dolayı İstihbarat akılla, zekayla bir tutulmuştur.

Devletler, imparatorluklar, krallıklar hatta beylikler dahi yüzyıllar boyunca iç ve dış güvenliklerini korumak ve savaşlarda avantaj sahibi olabilmek için istihbarat faaliyetleri yürütmüşlerdir. Devletlerin farklı devletlere gönderdiği elçiler yahut o ülkede açtıkları konsolosluklar dahi istihbaratın bir parçasını oluşturmaktadır. İslam ve Türk tarihine baktığımızda istihbaratın önemine dair birçok örnek görülmektedir. Peygamber Efendimiz’in bizzat istihbarat faaliyetleriyle ilgilendiği, birçok yere casuslar gönderdiği, hatta önemli bir konuyla ilgili tek bir casus değil birden fazla casus görevlendirdiği görülmüştür. Peygamber Efendimiz’in yolundan giden Türk İslam Devleti liderleri de istihbarata gereken önemi vermişler ve istihbarat ile ilgili müstakil kurumlar oluşturmuşlardır. Türklerin İslâmîyeti kabulü ile yeniden şekillenen dünya düzeni ve yeni kurulan Türk-İslam devletleri Gazneliler, Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlılar yaşadıkları coğrafyanın güvenliğini sağlamak için istihbarat teşkilatları kurmuşlardır. Cihad anlayışı ile İslâmîyeti yaymak için gerçekleştirilen fetihlerde

istihbarati faaliyetler kullanılmış, fethi planlanan bölgelere casuslar gönderilmiş ve savaşın yapılması beklenen yahut planlanan bölgeler önceden keşifler yapılarak detaylı bilgiler ile tanınmıştır.

Anadolu'nun kapılarını Türklere açan 1071 Malazgirt Savaşı'ndan önce Türkler Anadolu'ya keşif seferleri düzenleyerek bölge hakkında bilgiler toplayıp yaşayan halkı daha yakından tanımışlardır. Elde edilen tüm istihbari bilgilerin Malazgirt Savaşında kullanıldığını düşünüldüğünde başarının kaçınılmaz olduğunu görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde de ilk kurulduğu günden bu yana istihbarat teşkilatı faaliyetleri yürütülmekte, kişi hak ve özgürlükleri açısından tartışılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin coğrafyasına bakıldığında etrafının savaşlarla çevrili olduğunu, stratejik öneminin yüksek olduğunu görülür. Böyle bir coğrafyada yaşayan bir devletin istihbarat faaliyetlerinde bulunmaması düşünülemez. Bundan dolayı ülkemizde temelde Milli İstihbarat Teşkilatı olmak üzere çeşitli istihbarat kuruluşları bulunmaktadır. Farklı yetkilere sahip olan bu kuruluşların bazı yaptıkları uygulamalar hukukî açıdan tartışma konusu olmaktadır. Yeni çıkarılan kanunlarla bu sıkıntıların önüne geçilmeye çalışılsa da hala daha eksiklerin olduğu düşünülmektedir. Dijitalleşen dünya da hem istihbarat birimleri hem de hukukun uyum sağlamaya çalıştığı görülmektedir.

Yapay zekanın hayatın her yerine dahil olması ve dünyanın dijitalleşmesiyle birlikte insan yaşamı derinden etkilenmiştir. Zevkler, hobiler değişmiş modern toplum kültürü ortaya çıkmıştır. Elektrikli ev aletlerinden, akıllı televizyonlara kadar hemen her şeyde yapay zekanın izi görülmektedir. Hayatın pek çok alanında etkin olan yapay zeka istihbarat çalışmalarını etkilemiş ve yapay zkanın kullanılması ile yeni istihbarat biçimleri ortaya çıkmıştır. Teknolojiyle beraber sinyal istihbaratı, açık kaynak istihbaratı gibi yeni olgular istihbarat literatürüne girmiştir. Herkesin elinde yapay zekayla desteklenen akıllı telefonlar bulunmaktadır. Ortaya çıkan teknolojinin getirmiş olduğu yenilikler ile daha önceden görüntülü konuşmak gibi hayal olan şeyler artık yaşadığımız dünya da sıradan bir eylem olarak görülmektedir.

Bu durum yaşanan toplumda bireylere kolaylık sağlayıp avantaj gibi görülsede peşinden ciddi sıkıntıları da getirdiği görülmüştür. Bu akıllı cihazlar vasıtasıyla dinleme yapılması, kişi ile ilgili bilgileri kaydedilmesi ile kişinin mahremiyetini ortadan kaldırmaktadır. Gelişen teknoloji ile beraber milyonlarca insanın kullandığı farklı sosyal

medya mecralarının devletlerin güvenliklerine yahut insanlara şantaj uygulamak üzere özel bilgilerini bu mecralar üzerinden yasal olmayan yollarla ele geçirilip bu minvalde kullandığını görülmektedir. Örneğin, yakın zamanda karşımıza çıkan Facebook'un kurucusu Mark Zuckerberg, Cambridge Analytica veri skandalında doğrudan rol oynadığı gerekçesiyle dava edilmiştir. Bu davanın sebebi Facebook'a kayıtlı kullanıcıların verilerinin satıldığı ve farklı amaçlar doğrultusunda kullanıldığının saptanmasıdır. Sosyal medya platformlarının istihbari faaliyetlerde kullanılmasının en yakın örneklerindendir. Dolayısıyla günümüz insanı yaptığı her faaliyetin, attığı her mesajın birileri tarafından iyi veya kötü niyetli olarak takip edildiğini unutmamalıdır.

Peygamber Efendimiz döneminde devlet yönetiminde kullanılan istihbarat çalışmaları İslam hukukunun ilgi alanında yer alan konulardandır. Dini açıdan istihbarat çalışmalarında dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Kur'ân-ı Kerim'de kesin bir dille reddedilen ve haram kabul edilen zan ve tecessüs dikkat edilmesi gereken noktaların en önemlileridir. Kur'an-ı Kerim bu konu üzerinde oldukça fazla durmaktadır. Çünkü tecessüs dedikodu yapmak anlamına gelmektedir. Dedikodu da İslam dinince yasaklanmıştır. Çünkü başkaları hakkında gıybet etmek o kişinin hayatını zedeleyeceği için bu husus İslam dininde hoş görülmemiş ve yasaklanmıştır.

Tüm bunlardan anlaşılabacağı üzere her konuda olduğu gibi istihbarat konusunda da dinimize uygun hareket edildiğinde herhangi bir sorun teşkil etmediğini hatta devlet yönetiminde adeta bir sünnet haline geldiğini görmekteyiz. İslâmiyetin cihad anlayışını ve varlığını sürdürebilmesi içinde gün geçtikçe gelişen, değişen çok farklı boyutlara ulaşan teknolojinin getirdiği tüm imkanları kullanarak bu faaliyetler yürütülmeye devam etmelidir. Çünkü devletin devamlılığını sağlayabilmesi için dinin de devamlılığını sağlaması gerekmektedir. Sonuç olarak Müslümanların bu minvalden çıkmaması uygun görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

- ACAR, O.**, (2021) *Yapay Zekâ Fırsat mı Yoksa Tehdit mi?* Kriter Yayınları, İstanbul.
- AKŞİT, M. Cevat**, (1975), *İslam Ceza Hukukunda İnsanî Esaslar Üzerine Bir Deneme*, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Erzurum.
- ALTUNTAŞ, H. ve ŞAHİN, M.**, (2011), *Kur'ân-ı Kerim Meali*, DİB Yayınları, Ankara.
- ARNOLD, Thomas W.**, (2021), *Hilafet*, çev. Muhammed İkbâl Saylık, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- AYDIN, M. A.**, (1989), “Ahvâl-i Şahsiyye”, *DİA*, C. 2, s. 192, TDV Yayınları İstanbul.
- AYDIN, N.**, (2018), *Osmanlı İmparatorluğunda İstihbarat*, Parola Yayınları, İstanbul.
- el-CESSAS, Ebû bekr Ahmed b. Ali, er-Râzî** (2010), *el-Fusûl fî'l-usûl I-II*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmî, Beyrut.
- CEVAD, Ali**, (1968), *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Gable'l-İslam*, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut.
- ÇAĞRICI, M.**, (1994), “Düşmanlık”, *DİA*, C. Mustafa Çağrıcı, “Düşmanlık”, C.7., ss. 51-53, TDV Yayınları, İstanbul.
- , M., (1995), “Emir bi'l-Ma'rûf Nehiy ani'l-Münker”, *DİA*, C. 11, ss. 138-141, TDV Yayınları, İstanbul.
- , M., (2011), “Tecessüs”, *DİA*, C. 40, ss. 246-247, TDV Yayınları, İstanbul.
- , M., (2013), “Zan”, *DİA*, C. 44, ss. 120-122, TDV Yayınları, İstanbul.
- DAVUTOĞLU, A.**, (1994), “Devlet”, *DİA*, C. 9, ss. 234-240, TDV Yayınları, İstanbul.
- DEMİR, Y.-PEŞE, Ahmet M.**, (2019), “İslam Hukuk Sistematiği ve Literatürü”, *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, Grafiker Yayınları, Ankara.
- EBU ZEHRÂ, M.**, (ts.), *el-Cerîme*, Daru'l-Fikri'l-Arabi, Kahire.
- el-HANBELÎ, Ebû Ya'la Muhammed b. Hüseyin el-Ferra** (1983), *el-Ahkâmü's-sultaniyye*. thk. Muhammed Hâmid, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Kahire.
- ed-DAĞMÎ, Muhammed Râkân** (1988), *et-Tecessüs ve Ahkâmuhû fî Şeriatî'l-İslâmiyye*, Dâru's-Salam, Riyad.

- EBU-L MEÂLÎ**, Rüküd Dîn, İmâmü-l Haremeyn, Abdullah b. Yusuf b. Muhammed EL Cevnî, (2007), *Nihâyetü'l-Muttalib fî Dirâseti'l-Mezheb*, thk: Abdü-l Azîm Mahmud, Dârul Minhac, Lübnan.
- el-ENSÂRÎ**, Muhammed Ahmed b. Zekeriya, (1994), *Fethu'l-Vehhâb fî Şerhi Minhâci't-Tullâb*, Dâru'l-Fikr, Lübnan.
- , Muhammed b. Ahmed b. Zekeriya, (1997) *Minhecü't-Tullâb fî Fikhi-l İmam eş-Şâfiî radiyallahu anhu*, thk: Salah b. Muhammed Avîdah, Dârul İlmiyye, Beyrut.
- el-GIRNATÎ**, Ebu Kâsım Muhammed b. Abdullah, (2013), *Kavênînü'l-Fıkhiyye*, Dâru İbn Hazm, Lübnan.
- el-KEŞNÂVÎ**, Ebu Bekr b. Hasan, (ts.), *Eshelü'l-Medârik*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Lübnan
- el-MÂLİKÎ**, İdris b. Abdurrahman, (1994), *ez-Zehîra*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmi, Beyrut
- el-MÂLİKÎ**, Muhammed b. Muhammed el-Abder, (1320/1902), *el-Medhal*, Dâru't-Turâs, Şam
- el-MÂLİKÎ**, Muhammed b. Ahmet Meyyara, (2008), Thk: Abdullah Münşevi, *ed-Dürrü's-Semîn ve'l-Mevridü'l-Muîn*, Dârul Hadîs, Kahire.
- el- MUHÂCİR**, Abdullah, (2017), “*Resûlullah'ın Hayatı ve İslâmın Hareket Metodu*”, çev: Eyüp Aslan, Hak Yayınları, İstanbul
- el-MÂVERDÎ**, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb Basrî, (1976), *el-Ahkamu's Sultaniyye*, çev. Ali Şafak, Bedir Yayınevi, İstanbul.
- , Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb Basrî, (1995), *Edebü'd Dünyâ ve'd-Dîn*, thk. Yasin Muhammed, (y.y.) Beyrut.
- en-NESEFÎ**, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (1419/1998), *Tefsîru'n-Nesefî/Medârikü't-Tenzîl ve Hâkâ'îku't-Te'vîl*, 1. Baskı, Thk. Yûsuf Ali Bedîvî, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut.
- es-SANÂNÎ**, Abdürrezzak b. Hemmam, (1410), *Tefsîru's-Sanânî*, thk. Mustafa Müslim Muhammed, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad.
- es-SERAHSÎ**, Ebû bekr Muhammed b Ahmed b Ebî sehl (2005), *Usûlu's-Serahsî I-II*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmî, Beyrut.
- es-SUYÛTÎ**, Celaleddin, (1993), *ed-Dürru'l-Mensûr fî't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, Dâru'l Fikr, Beyrut.

- ŞAFAK, A.**, (1988), “el-Ahkâmü’s-Sultâniyye”, *DİA*, C. 1, ss. 554-555, TDV Yayınları, İstanbul.
- eş-ŞÂTİBÎ**, Ebu İshak İbrâhîm b. Mûsâ el-Lahamî, (t.y.), *el-Muvâfakât fî Usûli’l-Ahkâm*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut.
- eş-ŞİLBİYYÎ**, Şihâbüddin İsmail b. Yunus, (1313/1895), *Hâşiyetü’ş-Şilbiyye*, Dâru’l-Kitab, Kahire.
- er-RABÎ**, Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed, (2011), *et-Tebsıra*, Vizâratü’l-Evkâf, Katar.
- ez-ZERKÂ**, Mustafâ b. Ahmed b. Muhammed, (1967), *el-Fıkhü’l-İslâmî fî Sevbihî’l-Cedid*, y.y., Dimaşk.
- ez-ZÜRKÂNÎ**, Ebû Muhammed Abdülbâkî b. Yûsuf b. Ahmed el-Vefâi, (2002), *Şerhu’z-Zürkânî alê Muhtasari’l-Halîl*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut.
- FAYDA, M.**, (1993), “Câhiliye”, *DİA*, C. 7, ss. 17-19, TDV Yayınları, İstanbul.
- GAZZÂLÎ**, Ebu Hamid Hucetülislam Muhammed b. Muhammed, (1988), *Nasîhatü’l-Mülûk*, thk. Celâleddin Hümâî, Müessese-i Neşr-i Huma, Tahran.
- GÖZLER, K.**, (2011), *Hukuka Giriş*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- HAKERÎ, H.**, (2005), *Yeni Türk Ceza Hukukunun Temel Kavramları*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- HAREKAT, İ.**, (1992), “Berîd”, *DİA*, C. 5, ss. 498-501, TDV Yayınları, İstanbul.
- el-HÂZİN**, Ebü’l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Bağdâdî, (1425/2004), *Tefsîru’l-Hâzin/Lübâbü’t-Te’vîl fî Me’âni’t-Tenzîl*, 1. Baskı, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut.
- İBN ÂBİDÎN**, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dimaşkî, (1992), *Reddû’l-Muhtâr alê’d-Durri’l-Muhtâr*, Dâru’l-Fikr, Beyrut.
- İBN MANZÛR**, Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, (1990), *Lisânü’l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut.
- İLTER, E.**, (2002), *Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi*, MİT Basımevi, Ankara.
- KALLEK, C.**, (1993), “Câsus”, *DİA*, C. 7, ss. 163-166, TDV Yayınları, İstanbul.
- KAFALI, H.**, (2022), “Amaçları ve Sonuçlarının Belirlenmesi Açısından Bilim ve Yapay Zekanın Değerlendirilmesi” edt: Yıldray Sipahi, *Yapay Zeka Çağında İslam ve Hukuk*, Dijital Kitap.

- MOLLA HÜSREV**, Muhammed b. Feramuz b. Ali, (ts.), *Dürrerül Hükkam*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut.
- MÜTERCİM ÂSİM EFENDİ**, (2014), *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi)*, ed. Mustafa Koç, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- NİŞANYAN, S.**, (2004), *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçe'nin Etimolojik Sözlüğü*, Adam Yayıncılık, İstanbul.
- NİZAMÜLMÜLK**, (2009), *Siyasetname*, çev. Mehmet Taha Ayar ve Hasan Ali Yücel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ÖZDAĞ, Ü.**, (2020), *İstihbarat Teorisi*, Kripto Yayınevi, Ankara.
- ÖZEL, A.**, (1991), *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Dârulislâm-Dârulharb*, İklim Yayınları, İstanbul.
- , A., (1993), "Cihad", *DİA*, C. 7, ss. 527-531, TDV Yayınları, İstanbul.
- , A., (1993), "Darülharp", *DİA*, C. 8, ss. 536-537, TDV Yayınları, İstanbul.
- , A., (1993), "Dârülİslam", *DİA*, C. 8., ss. 541-543, TDV Yayınları, İstanbul.
- SEZEN, Y.**, (1998), *Sosyoloji Açısından Din*, 3. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Kitabevi, İstanbul.
- SİPAHİ, Y.**, (2018), *İstihsan Teorisi*, Yeni Anadolu Yayınları, İstanbul.
- , Y., (2022), İslam Hukuku'nun Genel Teorisi Bağlamında İstihsan ve Yapay Zeka" ed: Yıldırım Sipahi, *Yapay Zeka Çağında İslam ve Hukuk*, Dijital Kitap.
- ŞABAN, Z.**, (2016), *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usulü'l-Fıkıh)*, çev. İbrahim Kafi Dönmez, TDV Yayınları, Ankara.
- TZU, S.**, (2008), *Savaş Sanatı*, çev. Adil Demir, Kastaş Yayınevi, İstanbul.
- TÜRCAN, T.**, (2001) *Devletin Egemenlik unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- TÜRCAN, T. ve YERLİKAYA, Ü.**, (2019), "Ceza Hukuku", *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, Grafiker Yayınları, Ankara, 2019.
- TÜRCAN, T.**, (2021) "Anayasa Hukuku" *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan, Grafiker Yayınları, Ankara.
- UÇAR, Ş.**, (1996), *Tarih Felsefesi Açısından İslam'da Mülk ve Hilafet*, İz Yayınevi, İstanbul.

- UDEH, A.**, (1991), *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, Rehber Yayınları, Ankara.
- VEHBİ, K. M.**, (1969), *Hulâsatu'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- YAZAR, Y.**, (2016), “Gazzâlî'nin Nasihatu'l Mülûk Adlı Eserinde Hükümdarlık Teorisi”, *Türk İslam Siyasi Düşüncesi Teşekkül Devrinden 18. yy Kadar*, ed. Mehmet Akıncı ve Gökçe Nur Şafak, Eğitimci Kamu Sendikası Yayınları, Ankara.
- YILDIZ, H. D.**, (1988), “Abbasiler”, *DİA*, C. 1, ss. 31-48, TDV Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ, M.**, (2017), *Hz. Peygamber (s.a.s) Döneminde İstihbarat*, Siyer Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ, M. K. ve İYİĞÜN Ö.**, (2020) *Oyun Değiştiren Güç Yapay Zeka (Game-Changing Power Artificial Intelligence)*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- YILMAZOĞLU, Y. E. ve PERDECİOĞLU, İ. E.**, (2019), *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara.
- YİĞİT, İ.**, (1995), “Emeviler”, *DİA*, C. 11, ss. 87-104, TDV Yayınları, İstanbul.
- ez-ZEMAHŞERÎ**, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (1430/2009), *el-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, 3. Baskı, Dâru'l-Marife, Beyrut.

2. TEZLER

- BAYINDIR, Z.**, (2016), “Özel Hayatın Korunması Çerçevesinde İstihbarat Faaliyetleri”. *Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- DAĞ, M.**, (2012), “Erken Dönem İslam Dünyasında Berid Teşkilatı ve İstihbarat”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Elazığ.
- DELİBALTA, Y.**, (2016), “Selçuklularda İstihbarat Faaliyetleri”, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- GEZGİN, E.**, (2021), “İstihbarat Olgusunun Ortaya Çıkışı Gelişimi: Elektronik İstihbarat Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Isparta.

- GÜNDÜZ, E.**, (2021), “Yapay Zekanın Savunma, İstihbarat ve İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kütahya.
- GÜVEN, R.**, (2011), “Kavramsal Açıdan İstihbarat ve Yardımcı İstihbarat Elemanının Önemi, *T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara .
- KESKİN, M.**, (2020), “Güvenlik Yönetimi ve Açık kaynak İstihbaratının Önemi”, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Sivas.
- KURTULUŞ M.**, (2021) “Ahkâm Ayeti Kavramsallaştırması ve Ahkâmı’l Kur’an Literatürünün Fıkhi Değeri”, *Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Bursa.
- MARAL, M.**, (2019), “İstihbarat Hukuku Çerçevesinde Suçun İşlenmesini Önlemek Amacıyla İletişimin Denetlenmesi”, *Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- SİPAHİ, Y.**, (2017), “İslam Hukuk Biliminin Teşekkül Döneminde İstihsan Delili”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Isparta.
- ŞİMŞEK, M.**, (2008), “İslam Hukuku’nda Bağlayıcılık Bakımından Hz. Peygamber’in Tasarrufları.” *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya.
- YAŞAR, N.**, (2021), “Büyük Selçuklu Devleti’nde Ulema-Umera İlişkisi 1040-1072” *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir.
- YAYLA, M.**, (2010), “Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara.
- YÜKSEL, A.**, (2012), “2. Mahmut Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda İstihbarat Faaliyetleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Sivas.

3. MAKALELER

- ABDURRAHMANLI, E.**, (2021), “Siber İstihbarat Kapsamında: Echelon İstihbarat Sistemi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 8, S. 3, ss. 1212-1234.
- AKBULUT, İ.**, (2003), “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 52, S. 1, ss. 167-181.
- ALTINGÖK, A.**, (2012), “Ortaçağ Türk Dünyasında Haberleşme Kurumları Casusluk ve Postacılık Faaliyetleri”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 1, ss. 174-189.
- AMBOS, K.**, (2017), “Düşman Ceza Hukuku”, çev. Serkan Oğuz, *Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi*, C. 7, S. 22, ss. 77-107.
- ARMAĞAN, S.**, (1976), “İslam Hukuku’nda Özel Hayatın Gizliliği (Mahfuziyet’i), Bir İzah Tecrübesi”, *İslam Tektikleri Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 3-4, ss. 141-168.
- ATAÇ, K. K.**, (2019), “İstihbarat, Casusluk, Karşı Casusluk, Örtülü Operasyonlar ve Güvenlik”, *Uluslararası İlişkiler Konseyi Güvenlik Yazıları Serisi*, S.45, ss. 1-10.
- ATALAY, M. ve ÇELİK, E.**, (2017), “Büyük Veri Analizinde Yapay Zeka ve Makine Öğrenmesi Uygulamaları”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 22, ss. 159-162.
- ATEŞ, A.**, (2022), İstihbaratın Denetimi Karşılaştırmalı Bir Analiz, “*Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 1, ss. 42-51.
- BAKKAL, A.**, (2018), “Adalet Kavramının Çeşitli Tezahürleri”, *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi*, S. 5, ss. 1-8.
- BAŞARIR, M.**, (2021), “Beşinci Kola Karşı Halkla İlişkiler: Nadi ve Sertel’in Beşinci Kola Dair Kaleme Aldıkları Köşe Yazılarının Kamuoyunu Bilgilendirme Ekseninde Analizi”, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Research*, C. 18, S. 41, ss. 3654-3678.
- BAYRAKTAR, G.**, (2010), “Harbin 5. Boyutunun Yeni Gereksinimi Siber İstihbarat”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 10, S. 20, ss. 119-148.
- BİÇER, S.**, (2017), “Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Sisteminde Geleneksel Anlayıştan Modern ve Değişen İhtiyaçlar Dönemine Geçiş”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 2, ss. 435-464.

- BİNİCİ Ş. ve ÇALIKOĞLU S.**, (2011), “Savunma, İstihbarat ve Güvenlik Kurumlarında Taşınır Mal Yönetimi ve Sayıştay Denetimi” *Sayıştay Dergisi*, S. 82, ss. 81-94.
- BÜYÜKARSLAN, B. M.**, (2020), “Hz. Muhammed'in İstihbaratı Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme”, *İstanbul Sabahaddin Zaim Üniversitesi Çekmece Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.17, ss. 95-118.
- ÇALIŞKAN, Ü.**, (2021), “Haşhâşiler: Gizli Bir Örgütün Tarihi”, *Tarih Krtik Dergisi*, C. 7, S. 2, ss. 134-137.
- ÇELİKKOL, Y.**, (2011), “Emeviler Dönemi Şurta(Polis) Teşkilatı Birimi Olarak Berîd Teşkilatı”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, C. 6, S. 2, ss. 321-330.
- ÇETİN, S. H.**, (2020) “MİT'in Gören ve Faaliyetine İlişkin Bilgi ve Belge Üzerinde Suç İşlenmesi ile MİT mensuplarının Kimliklerinin İfşa Edilmesi ve Kimlikleri Üzerinden İşlenen Sahtecilik Suçu”, *İzmir Barosu Dergisi*, ss. 65-116.
- DEMİRCİOĞLU, İ.H., GÜVEN, G. ve HİNİZ, Y.**, (2021), “İslâmîyet'in Kabulünden Sonra Türklerde İstihbarat Felsefesi”, *JSGA Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C. 10, S. 3, ss. 15-34.
- DÜLGER, R. İ.**, (2017), “Vatana İhânet Suçunun Kökenleri Üzerine Bir İnceleme”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, ss. 103-142.
- EKŞİM, A. ve CİVELEK, İ.**, (2019), “Twitter Tweetleri Üzerinden Açık Kaynak İstihbaratı Tabanlı Yarı Otomatik Siber Güvelik Modeli”, *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, C. 7, S. 1, ss. 827-836.
- ERDEM, F. H.**, “TCK'nın 312. Maddesinin Koruduğu Hukuksal Değerin Kısa Bir Analizi Türk Devlet Düzeni ve Demokratik Kamu Düzeni”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 52, S. 1, ss. 37-62.
- EROĞLU, H.**, (2003), “Klasik Dönem Osmanlı İmparatorluğunda İstihbarat Stratejileri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 22, S. 34, ss. 11-33.
- ERSOY, E. ve KARAL, Ö.**, (2012), “Yapay Sinir Ağları ve İnsan Beyni”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, ss. 188-205.
- ERTURHAN, S.**, (2001), “Kişisel Boyutlu Suçların Gizlenmesinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, ss. 263-265.

- GÜNEŞ, G.**, (2013), “Teşkilat-ı Mahsusa ve Birinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 29, S. 85, ss. 101-130.
- GÜREL, A.**, (2022), “Türk İstihbarat Birimlerinin 1880 Sonrası Gelişimi ve Derin Devlet Yapılanmaları”, *Anadolu Economics*, C. 4, S. 2, ss. 62-77.
- İDİZ, F.**, (2006), “Tasavuffta İlmi Zâhir İlmi Batın Anlayışı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 25, ss. 237-260.
- KAVSIRACI, O.**, (2020), “İstihbarat Süreci ve İnsan Kaynaklı İstihbaratın Analizi”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 27, ss. 705-713.
- KAVSIRACI, O. ve DEMİRTAŞ, M.**, (2020), “İstihbarat Faaliyetlerinin Devlet Güvenliği Açısından İncelenmesi”, *Anadolu Strateji Dergisi*, C. 2, S. 1, ss. 49-64.
- KEKÜL, H. vd.**, (2018), “Yüz Tanıma Uygulamalarında Özyüzler ve Yapay Sinir Ağlarının Karşılaştırılması”, *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, C. 2, S. 1, ss. 51-59.
- KELSEN, H.**, (2013), “Adalet Nedir?”, çev. Ali Acar, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 107, ss. 431-454.
- KILIÇARSLAN, M.**, (2018), “Kur’ân-ı Kerim Tarafından Belirlenen Suç ve Cezalar Bağlamında İslam’ın Suça Bakışı”, *Bilimname*, C. 2018, S. 36, ss. 313-350.
- KILINÇ, D.**, (2019), “Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması”, *Ankara Barosu Dergisi*, C. 77, S. 2, ss. 1-39.
- KIYLIK, M. H.**, (2020), “İslam Hukuku’nda "İğtiyal- Suikast" Suçu ve Hukukî Neticeleri”, *İhya Uluslararası İslam Araştırması Dergisi*, C. 7, S. 1, ss. 147-171.
- KOCA, H. İ.**, (2019), “Stratejik İstihbarat”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.6, S. 4, ss. 2188-2198.
- KÖROĞLU, M.**, (2015) “İslam Hukuku’nda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 43, ss. 215-238.
- KÖZ, İ.**, (2005), “Sezginin Bilgideki Yeri ve Önemi”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 1, (23-40).
- KÜÇÜKYILMAZ, O.**, (2019), “Ulusal Güvenlik Bağlamında İstihbarata Karşı Koymanın Önemi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 8, ss. 89-105.

- LEVENT, Z.**, (2022), “Geç Osmanlı Dönemi’nde Kadınların İstihbarat Memurluklarında İstihdamı Girişimi”, *Journal of Universal History Studies*, C. 5, S. 1, ss. 14-31.
- ÖVET, T.**, (2020), “Terörizm Kaynaklı Tehditlerde İstihbarat Kurumlarının Tehdit Değerlendirmesi: Geleneksel Yaklaşım”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C.9, S.1, ss. 147-176.
- ÖZCAN, S.**, (2022), “Arşiv Belgelerine Göre Tekkelerde Kadınlar ve Görevleri”, *İslam Tektikleri Dergisi*, C. 12, S. 2, ss. 615-644.
- ÖZDEMİR, R.**, (2016), “Özel Hukuk-Kamu Hukuku Ve Şahsî Hak-Aynî Hak Ayırımına Göre İslâm Hukukunun Sistematiğinin Değerlendirilmesi”, *International Journal of Social Science*, S. 44, ss 387-388.
- PETEKKAYA, E.**, (2019), “Yüz Tanıma Alanı (Gyrus Fusiformis): Betimleyici Bir İnceleme”, *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, C. 28, S. 4, ss. 249-252.
- PINARBAŞI, M.**, (2014), “Türk Hukukunda Önleyici Maksatlı İletişimin Denetlenmesi Tedbirinin Değerlendirilmesi”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C. 3, S. 2, ss. 41, 65.
- PİRİM, H.**, (2006), Yapay Zeka. Yaşar Üniversitesi E- Dergisi, C.1, S.1, (81-93).
- SEREN, M.**, (2021), “Türk İstihbaratının Değişen Dinamikleri: Son 10 Yılda Reform, Siyasal ve Operasyonel Açılım”, *TESAM Akademi Dergisi*, C. 8, S. 2, ss. 371, 405.
- SİPAHİ, Y.**, (2020), “İstihbaratın Gerçek Mahiyeti 1 Kitâb Kapsamında Akılla Beraber”, *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S. 1, ss. 25-60
- SUCU, İ.**, Yapay Zekanın Toplum Üzerindeki Etkisi ve Yapay Zeka (A.I.) Filmi Bağlamında Yapay Zekaya Bakış. Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi, C.2, S.2, (206).
- ŞAHİN, C.**, (2007). “Telekomünikasyon Yoluyla İletişimin Denetlenmesi Yargıtay Kararları Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 1, ss. 1095-1112.
- ŞAHİN, M. K.**, “Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Güvenlik Soruşturması ve Özel Hayata Saygı Hakkı”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 2, ss. 417-418.

- ŞEŞEN, Y. ve KUZUCUOĞLU, A. H.**, (2021), “Veri ve Bilgi Güvenliği Bağlamında İstihbarat Faaliyetleri”, *Library, Archive, And Museum Research Journal*, C. 3, S. 1, ss. 36-56.
- TAŞTEKİN, A.**, (2020), “İletişimde Yalan ve Kuran”, *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, C. 8, S. 17, ss. 71-105.
- TOPÇU, E.ve BAŞDİN, A.**, (2017), “Ortaçağda İhtiyat Bağlamında Hükümdarın Asli Bir Vazifesi: İstihbarat (Yusuf Has Hacib ve Nazmü'l Mülk Evreninde), *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10, ss. 560-571.
- TURŞAK, M.**, (2022), “Kur'an'da İtaat Kavramı ve Ülü'l-Emre İtaatın Mahiyeti”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, , C. 8, S.1, ss. 325-347.
- YILMAZ, B. A.**, (2020), “Siber Terörizm ve Değişen İstihbarat Anlayışı”, *Anadolu Strateji Dergisi*, C. 1, S. 1, ss. 65-81.
- YİĞİT, Y.**, (2021), “İslam Ceza Hükümleri Bağlamında Zimmiler”, *Diyanet İlmi Dergi*, C. 57, S. 1, ss. 171-204.
- YURTOĞLU, D. ve ŞEN Y. F.**, (2020), “Teknoloji ve Güvenlik İlişkisi Bağlamında Yapay Zekanın İstihbarat Analizinde Önemi”, *Journal of Security Studies*, C.22, S.1, ss. 24-48.

4. İNTERNET KAYNAKLARI

- “Cahillik Ne Demek?”, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>, erişim: 13.09.2022.
- “Güven Ne Demek?”, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> erişim: 05.09.2022.
- “İstihbarat Nedir?”, Emniyet Genel Müdürlüğü, <https://www.egm.gov.tr/>, erişim: 13.08. 2022.
- “İstihbarat Nedir?”, Türk Dil Kurumu, <https://www.tdk.gov.tr/>, erişim: 13.08. 2022.
- “Milli İstihbarat Timi”, <https://www.mit.gov.tr/emuze/tarihboyunca.html>, erişim: 26.09.2022.
- “Suikast Nedir?”, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> , erişim: 07.10.2022.
- [https://tr.wikipedia.org/wiki/Curiosity_\(ke%C5%9Fif_arac%C4%B1\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Curiosity_(ke%C5%9Fif_arac%C4%B1)), erişim: 08.10.2022.
- “İstihbarat Oluşumu”, https://www.mit.gov.tr/tarih_index.html, erişim: 12.08.2022
- http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller/Kamu%20ve%20%C3%96zel%20Hukuk%20%C4%B0%C5%9Flemleri.pdf, erişim 26.09.2022.

5. RAPORLAR

Gelecekhane, Perspektif “Akıllı İşler Raporu”, <https://turkiye.ai/wp-content/uploads/2020/05/06.2016-Dijital20-Raporu-2016-1.pdf>, erişim: 08.10.2022.

6. İSTİHBARATLA İLGİLİ YARARLANILAN BAZI HUKUKİ MEVZUAT

Resmi Gazete 14 Temmuz 1934 Tarih ve 2751 Sayılı, 2559 Sayılı “Polis Vazife ve Salahiyetler Kanunu”

Resmi Gazete 3 Kasım 1983 Tarih ve 18210 Sayılı, 2937 Sayılı “Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu”

Resmi Gazete 26 Nisan 2014 Tarih ve 28983 Sayılı, 6532 Sayılı “Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”

Resmi Gazete 22 Temmuz 2005 Tarih ve 25884 Sayılı, 5397 Sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”

Resmi Gazete 17 Aralık 2004 Tarih ve 25673 Sayılı, 5271 Sayılı “Ceza Muhakemesi Kanunu”

Resmi Gazete 12 Mart 1983 Tarih ve 17985 Sayılı, 2803 Sayılı “Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu

Resmi Gazete 26 Eylül 2004 Tarih ve 25611 Sayılı, 5237 Sayılı “Türk Ceza Kanunu”

Resmi Gazete 22 Temmuz 1965 Tarih ve 12055 Sayılı, 644 Sayılı “Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu”

Resmi Gazete 12 Haziran 1937 Tarih ve 3629 Sayılı, 3201 Sayılı “Emniyet Teşkilatı Kanunu”

Resmi Gazete 23 Temmuz 1965 Tarih ve 12056 sayılı, 657 Sayılı “Devlet Memurları Kanunu”

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Muhittin Furkan BENLİ

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

Arapça : Orta

İngilizce : Başlangıç